

مرکز تحقیقات رایانگی

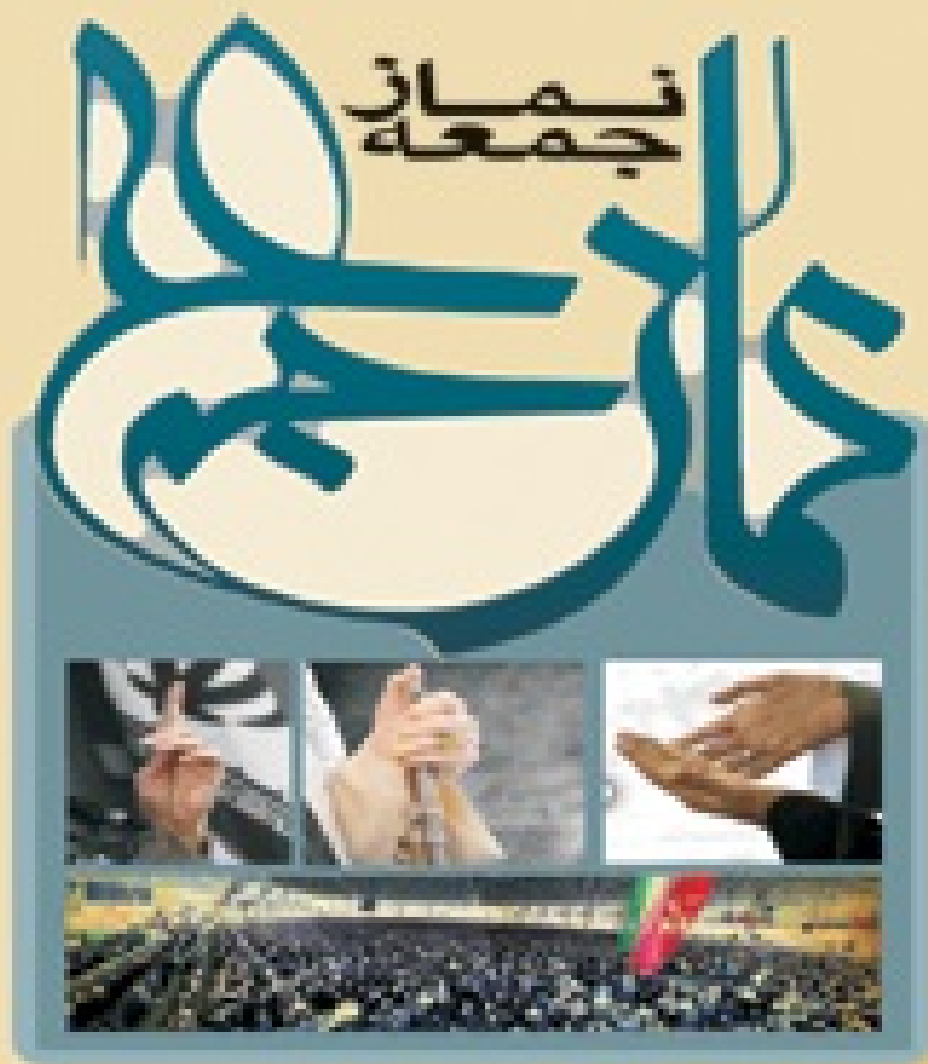
اصفهان

گامی

عمران
علیهما صلوات

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

پندعلی قاضی عسکر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نماز جمعه

نویسنده:

علی قاضی عسکر

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۹	نماز جمعه
۹	مشخصات کتاب
۹	مقدمه
۲۰	۱. اجتماع روزانه
۲۱	۲. اجتماع هفتگی
۲۱	۳. اجتماع سالانه
۲۱	ویژگی‌های نماز جمعه
۳۵	جمعه در لغت
۳۶	چرا جُمعه را جمعه نامیدند؟
۳۸	نام‌های دیگر جمعه
۳۸	جمعه در تاریخ
۴۰	جمعه برترین روز
۴۱	جمعه عید مسلمانان
۴۴	جمعه حج نیازمندان
۴۶	جمعه روز بخشش گناهان
۴۷	جمعه روز امنیت و آرامش
۴۹	جمعه و ارزش‌های مضاعف
۵۰	جمعه و نظافت
۵۲	اهمیت نماز جمعه
۵۵	پیشینه تاریخی نماز جمعه
۵۷	نماز جمعه در قرآن
۶۰	داستانی شگفت‌انگیز

۶۳	نماز عبادی - سیاسی
۶۵	منصبی بودن نماز جمعه
۷۰	و جوب نماز جمعه
۷۲	وقت نماز جمعه
۷۶	جمعیت نماز جمعه
۷۸	بیمه نمازگزاران جمعه
۷۹	نماز جمعه و بخشش گناهان
۸۱	عقوبت ترک نماز جمعه
۸۴	برخورد شیاطین در روز جمعه
۸۴	نماز جمعه و منافقان
۸۵	نماز جمعه در سرما و گرما
۸۵	آمادگی برای نماز جمعه
۸۶	سیاست‌های تشویقی
۸۸	آداب رفتن به نماز جمعه
۹۱	نام‌نویسی فرشتگان
۹۳	تعطیلی عمومی
۹۴	همه به سوی نماز جمعه
۹۷	نماز جمعه بانوان
۹۸	روستاییان و نماز جمعه
۱۰۰	کارگران و نماز جمعه
۱۰۰	زندانیان در نماز جمعه
۱۰۱	کیفر مخالفت با نماز جمعه
۱۰۲	تقسیم‌بندی نمازگزاران
۱۰۴	حضور به‌موقع در نماز جمعه

- کیفیت نماز جمعه ۱۰۷
- منظم بودن صفوف نماز جمعه ۱۰۹
- دو خطبه به جای دو رکعت ۱۱۲
- نشستن به سوی خطیب جمعه ۱۱۲
- رعایت سکوت هنگام ایراد خطبه‌ها ۱۱۴
- شیوه نشستن در نماز جمعه ۱۱۶
- ویژگی‌های خطیب جمعه ۱۱۷
- عدالت امام جمعه ۱۱۹
- پوشش امام جمعه ۱۲۰
- عمامه خطیب جمعه ۱۲۱
- سلام به نمازگزاران ۱۲۲
- محتوای خطبه‌ها ۱۲۳
- رعایت ادب در خطبه‌ها ۱۲۶
- خطبه‌ها کوتاه ۱۲۶
- دعا پس از خطبه‌ها ۱۲۸
- دعا پس از نماز جمعه ۱۲۹
- دعا پس از نماز عصر در روز جمعه ۱۳۰
- ثواب نماز جمعه برای مسافر ۱۳۱
- رهنمودهای حضرت امام خمینی قدس سره در رابطه با نماز جمعه ۱۳۲
- نماز جمعه در تاریخ ۱۳۲
- نماز جمعه، از برکات اسلام ۱۳۳
- خطبه‌های پرمحتوا ۱۳۴
- اجتماع باشکوه ۱۳۴
- نمایش قدرت اسلام ۱۳۴

- ۱۳۵ ..... ترویج سنت سیاسی - الهی
- ۱۳۵ ..... دعوت به حضور در صحنه
- ۱۳۶ ..... تکلیف ائمه جمعه
- ۱۳۶ ..... غنای خطبه‌ها
- ۱۳۶ ..... رسالت جهانی ائمه جمعه
- ۱۳۷ ..... ای ائمه جمعه بلاد اسلام!
- ۱۳۸ ..... بیانات مقام معظم رهبری
- ۱۴۰ ..... ارکان نماز جمعه
- ۱۴۳ ..... کتابنامه
- ۱۴۳ ..... کتابنامه
- ۱۴۷ ..... درباره مرکز

نماز جمعه

مشخصات کتاب

سرشناسه: قاضی عسکر، سیدعلی، ۱۳۲۵ -
 عنوان و نام پدیدآور: نماز جمعه / تالیف علی قاضی عسکر.
 مشخصات نشر: تهران: نشر مشعر، ۱۳۹۰.
 مشخصات ظاهری: ۱۵۹ص. ۱۲×۲۱س.م.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۳۳۰-۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیپا
 یادداشت: چاپ قبلی: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۸۵.
 موضوع: نماز جمعه
 موضوع: نماز جمعه -- احادیث
 رده بندی کنگره: BP۱۸۷/۵ق۸ن۲ ۱۳۹۰
 رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۵۳
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۴۶۸۱۴۱
 ص: ۱

مقدمه

ص: ۹

انسان موجودی اجتماعی است، خداوند اجتماعی بودن و با دیگران زیستن را، در فطرت آدمیان، به ودیعت نهاده، تا با کمک و یاری هم‌نوعان خود، زندگی کنند.

اسلام برای تأمین و پاسخ‌گویی به این نیاز فطری بشر، قوانین را در سه بخش: ۱. عبادات؛ ۲. معاملات؛ ۳ - احکام، ارائه داده که عمل به آنها با ویژگی‌های خاص هر یک، می‌تواند سعادت و خوشبختی آدمیان را تضمین، و آنان را برای حضور در عرصه‌های مختلف اجتماع آماده و مهیا سازد.

عبادات در اسلام دو دسته‌اند:

۱. عبادات فردی، مانند کمک به فقرا و نیازمندان که بهتر آن است به صورت مخفی و پنهانی انجام شود تا آبرو و عزت نفس آنان در معرض خطر قرار نگیرد.

۲. عبادات اجتماعی، مانند نمازجماعت، نمازجمعه، انجام فریضه حج و ...

ص: ۱۰

نماز این فریضه بزرگ عبادی نیز به دو صورت برگزار می‌شود:

(الف) به تنهایی و در محیطی خلوت.

(ب) در مسجد و با حضور دیگر مسلمانان.

به تنهایی و فرادی نماز خواندن، ثوابی محدود و مشخص دارد، لیکن اگر همان نماز، به جماعت خوانده شود ثواب آن مضاعف، و به گونه ای خواهد شد که جن و انس از نوشتن پاداش یک رکعت آن، ناتوان می‌گردند.

ابو سعید خدری گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

جبرئیل با هفتاد هزار فرشته، پس از نماز ظهر نزد من آمد و گفت:

ای محمد صلی الله علیه و آله پروردگارت به تو سلام رسانده، دو هدیه که آنها را به هیچ یک از پیامبران قبل از تو نداده، برای شما فرستاده است.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: آن دو هدیه چیست؟

جبرئیل گفت: سه رکعت وتر در نماز شب (۱) و نمازهای پنج‌گانه را به جماعت خواندن.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: ای جبرئیل خداوند برای امت من چه پاداشی در نماز جماعت قرار داده است؟

جبرئیل گفت:

إِذَا كَانَ اثْنَيْنِ كَتَبَ اللَّهُ لِكُلِّ وَاحِدٍ بِكُلِّ رَكْعَةٍ مِائَةً وَخَمْسِينَ صَلَاةً، وَإِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً كَتَبَ اللَّهُ لِكُلِّ

۱- دو رکعت شفع و یک رکعت وتر

ص: ۱۱

منهُم بِكُلِّ رَكْعَةٍ سِتِّمِائَةٍ صِيْلَةٍ، وَإِذَا كَانُوا أَرْبَعَةً كَتَبَ اللَّهُ لِكُلِّ وَاحِدٍ بِكُلِّ رَكْعَةٍ أَلْفًا وَمِائَتِي صِيْلَةٍ، وَإِذَا كَانُوا خَمْسَةً كَتَبَ اللَّهُ لِكُلِّ وَاحِدٍ بِكُلِّ رَكْعَةٍ أَلْفَيْنِ وَأَرْبَعِمِائَةٍ صِيْلَةٍ، وَإِذَا كَانُوا سِتَّةً كَتَبَ اللَّهُ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ بِكُلِّ رَكْعَةٍ أَرْبَعَةَ أَلْفٍ وَثَمَانِمِائَةٍ صِيْلَةٍ، وَإِذَا كَانُوا سَبْعَةً كَتَبَ اللَّهُ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ بِكُلِّ رَكْعَةٍ تِسْعَةَ أَلْفٍ وَسِتِّمِائَةٍ صِيْلَةٍ، وَإِذَا كَانُوا ثَمَانِيَةً كَتَبَ اللَّهُ تَعَالَى لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ تِسْعَةَ عَشَرَ أَلْفًا وَمِائَتِي صِيْلَةٍ، وَإِذَا كَانُوا تِسْعَةً كَتَبَ اللَّهُ تَعَالَى لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ بِكُلِّ رَكْعَةٍ سَبْعِينَ أَلْفًا وَأَلْفَيْنِ وَثَمَانِمِائَةٍ صِيْلَةٍ، فَإِنْ زَادُوا عَلَى الْعَشْرَةِ فَلَوْ صَارَتْ بِحَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلِّهَا مِدَادًا، وَالْأَشْجَارُ أَقْلَامًا، وَالثَّقْلَانِ مَعَ الْمَلَائِكَةِ كُتُبًا، لَمْ يَقْدِرُوا أَنْ يَكْتُبُوا ثَوَابَ رَكْعَةٍ وَاحِدَةٍ. ۱

اگر در نماز جماعت، نمازگزاران دو نفر باشند خداوند برای هر کدام از آنان در هر رکعت ثواب یکصد و پنجاه نماز می‌نویسد، اگر سه نفر بودند برای هر رکعت ششصد نماز، و اگر چهار نفر بودند یک هزار و

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۴۳

ص: ۱۲

دویست نماز، و اگر پنج نفر بودند دو هزار و چهارصد نماز، و اگر شش نفر بودند چهار هزار و هشتصد و اگر هفت نفر بودند نه هزار و ششصد نماز، و اگر هشت نفر بودند نوزده هزار و دویست، و اگر نه نفر بودند سی و شش هزار و چهارصد، و اگر ده نفر بودند پاداش هفتاد و دو هزار و هشتصد نماز [در نامه عمل آنان] نوشته می‌شود و اگر عدد نماز گزاران از ده نفر بیشتر شود، اگر تمام آسمان‌ها کاغذ و دریاها مرکب و درخت‌ها قلم و جن و انس و ملائکه نویسنده شوند، نمی‌توانند پاداش یک رکعت آن را بنویسند.

از این روایت و دیگر روایاتی که در فضیلت نماز جماعت بیان گردیده، به خوبی می‌توان فهمید که اسلام برای حضور مردم در عرصه‌های اجتماعی ارزشی فوق‌العاده قائل است.

اجتماعات دینی و اسلامی نیز به چند دسته تقسیم می‌شوند:

۱. اجتماع روزانه

اجتماعات روزانه عبارتند از: نمازهای جماعت صبح، ظهر، عصر، مغرب و عشا.

هر مسلمانی در شبانه روز، سه یا پنج نوبت در کنار دیگر برادران و خواهران ایمانی خود حضور یافته، با آنان مأنوس شده، نشست و برخاست کند، به یقین و در

ص: ۱۳

کوتاه‌ترین زمان، از مشکلات و درد و رنج مسلمانان باخبر شده، می‌تواند در حلّ مشکلات آنان را یاری دهد و یا از آنها کمک بگیرد.

۲. اجتماع هفتگی

مسلمانان روزهای جمعه هر هفته، در محدوده‌ای وسیع‌تر و با جمعیتی بیشتر در مساجد جامع و یا مصلّاهای نمازجمعه حضور یافته، در نماز پرشکوه عبادی سیاسی جمعه شرکت می‌کنند و اگر کسی در محدودهٔ یک فرسخی بخواهد نمازجمعه دیگری اقامه نماید نماز او باطل است.

۳. اجتماع سالانه

همه ساله در موسم حج، مسلمانان از گوشه و کنار جهان در کنار خانه خدا اجتماعی بزرگ و شکوهمند برگزار می‌کنند تا ضمن انجام مناسک حج، با هم آشنا شده، در رابطه با مسائل و مشکلات گوناگون جهان اسلام بحث و تبادل نظر نموده، در حلّ آنها با یکدیگر تشریک مساعی کنند.

ویژگی‌های نماز جمعه

نمازجمعه در اسلام، از اهمیت و ویژگی‌های فراوانی برخوردار است که توجه خوانندگان محترم را به برخی از

ص: ۱۴

آنها جلب می‌نمایم:

۱. نماز جمعه باید به جماعت خوانده شود و با کمتر از پنج نفر نمی‌توان نماز جمعه اقامه کرد.
۲. خداوند دو رکعت از نماز ظهر کاسته، و به جای آن دو خطبه قرار داده است، تا خطیب جمعه اسلام عزیز را برای مردم تبیین و مصالح و مفاسد مربوط به افراد و جامعه را تشریح کند.
۳. ستایش و حمد و سپاس خداوند در هر دو خطبه واجب است.
۴. توصیه نماز گزاران به تقوا و پرهیز از گناه در هر دو خطبه ضروری است.
۵. فرستادن درود و سلام بر پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام لازم است.
۶. باید میان محل برگزاری دو نماز جمعه حداقل سه میل یعنی حدود یک فرسخ فاصله باشد.
۷. اگر شنوندگان از نظر زبان مختلف باشند، خطیب جمعه لازم است میان زبان‌های مختلف جمع نموده، شنوندگان را با زبان خود موعظه و نصیحت نماید.
۸. واجب است امام و خطیب جمعه، ایستاده خطبه بخواند.
۹. سزاوار است خطیب جمعه، به هنگام ایراد خطبه‌ها و نیز هنگام اقامه نماز صدا را بلند کرده، تا نماز گزاران صدای او را بشنوند.

ص: ۱۵

۱۰. نماز گزاران جمعه، هنگام ایراد خطبه‌ها، لازم است به طرف امام جمعه نشسته، بیش از مقداری که در نمازهای یومیّه جایز است، به این طرف و آن طرف نگاه نکنند و روی خود را برنگردانند.
۱۱. سزاوار است خطیب جمعه در خطبه‌ها، مصالح دین و دنیای مسلمانان را تبیین و آنان را از رویدادها و حوادث کشورهای اسلامی و جهان آگاه سازد و از اموری که برای مسلمانان سودآور و زیانبار است و یا در شئون مختلف زندگی فردی و اجتماعی به آن نیازمندند سخن بگوید و مؤمنان نماز گزار را از چگونگی دخالت بیگانگان و نظام‌های سلطه‌گر و ظالم و استعمارگر در امور داخلی کشورهای اسلامی، و استثمار آنان و غارت اموال و ثروت‌های عمومی آگاه نماید.
۱۲. خطیب جمعه باید خوش بیان بوده، با عباراتی شیوا و رسا و روان سخن بگوید مقتضای حال را رعایت کند و به آن چه که در جهان و منطقه می‌گذرد آگاه بوده، مصالح اسلام و مسلمین را بداند، شجاع باشد و در راه خدا از سرزنش هیچ ملامت‌کننده‌ای نهراسد و با صراحت لهجه و توجه به شرایط زمان و مکان، در اظهار حق و ابطال باطل سخن بگوید و از انجام کارهای لغو و بی‌فایده، و هر آنچه موجب کاستن از تأثیر نفوذ کلام او می‌شود پرهیز نماید تا در نتیجه، سخن وی قلب‌ها را تسخیر و تحوّل روحی و اخلاقی شنوندگان را در پی داشته باشد.

ص: ۱۶

۱۳. مستحب است خطیب جمعه در زمستان و تابستان عمامه بر سر نهد و تمیزترین لباس‌ها را بپوشد، عطر بزند و با آرامش و وقار حرکت کند.

۱۴. مستحب است خطیب جمعه قبل از ایراد خطبه‌ها بالای منبر قرار گرفته، روبروی مردم بنشیند و به نمازگزاران سلام کند.

۱۵. مستحب است امام جمعه، چیزی همچون شمشیر و کمان و عصا، در دست گرفته، با مردم سخن بگوید.

۱۶. اگر مسلمانان در انجام مناسک حج، از زینت کردن، ناخن گرفتن، موی کردن و امثال آن منع شده‌اند، لیکن به نمازگزاران جمعه توصیه شده، ناخن و موی روی لب را کوتاه نموده، مسواک بزنند و هنگام رفتن به نماز جمعه سر را شستشو داده، زینت بگیرند.

انس بن مالک از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده که آن حضرت فرمود:

مَنْ قَلَّمَ أَظْفِيرَهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَأَخَذَ مِنْ شَارِبِهِ وَاسْتَاكَ، وَأَفْرَغَ عَلَى رَأْسِهِ مِنَ الْمَاءِ حِينَ يَرُوحُ إِلَى الْجُمُعَةِ، شَيَّعَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلِكٍ كُلُّهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ، وَيَشْفَعُونَ لَهُ. ۱

کسی که روز جمعه ناخن‌ها و موی روی لب خود را کوتاه نموده، مسواک بزند و هنگام رفتن به سوی

(۱). جامع الاخبار، ص ۱۲۲؛ مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۶

ص: ۱۷

نماز جمعه، کمی آب روی سر خود بریزد، هفتاد هزار فرشته او را بدرقه نموده، برای وی [از خداوند] طلب مغفرت و شفاعت می‌کنند.

۱۷. به مسلمانان توصیه شده، هنگام رفتن به نماز جمعه، و در نمازهای عید فطر و قربان از بهترین و تمیزترین لباس‌های خود استفاده کنند.

از امام صادق علیه السلام درباره معنای فرموده خداوند بلندمرتبه «خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ» سؤال شد حضرت فرمودند: «در عید فطر و قربان و جمعه». ۲

۱۸. نماز جمعه از چنان اهمیتی برخوردار است که فرشتگان در آسمان‌ها برای شرکت کنندگان در نماز جمعه طلب مغفرت و آمرزش می‌کنند.

انس بن مالک گفت: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «زمانی که در شب معراج مرا به طرف آسمان حرکت دادند، در زیر عرش هفتاد شهر مانند شهرهای شما را دیدم که فرشتگان بال‌های خود را گسترده، تسیح و تهلیل خدای کرده و می‌گفتند: بار خدایا کسانی را که در نماز جمعه حاضر می‌شوند بیامرز، بار خدایا کسانی را که روز جمعه غسل می‌کنند بیخشای». ۳

۱۹. مردم از روز پنجشنبه باید خود را برای حضور در

(۱). اعراف: ۳۱

(۲). وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۹۵

(۳). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۹۰

ص: ۱۸

نماز جمعه آماده کنند. امام باقر علیه السلام در پاسخ به سؤالی پیرامون آیه «فَاسْتَبِقُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ...» فرمود: «به خدا سوگند به من خبر رسیده که اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله از روز پنجشنبه خود را برای جمعه آماده می‌کردند؛ زیرا روز جمعه، روزی محدود - فشرده - برای مسلمانان است». ۱

از آنجا که روایت در بیان معنای آیه شریفه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ...» آمده، خود دلیل آن است که امام باقر علیه السلام اهمیت شرکت و حضور مردم در نماز جمعه را گوشزد فرموده‌اند.

تأیید این مطلب، روایت دیگری است که امام سجاد علیه السلام از امیر مؤمنان علی بن ابی طالب علیه السلام نقل کرده‌اند که آن حضرت فرمود: «هیچ یک از شما روز پنجشنبه دارو نخورید!» گفته شد ای امیر مؤمنان چرا؟ حضرت فرمود: «برای اینکه ضعف و سستی ناشی از مصرف دارو، مانع شرکت در نماز جمعه نشود». ۳

۲۰. مسلمانان باید خطبه‌های نماز جمعه را دقیقاً استماع نموده، اگر چرت بر آنان چیره شود، جای خود را عوض کنند...

(۱). وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۵۳

(۲). جمعه: ۹

(۳). وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۵۳

ص: ۱۹

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرمایند:

إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ فِي الْمَسْجِدِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَلْيَتَحَوَّلْ مِنْ مَجْلِسِهِ ذَلِكَ إِلَى غَيْرِهِ. ۱

اگر یکی از شما روز جمعه در مسجد چرت زد، پس جای خود را با دیگری عوض کند، تا این تغییر مکان مانع خواب رفتن نمازگزار شود.

۲۱. از سوی دیگر شرکت کنندگان در نماز جمعه، با استماع خطبه‌ها با مصالح دین و دنیای خود آشنا می‌شوند؛ چنان‌که از علی بن موسی الرضا علیه السلام پرسیدند: چرا برای نماز جمعه خطبه قرار داده شده؟ فرمود:

لِأَنَّ الْجُمُعَةَ مَشْهُدٌ عَامٌّ فَأَرَادَ أَنْ يَكُونَ لِلْإِمَامِ سَبَبٌ لِمَوْعِظَتِهِمْ وَتَرْغِيبِهِمْ فِي الطَّاعَةِ، وَتَرْهِيْبِهِمْ عَنِ الْمَعْصِيَةِ، وَتَوْقِيفِهِمْ عَلَى مَا أَرَادَ مِنْ مَصْلَحَةٍ دِينِيَّةٍ وَدُنْيَاةٍ، وَيُخْبِرُهُمْ بِمَا وَرَدَ عَلَيْهِ مِنَ الْأَوْقَاتِ [الْأَفَاقِ] وَمِنَ الْأَحْوَالِ الَّتِي لَهُمْ فِيهَا الْمَضَرَّةُ وَالْمَنْفَعَةُ. ۲

برای اینکه جمعه، روز اجتماع عمومی است و این خود وسیله‌ای است تا امام، مردم را موعظه کند و به اطاعت خداوند تشویق نماید و آنان را از معصیت و گناه و نافرمانی خدا بترساند و مردم را نسبت به مصالح دین و دنیایشان آگاه سازد، و رویدادهایی که در

(۱). مسند احمد، ج ۸، ص ۴۷۹

(۲). عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج ۲، ص ۱۱۱

ص: ۲۰

دوردست ترین نقاط جهان واقع می‌شود را به مردم خبر دهد و جریانات و حوادثی که سود و زیان مسلمانان در آن است را به اطلاع آنان برساند.

۲۲. شرکت کنندگان در نماز جمعه آنقدر عزیزند که نام آنان را فرشتگان با قلمی زرین و در صفحاتی نقره‌ای می‌نویسند. ۱ کسانی که نامشان در چنین دفاتری ثبت شود مورد رحمت و مغفرت خدا قرار می‌گیرند تا جایی که به آنان خطاب می‌شود: «إِسْتَأْنِفِ الْعَمَلَ»؛ ۲ «عمل را از نو آغاز کنید».

۲۳. کارفرمایان در جامعه اسلامی وظیفه دارند هنگام برپایی نماز جمعه، کارگران را برای شرکت در نماز جمعه آزاد بگذارند. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

مَنْ إِسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَلَا يَحْبِسُهُ عَنِ الْجُمُعَةِ فَيَأْتِمَ، وَإِنْ لَمْ يَحْبِسْهُ عَنِ الْجُمُعَةِ اشْتَرَكَ فِي الْأَجْرِ. ۳

اگر کسی کارگری را روز جمعه برای کاری اجیر کند، پس نباید او را از شرکت در نماز جمعه باز دارد که اگر چنین کند گناهکار است و اگر مانع وی نشد و اجازه شرکت در نماز جمعه را به او داد، هر دو در ثواب شریکند.

(۱). کافی، ج ۳، ص ۴۱۳

(۲). وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۲۹۶

(۳). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۷

ص: ۲۱

۲۴. مسئولان و زندانبانان، زندانیان را با مراقبت مأموران، از زندان خارج و در نماز جمعه شرکت دهند.

امام باقر علیه السلام فرمود:

إِنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يُخْرِجُ أَهْلَ السُّجُونِ مِنَ الْحَبْسِ فِي دَيْنٍ أَوْ تَهْمَةٍ إِلَى الْجُمُعَةِ فَيَشْهَدُونَهَا، وَيُضَمِّنُهُمُ الْأَوْلِيَاءَ حَتَّى يَرُدُّوهُمْ. ۱
همانا روش علی علیه السلام چنین بود: زندانیانی که به دلیل تهمت و یا ناتوانی در پرداخت قرض زندانی بودند را، روزهای جمعه با ضمانت اولیای آنان از زندان خارج می‌ساخت، پس در نماز جمعه حاضر می‌شدند - و از برکات آن بهره می‌گرفتند -.

۲۵. حال با توجه به اهمیتی که نماز جمعه دارد، اگر مسلمانی سه هفته پی در پی بدون عذر شرعی در نماز جمعه شرکت نکند، خداوند بر قلب او مهر زده، نام وی را در شمار منافقان ثبت می‌کند؛ چنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «مَنْ تَرَكَ ثَلَاثَ جُمُعٍ تَهَاوُنًا بِهَا طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهِ قَلْبَهُ». ۲

۲۶. آنان که با نماز جمعه برخوردی سرد و تخریبی دارند، به دیگر کارها و اعمال عبادی خود ضربه وارد ساخته، باید از کار خود توبه کنند.

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۲۷

(۲). سنن ابی داود، ج ۱، ص ۶۳۸

ص: ۲۲

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

فَمَنْ تَرَكَهَا فِي حَيَاتِي وَبَعْدَ مَمَاتِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ جُحُودًا لَهَا وَاسْتِخْفَافًا بِحَقِّهَا فَلَا جَمَعَ اللَّهُ شَمْلَهُ، وَلَا بَارَكَ اللَّهُ لَهُ فِي أَمْرِهِ. ۱

کسی که در دوران حیات من و یا پس از مرگ من تا روز قیامت، نماز جمعه را ترک کند، چه آن را انکار کند یا سبک بشمارد، خداوند پراکندگی کار او را سامان ندهد و امر او را مبارک نگرداند.

۲۷. نماز جمعه علاوه بر بُعد معنوی و عبادی آن، پیوستگی خاصی با حکومت و نظام اسلامی دارد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله در دوره سیزده ساله بعثت تا هجرت، در مکه مکرمه نماز جمعه اقامه نکردند، ولی پس از هجرت به مدینه و تشکیل حکومت دینی و اسلامی، نماز جمعه را برگزار و مسلمانان را به شرکت در آن، امر و تشویق فرمودند. در دوران خلفای بنی امیه و بنی عباس نیز، امامان و پیشوایان دین علیهم السلام به دلیل عدم برپایی حکومت اسلامی و سلطه عناصر غیر صالح، از اقامه نماز جمعه خودداری می کردند.

۲۸. نماز جمعه، نمازی عبادی - سیاسی است و لذا امام و پیشوای مسلمانان و یا امیر و شخصی که از طرف

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۱۰

ص: ۲۳

امام مسلمین به این سمت منصوب شده، باید نماز جمعه را اقامه کند و هیچ کس نمی‌تواند در نظام اسلامی بدون اذن ولی امر مسلمین، و از سر خود اقدام به برگزاری نماز جمعه نماید. از این رو مسلمانان همه هفته مصالح و مفاسد و مشکلات جامعه اسلامی را مستقیم و بدون واسطه از زبان مسئولان نظام می‌شنوند و در نتیجه یا توجیه شده و یا برای حل آن چاره‌اندیشی می‌کنند. اهمیت و جایگاه والا- و مهم نماز جمعه، که به برخی از آنها اشاره گردید، خلفای بنی‌امیه و بنی‌عباس را بر آن داشت تا در صدد چنگ‌اندازی و تصرف غاصبانه این منصب حساس برآمده، و در نتیجه از آن سوءاستفاده کنند و آن را وسیله و ابزاری برای دستیابی به مطامع و منافع غیر الهی و شیطانی خود قرار دهند.

بهره‌برداری‌های سیاسی حاکمان دور از خدا، از این فریضه مهم دینی و اسلامی قرن‌ها ادامه یافت تا آنکه خداوند بر مؤمنان خداجوی، و مدافعان حریم دین و دیانت در ایران اسلامی منت نهاد و انقلاب شکوهمند اسلامی به رهبری پیشوای خردمند انقلاب حضرت امام خمینی قدس سره به پیروزی رسید و بار دیگر حکومت الهی و اسلامی استقرار یافت.

یکی از برکات این نظام مقدس و شکوهمند، برگزاری و اقامه نماز جمعه در سرتاسر میهن اسلامی بود. حضرت

ص: ۲۴

امام خمینی قدس سره در این رابطه فرموده‌اند:

یکی از مهم‌ترین چیزهایی که در این انقلاب حاصل شد، قضیه نماز جمعه است[□] که در زمان سابق در بین ما مطرود، و در بین اهل سنت به طور دلخواه نبود و غالباً تحت نفوذ قدرت‌ها انجام می‌گرفت که بحمدالله در این نهضت، نماز جمعه با محتوای حقیقی آن تحقق یافت. ۱

پس از رحلت امام عظیم الشان و راحلیمان، رهبر معظم و بزرگوار انقلاب اسلامی حضرت آیه‌الله خامنه‌ای - مدّظله -، هدایت و رهبری امامان جمعه را برعهده گرفته، خود نیز پیشاپیش دیگران به عنوان امام جمعه تهران به این سنگر مقدس شکوه و عظمت خاصی بخشیدند. ایشان در رابطه با اهمیت و جایگاه والای نماز جمعه فرموده‌اند:

... نماز جمعه به خودی خود یکی از آن عوامل حفظ‌کننده و باقی‌دارنده و ضد زوال در درون نظام اسلامی است و تا وقتی این نماز هست و تا وقتی ائمه محترم جمعه و مردم، قدر نماز جمعه را می‌دانند و تا وقتی نماز جمعه «کما هی حقُّها» انجام می‌گیرد، بلاشک در جامعه اسلامی، خوف و ترزلزل نیست. ۲

مجموعه‌ای را که در پیش دید خود دارید، گزیده‌ای از

۱. صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۱۵۱

۲. با رهبر در سنگر جمعه، ص ۱۱۷

ص: ۲۵

روایات شیعه و سنی در زمینه اهمیت نماز جمعه و ویژگی‌های مربوط به آن است که از زبان رسول خدا صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام بیان شده است.

امید آنکه خوانندگان عزیز و گرامی را مفید افتد و رضایت و خشنودی حضرت حق را فراهم سازد.

سید علی قاضی عسکر

عضو شورای سیاستگذاری

ائمه جمعه سراسر کشور

ص: ۲۷

جمعه در لغت

... وَالْجُمُعَةُ - بِضَمِّ الْمِيمِ وَالشُّكُونِ لُغْتَانِ - الْيَوْمُ الْمَعْتُودُ، وَإِنَّمَا سُمِّيَ بِهِ، لِاجْتِمَاعِ النَّاسِ فِيهِ لِلصَّلَاةِ. وَقِيلَ: لِأَنَّهُ تَعَالَى فَرَّغَ فِيهِ مِنْ خَلْقِ الْأَشْيَاءِ فَاجْتَمَعَتْ فِيهِ الْمَخْلُوقَاتُ وَقِيلَ: أَوَّلُ مَنْ سَمَاهُ بِهِ كَعَبُ بْنُ لُؤَيٍّ، وَكَانَ يُقَالُ لَهُ: الْعُرُوبَةُ. ۱

... جمعه به ضمّ میم و سکون آن، دو واژه برای روز معروف - هفتمین روز - است و به دلیل اجتماع مردم در این روز برای نماز، جمعه نامیده شده است.

همچنین گفته شده: جمعه را جمعه نامیدند به دلیل آنکه خداوند متعال آفرینش موجودات را در این روز به پایان رساند سپس آفریده‌های خود را در این روز گردهم آورد. و نیز گفته شده: اولین کسی که این روز را جمعه نامید کعب بن لؤی بود و پیش از آن به جمعه «عروبۀ» گفته می‌شد.

(۱). بحارالانوار، ج ۸۶، ص ۱۲۵

ص: ۲۸

علاوه بر دو تلفظ فوق، فَرَاءَ جُمَعَهُ را جُمَعَهُ بر وزن ضَحَكَهُ وَهُمَزَهُ نیز ذکر کرده است. ۱
وَالْجُمُعَةُ اسْمٌ لِلْاجْتِمَاعِ كَمَا أَنَّ الْفُرْقَةَ اسْمٌ لِلْاِفْتِرَاقِ. ۲
جمعه اسم مصدر است برای اجتماع همان گونه که فُرْقَهُ اسم مصدر برای افتراق است.

چرا جُمعه را جمعه نامیدند؟

ابی حمزه گوید: مردی به امام باقر علیه السلام گفت: چگونه جمعه نامگذاری شد؟ حضرت فرمود:
إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ جَمَعَ فِيهَا خَلْقَهُ لَوْلَايَهُ مُحَمَّدٌ وَوَصِيَّهُ فِي الْمِيثَاقِ، فَسَمَّاهُ: يَوْمَ الْجُمُعَةِ لِجَمْعِهِ فِيهِ خَلْقَهُ. ۳
همانا خداوند عزوجل در روز جمعه، آفریدگان خود را برای پیمان با محمد صلی الله علیه و آله و جانشین او - یعنی علی علیه السلام - گرد آورد. پس به دلیل گرد آمدن و اجتماع آفریدگان خویش، آن روز را جمعه نامید.

همچنین امام صادق علیه السلام فرمود:

سُمِّيَتِ الْجُمُعَةُ جُمُعَةً، لِأَنَّ اللَّهَ جَمَعَ الْخَلْقَ لَوْلَايَهُ مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ - صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ - . ۴

(۱) . مجمع البيان، ج ۱۰، ص ۴۳۱

(۲) . بحارالانوار، ج ۸۶، ص ۱۲۵

(۳) . کافی، ج ۳، ص ۴۱۵

(۴) . مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۵۹

ص: ۲۹

جمعه، جمعه نامیده شد به دلیل آنکه خداوند آفریدگان خود را برای - گرفتن پیمان - ولایت محمد و اهل بیت او علیهم السلام گرد هم آورد.

در روایت فوق به جای کلمه وصی، کلمه اهل بیت آورده شده و شعاع روایت را گسترده‌تر کرده است.

همچنین امام صادق علیه السلام فرمود:

سُمِّيَتِ الْجُمُعَةُ جُمُعَةً لِأَنَّ اللَّهَ جَمَعَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أُمَّرَةً. ۱

جمعه، جمعه نامیده شد برای اینکه خداوند - در این روز - کار پیامبر صلی الله علیه و آله را سامان داد.

سلمان به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله گفت:

إِنَّمَا سُمِّيَتِ الْجُمُعَةُ؛ لِأَنَّ آدَمَ جَمَعَ فِيهَا خَلْقَهُ. ۲

همانا جمعه نامیده شد برای اینکه آفرینش آدم در این روز به پایان آمد.

ابی هریره نیز می گوید: از رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسیدند برای چه این روز «جمعه» نامیده شد؟ حضرت فرمود:

لَأَنَّ فِيهَا طُبِعَتْ طِينَةُ أَبِيكَ آدَمَ، وَفِيهَا الصَّعَقَةُ وَالْبَعَثَةُ، وَفِيهَا الْبَطْشَةُ، وَفِي آخِرِ ثَلَاثِ سَاعَاتٍ مِنْهَا سَاعَةٌ مَنْ دَعَا اللَّهَ فِيهَا اسْتُجِيبَ لَهُ. ۳

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۵۹

(۲). کنز العمال، ج ۷، ص ۷۰۹

(۳). همان، ص ۷۱۷

ص: ۳۰

برای اینکه در آن روز، گِل وجود پدرت آدم سرشته شد، و نیز بیهوشی - مردم بر اثر صیحه آسمانی - و رستاخیز و روز سخت‌گیری در چنین روزی است و در پایان سه ساعت از آن، ساعتی است که اگر کسی خدا را در آن ساعت بخواند، مستجاب می‌شود.

نام‌های دیگر جمعه

از علما منقول است که جمعه ده نام دارد:

«یوم المولود» به جهت تولد حضرت رسالت صلی الله علیه و آله در آن، و «یوم الفضل» و «یوم البرکة» و «یوم الرحمه» و «یوم الإجابة» و «یوم العید» و «یوم العتیق» و «یوم العروبه» و «یوم الکرامه» و «یوم الجُمعه». ۱

جمعه در تاریخ

علی علیه السلام فرمود: همراه با رسول خدا صلی الله علیه و آله بودیم، مردی آمد و گفت: «ای رسول خدا! پدر و مادرم فدای شما باد! به من بگو چگونه روز یکشنبه را، یوم الاحد نامیدند؟ تا اینکه گفت: پدر و مادرم فدای شما ای رسول خدا صلی الله علیه و آله! از روز جمعه و نامگذاری آن به من خبر دهید. پس رسول خدا صلی الله علیه و آله گریست و فرمود: «از روز جمعه از من پرسیدی؟» گفت: «آری». رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

فرشتگان در آسمان‌ها، آن را یوم المزید نامند.

روز جمعه روزی است که خداوند آدم را آفرید، روز

(۱). نمونه‌ای از تفاسیر، ص ۳۰

ص: ۳۱

جمعه روزی است که خداوند در پیکر آدم روح دمید.

روز جمعه روزی است که خداوند آدم را در بهشت جای داد

روز جمعه روزی است که فرشتگان به آدم سجده کردند.

روز جمعه روزی است که خداوند حواء را برای آدم فراهم آورد.

روز جمعه روزی است که خداوند به آتش خطاب کرد که بر ابراهیم سرد و سلامت باش «كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَيَّ اِبْرَاهِيْمَ». ۱

روز جمعه روزی است که خداوند دعای یعقوب را مستجاب کرد و پذیرفت.

روز جمعه روزی است که خداوند گناه آدم را بخشید.

روز جمعه روزی است که خداوند بلا را از ایوب پیامبر برداشت.

روز جمعه روزی است که خداوند به جای قربان کردن اسماعیل، گوسفندی بزرگ جثه را برای ابراهیم خلیل فرستاد.

روز جمعه روزی است که خداوند آسمان‌ها و زمین و آن چه میان آنهاست را آفرید. ۲

(۱). انبیاء: ۶۹

(۲). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۵۹

ص: ۳۲

روز جمعه روزی است که مریم، عیسی - علی نبینا و آله وعلیه السلام - را حامله گردید و روز جمعه روزی است که در آن روح الامین فرود آمد. ۱

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

يَخْرُجُ قَائِمُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَتَقُومُ الْقِيَامَةُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. ۲

قائم ما اهل بیت روز جمعه ظهور نماید، و قیامت نیز روز جمعه بر پا می شود.

جمعه برترین روز

از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: «خَيْرُ الْأَيَّامِ يَوْمُ الْجُمُعَةِ» ۳؛ «بهترین روزها، روز جمعه است» .

همین روایت به تعبیر دیگر نیز آمده است: «إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ» . ۴

سعدبن عباد به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله گفت:

سَيِّدُ الْأَيَّامِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، أَعْظَمُ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ وَالْفِطْرِ ۵

(۱) . کافی، ج ۱، ص ۴۸۰

(۲) . بحارالانوار، ج ۷، صص ۵۹ و ۶۱

(۳) . مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۶۵

(۴) . سنن ابی داود، ج ۱، ص ۵۳۵

(۵) . کنز العمال، ج ۷، صص ۷۰۸ و ۷۱۳

ص: ۳۳

سید و آقای روزها نزد خداوند: روز جمعه است، از روز عید قربان و فطر برتر است. . . .

ابوهریره به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله گفت:

خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. . . . ۱

بهترین روزی که خورشید بر آن تابیده، روز جمعه است. . . .

امام صادق علیه السلام به نقل از پدران بزرگوارشان از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کردند که فرمود:

إِنَّ اللَّهَ اخْتَارَ مِنَ الْأَيَّامِ الْجُمُعَةَ، وَمِنَ الشُّهُورِ شَهْرَ رَمَضَانَ، وَمِنَ اللَّيَالِي لَيْلَةَ الْقَدْرِ. . . . ۲

همانا خداوند از میان روزها جمعه را، و از بین ماه‌ها، ماه رمضان را، و از میان شب‌ها، شب قدر را برگزید. . . .

جمعه عید مسلمانان

جابر گفت: امام باقر علیه السلام به نقل از پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

إِنَّ جَبْرَيْلَ أَتَانِي بِمِرْآةٍ فِي وَسْطِهَا كَالنُّكْتَةِ السُّودَاءِ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا جَبْرَيْلُ مَا هَذِهِ؟ قَالَ: هَذِهِ الْجُمُعَةُ، قَالَ: قُلْتُ: وَمَا الْجُمُعَةُ؟ قَالَ: لَكُمْ

فِيهَا خَيْرٌ كَثِيرٌ. قَالَ: قُلْتُ وَمَا الْخَيْرُ الْكَثِيرُ؟ قَالَ: تَكُونُ لَكَ عِيداً وَلِأُمَّتِكَ مِنْ بَعْدِكَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. . . . ۳

همانا جبرئیل نزد من آمد، در حالی که آینه‌ای در دست داشت و در میانه آن چیزی همچون نقطه

(۱). کنز العمال، ج ۷، ص ۷۱۰

(۲). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۶۳

(۳). همان، ص ۵۸

ص: ۳۴

سیاهی بود. گفتم ای جبرئیل! این چیست؟ گفت: این جمعه است گفتم: جمعه چیست؟ گفت: در آن برای شما خیر فراوانی است. گفتم: خیر فراوان چیست؟ گفت: یعنی برای تو و پیروان تو بعد از شما تا روز قیامت عید می‌باشد. . . .

انس نیز گفت: روزی رسول خدا صلی الله علیه و آله برخلاف قرار همیشگی، کمی دیرتر از خانه خارج شد. پس یاران آن حضرت گفتند: «ای رسول خدا صلی الله علیه و آله! امروز دیرتر از خانه خارج شدید؟» آن حضرت فرمود:

جبرئیل به صورت زنی زیبا و سفیدچهره که در صورت خود خالی داشت، نزد من آمد و گفت: این صورت و شکل روز جمعه است. و همان روزی است که در آن برای تو و پیروان تو خیر فراوان نهفته است.

یهود و نصاری می‌خواستند این روز از آن آنها باشد، ولی خداوند عطایشان ننمود.

پس گفتم: این خال سیاه چیست؟ گفت: این ساعت استجابت دعا است که اگر [تیر] دعا به آن بخورد، به پذیرش نزدیک است. و اگر به اجابت نرسد، برای دعاکننده ذخیره خواهد شد و در قیامت از سختی‌ها و ناراحتی‌های وی می‌کاهد. و آن روز، برترین روزها نزد خداوند است. بهشتیان این روز را «یوم المزید» می‌خوانند. گفتم: یوم المزید چیست؟ گفت:

در بهشت دره‌های وسیعی هست که خاک آن

ص: ۳۵

از مشک خوش بوی سفیدرنگ است. پس در قیامت آن گاه که روز جمعه فرا رسد، خداوند فرمان دهد تا صندلی‌هایی از طلا، آنجا بگذارند. سپس فرستادگان خداوند آمده روی آن می‌نشینند، صدیقان، شهیدان، مؤمنان نیز آمده اطراف آنها می‌نشینند، پس خداوند متعال می‌گوید: بندگان من حاجت‌های خود را طلب کنید؟ می‌گویند:

خداوندا! خشنودی تو را می‌خواهیم. خداوند می‌فرماید: از شما خشنود شدم حاجت دیگری بخواهید، پس هر آن‌چه خواهند آرزو می‌کنند و خداوند به آنان می‌دهد، چیزهایی که هیچ چشمی ندیده، هیچ گوشی نشنیده، و بر قلب هیچ انسانی خطور نکرده است. سپس خداوند می‌فرماید: از شما خشنود گشتم، آنچه شما را وعده داده بودم، وفا کردم، نعمت خود را بر شما تمام کردم، و اینجا مکان کرامت و بزرگواری من است.

سپس بهشتیان هر یک به غرفه‌های خویش باز می‌گردند تا جمعه‌ای دیگر که باز آنان را خواسته و چنین صحنه‌ای تکرار می‌شود. گفتم: ای جبرئیل! بالاخانه‌های - غرفه‌ها - آنان چیست؟ گفت: از مروارید سفید، و یاقوت قرمز و زمرد سبز درهایی دارد که همیشه گشوده است،

ص: ۳۶

چشمه‌ها در آن جاری است و هر یک از آنان با همسر خود در آن به سر می‌برند. ۱
 علی بن ابی طالب علیه السلام در روز جمعه برای مردم خطبه می‌خواند تا اینکه فرمود:
 امروز، روزی است که خداوند آن را برای شما عید قرار داد و آن برترین روزهای شما و بالاترین عید شما است. ۲
 انس بن مالک گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:
 إِنَّ هَذَا يَوْمٌ عِيدٌ جَعَلَهُ اللَّهُ عِيداً لِلنَّاسِ ۳
 همانا این روز، روز عید است و خداوند آن را برای مردم عید قرار داده است. . . .
 و در تعبیری دیگر به نقل از ابن عباس آمده که خداوند این روز را برای مسلمانان عید قرار داد. ۴

جمعه حج نیازمندان

- پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «الْجُمُعَةُ حُجُّ الْمَسَاكِينِ» ۵؛ «جمعه حج مسکینان است» .
 و در حدیثی دیگر فرمود: «الْجُمُعَةُ حُجُّ الْفُقَرَاءِ» ۶؛ «جمعه حج فقیران و نیازمندان است» .
- (۱) . مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۶۲
  - (۲) . من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۴۳۱
  - (۳) . کنز العمال، ج ۷، ص ۷۵۷
  - (۴) . همان، ص ۷۱۲
  - (۵) . بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۲۱۲
  - (۶) . کنز العمال، ج ۷، صص ۷۰۷ و ۷۱۶

ص: ۳۷

شاید در نگاه اول چنین تصوّر شود که مراد از جمعه در احادیث فوق، روز جمعه است، ولی حدیث ذیل به خوبی نشان می‌دهد که تعبیر حج مربوط به نماز جمعه است؛ چرا که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

الْمُسْلِمُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مُحْرِمٌ، فَإِنْ صَلَّى الْجُمُعَةَ فَقَدْ أَحَلَّ، فَإِنْ جَلَسَ إِلَى أَنْ يُصَلِّيَ الْعَصْرَ كَانَ كَمَنْ أَتَى بِحِجَّةٍ وَعُمْرَةٍ. ۱

مسلمان روز جمعه مُحرّم است، پس اگر نماز جمعه را به پا داشت، به تحقیق از احرام خارج و مُحل می‌گردد.

پس اگر بنشیند تا نماز عصر را نیز بخواند مانند کسی است که حج و عمره را به جای آورده است.

و یا در حدیثی دیگر آن حضرت فرمود:

مَنْ صَلَّى الْجُمُعَةَ كُتِبَتْ لَهُ حَجَّةٌ مُتَقَبَّلَةٌ، فَإِنْ صَلَّى الْعَصْرَ كَانَتْ لَهُ عُمْرَةٌ. ۲

کسی که نماز جمعه را اقامه کند برای او ثواب حج مقبولی نوشته شود، پس اگر نماز عصر را نیز بخواند برای او ثواب عمره نوشته شود.

مفهوم این دو روایت بیانگر ارتباط نماز جمعه با حج، و ثواب و پاداش حج و عمره داشتن است به این معنی که اگر کسی روز جمعه را درک نموده، لیکن نماز جمعه را اقامه ننماید از ثواب حج و عمره محروم مانده است.

(۱). کنز العمال، ج ۷، ص ۷۲۰

(۲). همان

ص: ۳۸

سعید بن مسیب پیوسته می گفت:

الْجُمُعَةُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ حَجَّةٍ تَطَوَّعَ ۱.

نماز جمعه نزد من از حج اختیاری و مستحبی محبوب تر است.

جمعه روز بخشش گناهان

روز جمعه روز آمرزش است. از یک سو مسلمانان به خاطر روز جمعه مورد مغفرت خدا قرار می گیرند و از سوی دیگر به دلیل شرکت در نماز جمعه.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

لَا يَتْرُكُ اللَّهُ أَحَدًا يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا غَفَرَ لَهُ ۲.

خداوند هیچ مسلمانی را روز جمعه رها نکند، مگر آنکه او را ببخشد.

همچنین آن حضرت فرمود:

الْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ كَفَّارَةٌ مَا بَيْنَهُمَا مَا لَمْ تُغَشَّ الْكَبَائِرُ ۳.

جمعه تا جمعه پاک کننده گناهانی است که در فاصله بین آن دو انجام شده، در صورتی که گناه کبیره مرتکب نشده باشد.

امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارشان به نقل از

(۱). بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۲۱۲

(۲). کنز العمال، ج ۷، ص ۷۱۰

(۳). سنن ابن ماجه، ص ۲۶۱

ص: ۳۹

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

مَا مِنْ مُؤْمِنٍ مَشَى بِقَدَمَيْهِ إِلَى الْجُمُعَةِ، إِلَّا خَفَّفَ اللَّهُ عَلَيْهِ أَهْوَالَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ بَعْدَ مَا يَخْطُبُ الْإِمَامُ، وَهِيَ سَاعَةٌ يَرْحَمُ اللَّهُ فِيهَا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ. ۱

هیچ مؤمنی با پاهای خود - پیاده - به سوی نماز جمعه نمی‌رود، مگر آنکه پس از خطبه امام جمعه، خداوند از نگرانی‌ها و وحشت او در روز قیامت می‌کاهد. و آن ساعتی است که در آن خداوند مردان و زنان با ایمان را مشمول رحمت خود قرار می‌دهد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

مَنْ أَتَى الْجُمُعَةَ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا اسْتَأْنَفَ الْعَمَلَ. ۲

هر کس از روی ایمان و با قصد پاک و برای خشنود ساختن خداوند، به نماز جمعه آید، اعمال خود را از سر گیرد. «استأنف العمل»، کنایه از آن است که خداوند گناهان گذشته او را بخشیده و کارها را از نو آغاز نماید.

جمعه روز امنیت و آرامش

امام صادق علیه السلام، از پدر و اجداد بزرگوارشان، از علی بن ابی طالب علیه السلام و ایشان از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده‌اند که آن

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۲

(۲). من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۴۲۷

ص: ۴۰

حضرت فرمود:

إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ نَادَتِ الطَّيْرُ الطَّيْرَ، وَالْوَحْشُ الْوَحْشَ، وَالسَّبَاعُ السَّبَاعَ: سَلَامٌ عَلَيْكُمْ هَذَا يَوْمٌ صَالِحٌ. ۱
 هنگامی که روز جمعه فرا می‌رسد، پرنده، پرنده را، حیوان بیابانی، حیوان بیابانی و وحشی را، درنده، درنده را ندا داده [گویند]
 درود و سلام بر شما باد، امروز، روز نیکی است.

علی علیه السلام به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، نَادَتِ الطَّيْرُ الطَّيْرَ، وَالْوَحْشُ الْوَحْشَ، وَالسَّبَاعُ السَّبَاعَ، سَلَامٌ عَلَيْكُمْ هَذَا يَوْمٌ الْجُمُعَةِ. ۲
 آن‌گاه که روز جمعه فرا رسد، پرنده، پرنده را، حیوان بیابانی و وحشی، حیوان بیابانی را، درنده، درنده را ندا دهد درود بر شما،
 امروز روز جمعه است.

در تعبیری دیگر هشام بن حکم گفت: امام صادق علیه السلام فرمود:

... وَلِيْتَهَيَّا لِلْجُمُعَةِ، وَلِيَكُنْ عَلَيْهِ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ السَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ... ۳

و باید برای نماز جمعه آماده شود و باید در این روز

۱. مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۶۵

۲. کنز العمال، ج ۷، ص ۷۱۶

۳. کافی، ج ۳، ص ۴۱۷

ص: ۴۱

آرام و متین باشد - یعنی با آرامی و متانت راه رود و آثار عجله و شتاب در او نمایان نشود چرا که روز جمعه روز آسایش و آسودگی است -.

در روایت دیگری، زراره از امام باقر علیه السلام نقل کرده که آن حضرت پس از توصیه به غسل در روز جمعه، و عطر زدن، و بهترین لباس‌ها را پوشیدن فرمود: «وَعَلَيْكَ السَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ» ۱؛ «بر تو باد به آرامش و متانت» .

جمعه و ارزش‌های مضاعف

امام جواد علیه السلام فرمود:

الْأَعْمَالُ تُضَاعَفُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَأَكْثَرُوا فِيهَا (فِيهِ) مِنَ الصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ وَالِدُّعَاءِ. ۲

کارها روز جمعه دو برابر می‌شود - یعنی پاداشی دو برابر دارد - پس در این روز زیاد نماز بگزارید، و صدقه دهید و دعا کنید.

امام باقر علیه السلام فرمود: «الْخَيْرُ وَالشَّرُّ يُضَاعَفُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ» ۳؛ «خوبی و بدی روز جمعه دو برابر می‌شود» .

هشام بن حکم گوید: امام صادق علیه السلام در رابطه با مردی که می‌خواست کار خیری چون صدقه، روزه و امثال آن انجام دهد

فرمود: «مستحب است این کارها در روز جمعه

۱. کافی، ج ۳، ص ۴۱۷

۲. مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۶۴

۳. همان، ص ۶۰

ص: ۴۲

انجام شود و عمل در این روز دو برابر است» . ۱

زریق گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

الصَّدَقَةُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ تُضَاعَفُ، وَلَيْلَةُ الْجُمُعَةِ تُضَاعَفُ، وَمَا مِنْ يَوْمٍ كَيَوْمِ الْجُمُعَةِ، وَمَا لَيْلَةٌ كَلَيْلَةِ الْجُمُعَةِ، يَوْمُهَا أَزْهَرُ، وَلَيْلَتُهَا غَرَّاءٌ. ۲

صدقه شب و روز جمعه دو برابر می شود، و هیچ روزی مثل روز جمعه، و هیچ شبی مثل شب جمعه نیست، روزش روشن و درخشان و شبش فروزان است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «تُضَاعَفُ الْحَسَنَاتُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ» ۳؛ «نیکی ها و خوبی ها روز جمعه دو برابر می شود» .

جمعه و نظافت

هشام بن حکم گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

لِيَتَزَيَّنَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، يَغْتَسِلُ وَيَتَطَيَّبُ وَيُسْرِّحُ لِحْيَتَهُ وَيَلْبَسُ أَنْظَفَ ثِيَابِهِ، وَلِيَتَهَيَّأَ لِلْجُمُعَةِ. . . . ۴

باید هر یک از شما روز جمعه خویش را زینت نموده، غسل کند، عطر بزند، و ریش خود را شانه

(۱) . مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۶۰

(۲) . همان، ص ۶۱

(۳) . کنز العمال، ج ۷، ص ۷۱۲

(۴) . کافی، ج ۳، ص ۴۱۷

ص: ۴۳

کند، و پاکیزه‌ترین لباس‌هایش را بپوشد و برای نماز جمعه آماده شود. . . .

زراره نیز در روایتی دیگر، همین نکات را از امام باقر علیه السلام نقل کرده است. ۱

امام صادق علیه السلام در معنای فرموده خداوند بلندمرتبه که فرمود: «خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ» فرمود: «فِي الْعِيدَيْنِ وَالْجُمُعَةِ»
یعنی برگرفتن زینت که در آیه شریفه آمده، در روزهای جمعه و عید فطر و عید قربان است.

همچنین فرمود:

مَنْ أَخَذَ مِنْ شَارِبِهِ وَقَلَمٍ مِنْ أَظْفَارِهِ وَغَسَلَ رَأْسَهُ بِالْخَطْمِيِّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، كَانَ كَمَنْ أَعْتَقَ نَسَمَةً. ۳

کسی که در روز جمعه قدری از موی روی لب خود را بزند، و ناخن‌هایش را کوتاه کند، و سرش را با خطمی شستشو دهد، مانند کسی است که در راه خدا شتر قربانی کرده است.

و در روایتی دیگر امام صادق علیه السلام فرمود:

کوتاه کردن موی روی لب و ناخن و شستن سر با خطمی در روز جمعه، فقر و ناداری را برطرف، و روزی انسان را افزون می‌کند. ۴

۱. کافی، ج ۳، ص ۴۱۷

۲. تهذیب، ج ۳، ص ۲۴۱

۳. کافی، ج ۳، ص ۴۱۸

۴. همان

ص: ۴۴

و در روایتی دیگر امام صادق علیه السلام فرمود: «الْغُسْلُ وَاجِبٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ»؛ «غسل روز جمعه واجب است». لازم به تذکر است که برخی فقها با استناد به این روایت و امثال آن، غسل جمعه را واجب دانسته، ولی بیشتر آنان، این گونه روایات را حمل بر تأکید در استحباب کرده‌اند.

اهمیت نماز جمعه

از مجموع روایاتی که در بخش‌های مختلف این نوشتار آمده، می‌توان به خوبی جایگاه والای نماز جمعه و اهمیت این فریضه عبادی سیاسی را دریافت به‌ویژه اینکه برخی تعبیرها بسیار مهم و تکان‌دهنده بوده، کمتر در رابطه با دیگر عبادات و احکام به کار رفته است.

علی علیه السلام فرمود:

ثَلَاثَةٌ إِنْ أَنْتُمْ خَالَفْتُمْ فِيهِنَّ أَمَّتْكُمْ هَلَكْتُمْ:
جُمُعَتُكُمْ، وَجِهَادُ عَدُوِّكُمْ، وَمَنَاسِكُكُمْ. ۲

سه چیز است که اگر در آن با پیشوایان‌تان به مخالفت برخیزید نابود می‌شوید: نماز جمعه، جهاد با دشمنان،

(۱). کافی، ج ۳، ص ۴۱۷

(۲). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۷

ص: ۴۵

و مناسک حجّتان.

در حدیثی دیگر رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

مَنْ تَرَكَهَا فِي حَيَاتِي وَبَعِدَ مَمَاتِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، جُحُوداً لَهَا وَاسْتِخْفَافاً بِحَقِّهَا، فَلَا جَمَعَ اللَّهُ شَمْلَهُ وَلَا بَارَكَ اللَّهُ لَهُ فِي أَمْرِهِ، إِلَّا لَا صَلَاةَ لَهُ، إِلَّا لَا حَجَّ لَهُ، إِلَّا لَا صَدَقَةَ لَهُ، إِلَّا لَا بَرَكَهَ لَهُ، إِلَّا أَنْ يَتُوبَ، فَإِنْ تَابَ، تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ. ۱

کسی که در دوران حیات من و یا پس از مرگ من تا روز قیامت، نمازجمعه را ترک کند، چه آن را انکار کند یا سبک بشمارد، خداوند پراکندگی کار او را سامان ندهد، و امر او را مبارک نگرداند. آگاه باشید نمازی برای او نیست، حجی برای او نیست، صدقه‌ای برای او نیست، برکتی برای او نیست، مگر آنکه توبه کند. پس اگر توبه کرد، خدا نیز به او توجه نموده، توبه‌اش را پذیرا شود.

در تعبیری دیگر علی علیه السلام به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

ثَلَاثٌ لَوْ تَعَلَّمَ أُمِّي مَا لَهُمْ فِيهِنَّ، لَضَرَبُوا عَلَيْهِنَّ بِالسَّهَامِ: الْأَذَانُ، وَالْغَدُوُّ إِلَى الْجُمُعَةِ، وَالصَّفُّ الْأَوَّلُ. ۲

سه چیز است که اگر امت من منافع و ثواب و بهره خود را از آن می‌دانستند، - بر سر دست یابی به آن با

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۱۰

(۲). همان، ص ۳۷

ص: ۴۶

یکدیگر به رقابت برخاسته - قرعه می‌زدند: اذان، رفتن به سوی نماز جمعه و صف اول.

انس بن مالک گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

لَمَّا أُسْرِى بى إِلَى السَّمَاءِ لَيْلَةَ الْمِعْرَاجِ، رَأَيْتُ تَحْتَ الْعَرْشِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَدِينَةٍ، كُلُّ مَدِينَةٍ كَدُنْيَاكُمْ، وَمَلَائِكَةٌ نَاشِرِي أَجْنَحَتِهِمْ، يُسَبِّحُونَ اللَّهَ، وَيُهَلِّلُونَهُ، وَيَقُولُونَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلَّذِينَ يَحْضُرُونَ صَلَاةَ الْجُمُعَةِ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلَّذِينَ يَغْتَسِلُونَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. ۱

هنگامی که شب معراج مرا به سوی آسمان بردند، در زیر عرش، هفتاد شهر را دیدم که هر شهری مانند دنیای شما بود و فرشتگان بال‌هایشان را گشوده، تسبیح و تهلیل خدا نموده، و می‌گفتند: بار خدایا کسانی را که در نماز جمعه حضور می‌یابند رحمت فرما و ببخشای، بار خدایا آنان که غسل جمعه می‌کنند را ببخشای.

اینها و تعبیرهای دیگری چون: «آن کس که سه هفته بدون عذر شرعی نماز جمعه را ترک گوید بر قلبش مهر زنند و یا نامش را در شمار منافقان می‌نویسند و...» همه نشان از جایگاه رفیع و اهمیت این نماز عبادی سیاسی دارد.

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۹۰

پیشینه تاریخی نماز جمعه

مسعودی (م ۳۴۵ ه. ق) می‌نویسد:

ورود رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه روز دوشنبه دوازدهم ربیع الاول بود. پس ده سال تمام در مدینه ماند، به هنگام ورود آن حضرت در دهکده قبا، بر «سعد بن خیشمه» وارد شد و مسجد قبا را بنا نمود و روزهای دوشنبه، سه‌شنبه، چهارشنبه و پنج‌شنبه را در قبا ماندند. سپس صبح روز جمعه پس از برآمدن روز به سوی مدینه حرکت فرمود، در بین راه محله به محله گروهی از انصار مهار شتر آن حضرت را در دست گرفته از ایشان می‌خواستند تا نزد آنان فرود آید.

رسول خدا صلی الله علیه و آله مهار را کشیده، می‌فرمود: «راه را برای شتر باز گذارید که او مأمور است». و همچنان به راه خود ادامه می‌داد تا در محله «بنی سالم بن عوف» وقت نماز فرا رسید. پس رسول خدا صلی الله علیه و آله با مردم نماز جمعه خواند و این اولین نماز جمعه‌ای بود که در اسلام اقامه گردید.

وی سپس می‌افزاید:

در تعداد کسانی که نماز جمعه با آنان کامل می‌شود، اختلاف است. شافعی و گروه دیگری که با او هم عقیده‌اند گفته‌اند، اقامه نماز جمعه واجب نیست، مگر آنکه تعداد نماز گزاران به چهل نفر و بیشتر برسد و کمتر از آن کافی نیست. ولی دیگر فقیهان از اهل کوفه و غیر آن با نظر شافعی مخالفت کرده‌اند.

ص: ۴۸

آن گاه می‌نویسد: «نماز جمعه رسول خدا صلی الله علیه و آله در دره معروف به «وادی رانوان» اقامه گردید. . .» . ۱ .
حلبی تعداد نماز گزاران را در اولین نماز جمعه یکصد نفر ذکر کرده است. ۲ .
پس از آن، در همین مکان مسجدی ساختند که به نام «مسجد الجمعة» نامگذاری شد ۳ و هم‌اکنون نیز با همین نام در مدینه منوره وجود دارد. برخی بر این باورند که قبل از ورود رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه، اسعد بن زراره، اولین نماز جمعه را اقامه کرده است.

ابن سیرین در این زمینه گوید:

پیش از آمدن رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه، انصار با یکدیگر اجتماع کرده، گفتند: یهود و نصاری در هر هفته روز خاصی داشته در آن گرد هم می‌آیند. یهود روزهای شنبه و نصاری روزهای یکشنبه. ما نیز روزی را برای خود قرار دهیم تا گرد هم آییم و ذکر خدا گوئیم و شکر او را به جای آوریم. سپس نزد «اسعد بن زراره» آمده و روز جمعه را که پیش از آن «یوم العروبه» نامیده می‌شد به عنوان روز اجتماع مسلمانان مطرح کردند. وی نیز پذیرفت و با آنان به صورت جماعت نماز گزارد و آنان را اندرز داد و آن

۱. مروج الذهب، ج ۲، ص ۲۸۶

۲. السیره الحلبیه، ج ۲، ص ۵۹

۳. همان

ص: ۴۹

روز، جمعه نامیده شد، چون روز اجتماع مسلمانان بود. سپس گوسفندی ذبح کرده، نهار و شام را با همان یک گوسفند خوردند [چون تعدادشان کم بود]. این اولین نماز جمعه‌ای بود که پیش از آمدن پیامبر به مدینه اقامه شد. ۱

«عبدالرحمان بن کعب بن مالک» گوید:

به هنگام ناینیایی پدرم، من راهنمای او بودم. پس هرگاه همراه با او به طرف نماز جمعه می‌آمدم، همین که اذان را می‌شنید، برای «ابی‌امامه اسعد بن زراره» از خدا طلب مغفرت می‌کرد. گفتم: ای پدر! چرا هر زمان روز جمعه مؤذن اذان جمعه سر می‌دهد شما برای «اسعد بن زراره» طلب مغفرت می‌کنید؟ پاسخ گفت:

فرزندم وی اولین کسی بود که پیش از آمدن رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه با ما نماز جمعه گزارد. ۲
اولین جایی که پس از مدینه، در آن نماز جمعه اقامه گردید قریه «عبد القیس» در بحرین بود. ۳

نماز جمعه در قرآن

خداوند متعال می‌فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمٍ

(۱). مجمع البيان، ج ۱۰، ص ۴۳۱

(۲). السيرة الحلبية، ج ۲، ص ۵۹

(۳). همان

ص: ۵۰

الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ» (جمعه: ۹)

ای کسانی که ایمان آورده‌اید هنگامی که ندا داده شود برای نماز در روز جمعه، پس بشتابید به سوی یاد خدا، و خرید و فروش را وا گذارید این برای شما بهتر است اگر بدانید.

بر اساس آنچه مفسران شیعه و سنی نگاشته‌اند، تردیدی نیست که این آیه در رابطه با نماز جمعه و وجوب آن نازل شده و در بردارنده نکات قابل توجهی است:

۱. خداوند مؤمنان را در این آیه مخاطب قرار داده و از این رهگذر آنان را احترام کرده است.

۲. این مؤمنانند که از نماز جمعه بهره‌مند می‌گردند؛ چرا که مقتضای ایمان، عمل به واجبات الهی و سبک نشمردن آنهاست و اهتمام به نماز جمعه و شرکت در آن فوائد فراوانی را نصیب نماز گزاران جمعه خواهد کرد.

۳. از نماز جمعه به «ذکر الله» یعنی یاد خدا تعبیر شده و از آنجا که برخی آیات قرآن، آیات دیگر را تفسیر می‌کند و به مصداق آیه شریفه «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» نماز جمعه آرامش بخش قلب‌های مؤمنان خواهد بود و علاوه بر آرامش روحی در دنیا، می‌توان به نتیجه اخروی آن، که بهشت موعود پروردگار است نیز اشاره داشت:

«يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ * ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ

(۱). رعد: ۲۸

ص: ۵۱

رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً * فَادْخُلِي فِي عِبَادِي * وَادْخُلِي جَنَّتِي» (فجر: ۲۷ - ۳۰)

ای آن که دارای نفس مطمئنه‌ای، به سوی پروردگار خود برگردد در حالی که هم تو از خدا خوشنودی و هم خدا از تو، پس در زمرهٔ بندگان من داخل و به بهشت وارد شو.

۴. از مردم خواسته شده به طرف نماز جمعه بشتابند «فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ» .

۵. از مردم خواسته شده تا کسب و تجارت و کار را رها نموده، در نماز جمعه شرکت کنند. «وَذَرُوا الْبَيْعَ» .

۶. جمله «ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ» ۱ باز تأکید دیگری بر اهمیت نماز جمعه است و صریحاً اعلام می‌دارد که ترک کار و

کسب و پیشه، و شرکت در نماز جمعه برای شما بهتر و پرفایده است اگر بدانید و توجه کنید! □

۷. در ادامه این آیه با تعبیر «وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ» ۲ به انتقاد از کسانی می‌پردازد

که پیامبر صلی الله علیه و آله و نماز جمعه را رها کرده و به سوی مال التجاره شتافته‌اند و اظهار می‌دارد که آن چه را شما از

نماز جمعه و از خداوند دریافت می‌دارید بهتر از لهو و تجارتنی است که به دنبال آن رفته‌اید.

(۱) . جمعه: ۹

(۲) . جمعه: ۱۱

ص: ۵۲

۸. جمله «لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» نیز بیانگر آن است که از این راه و از طریق اقامه نماز جمعه می‌توان به فلاح و رستگاری دست یافت.
۹. و بالاخره خداوند به لحاظ اهمیتی که برای این نماز قائل بوده، سوره ای به نام سوره جمعه نازل فرموده، و در آن به صراحت در چند آیه مردم را به اقامه این فریضه مهم دعوت فرموده است.
- نکته: سوره جمعه مدنی است و یازده آیه دارد، تعداد کلمات آن یکصد و هشتاد و تعداد حروف آن هفتصد و چهل و هشت حرف است ادر تفسیر جامع تعداد حروف آن را نهصد و بیست حرف ذکر کرده است. ۲

داستانی شگفت‌انگیز

- جابر بن عبدالله انصاری گوید: روز جمعه با رسول‌خدا صلی الله علیه و آله نماز جمعه می‌خواندیم که کاروان تجارت از شام وارد شد، نمازگزاران جمعه جز دوازده مرد و یک زن ۳، نماز را رها کرده به طرف کاروان رفتند. سپس این آیه نازل شد:
- «وَ إِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُوا إِلَيْهَا وَ تَرَكُوا قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَ مِنَ التِّجَارَةِ
- (۱). نمونه‌ای از تفاسیر، ص ۶۴
- (۲). همان، ص ۱۳۴
- (۳). مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۳۳؛ برخی نیز تعداد را یازده و برخی دیگر هشت نفر ذکر کرده‌اند

ص ۵۳

وَ اللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ» (جمعه: ۱۱)

و هنگامی که تجارت یا سرگرمی را ببینند به‌سوی آن پراکنده شده، در حال ایستاده شما را ترک گویند به آنان بگو: آنچه نزد خدا است از لُهو و سرگرمی و تجارت بهتر است و خداوند بهترین روزی‌دهندگان است.

دلیل این حرکت زشت و ناپسند آن بود که مردم مدینه در آن سال گرفتار گرسنگی و توژم و افزایش قیمت‌ها شده بودند. «دحیه بن خلیفه» نیز که از شام مال‌التجاره می‌آورد و تجارت زیتون می‌کرد در حالی وارد مدینه شد که رسول الله صلی الله علیه و آله مشغول خواندن خطبه‌های نماز جمعه بودند. مرسوم این بود که کاروان‌های تجاری به هنگام ورود به مدینه با نواختن نی و طبل ورود خود را به مردم اطلاع می‌دادند. لذا با شنیدن این صدا بیشتر نماز گزاران که گمان می‌کردند اگر تا پایان نماز بمانند دیگر نصیبی از مال‌التجاره برای آنان نخواهد ماند، آن حضرت را رها کرده و رفتند. آنان که باقی ماندند عبارت بودند از:

امام علی بن ابی طالب علیه السلام، فاطمه علیها السلام، امام حسن و امام حسین علیهما السلام، سلمان، اباذر، مقداد، صهیب و پنج نفر دیگر.

برخی نیز تعداد را هشت نفر و برخی دیگر یازده نفر ذکر کرده‌اند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

خداوند توجه و نظر خود را در این روز جمعه به

ص: ۵۴

مسجد و نماز جمعه من معطوف داشته، و اگر این گروه هشت نفر باقی نمی‌ماندند، مدینه با اهل آن در آتش عذاب الهی می‌سوختند و همچون قوم لوط، عذاب باریدن سنگ بر آنان نازل می‌گشت. ۱

مؤلف گران‌قدر تفسیر منهج الصادقین داستان را چنین نقل می‌کند:

روز جمعه پیغمبر صلی الله علیه و آله در خطبه بود که «دحیه بن خلیفه کلبی» که به تجارت شام رفته بود، به مدینه رسید و در عقب او «بنی خزرج» و از پس ایشان «زید بن متاب» نیز در رسیدند و هر نوبت که «دحیه» به مدینه آمدی، اکثر انواع طعام از گندم و جو و آرد و برنج و زیت و غیره بیاوردی و در «احجار الزیت» که موضعی بود در بازار مدینه فرود آمدی و آنجا آغاز طبل زدن کردندی تا مردم خبردار شده به خریدن امتعه او توجه نمایند و هر گاه که اهل مدینه بر آمدن او اطلاع یافتندی همه به استقبال او بیرون رفتندی و در این روز که او رسید طبل فرو کوفتند و مردمان آواز طبل شنیده از مسجد بیرون دویدند و به غیر از دوازده کس در مسجد نماند.

پیغمبر صلی الله علیه و آله چون این حال را مشاهده نمود فرمود:

«لَوْلَا هُوَ لَأَسْوَمْتُ لَهُمُ الْجَارَةَ مِنَ السَّمَاءِ» اگر این جماعت نیز رفتندی سنگ‌ها از آسمان به نام

(۱). البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص ۳۸۱

ص: ۵۵

هر یک از ایشان نازل گشتی و همه را هلاک ساختی پس حق سبحانه این آیه فرو فرستاد و ایشان به این عتاب فرمود. □
 و از «ابن عباس» منقول است که در مسجد باقی نماند، مگر هشت کس و «ابن کیسان» گفته که یازده کس بودند. و جابر بن عبدالله روایت کند که دوازده کس بودند و من یکی از آنها بودم، و از قتاده نقل است که این عمل سه بار از ایشان صادر شد و هر سه نوبت در جمعه بود. ۱

نماز عبادی - سیاسی

در میان نمازهای واجب، می‌توان از نماز جمعه به عنوان نماز عبادی سیاسی یاد کرد زیرا:

۱. نماز جمعه از شئون حاکم اسلامی است و امام جمعه مناطق مختلف را نیز امام مسلمانان باید حکم دهد و تعیین کند.
۲. نماز جمعه را باید به جماعت اقامه کرد و اگر تا شعاع یک فرسخ در یک فرسخ نماز جمعه دیگری برگزار شود، باطل است.
۲. آنان که از روی مخالفت و یا سهل‌انگاری در نماز جمعه شرکت نمی‌کنند، در روایات گوناگون مورد تهدید جدی قرار گرفته‌اند.

(۱). منهج الصادقین، ج ۹، ص ۲۸۴

ص: ۵۶

۳. دو رکعت از نماز را برداشته و به جای آن دو خطبه گذاشته‌اند تا خطیب جمعه که همان امام و امیر جامعه اسلامی است با مردم سخن گفته، آنان را در جریان اخبار و حوادث جهان و رویدادهای کشور اسلامی بگذارد.

۴. به هنگام برگزاری نماز جمعه همه باید کارها را تعطیل کرده، به سوی نماز جمعه بشتابند.

۵. نماز جمعه بر افراد ناتوان و کسانی که جهاد از آنان برداشته شده واجب نیست، و در نتیجه همچون جهاد با این نماز برخورد شده است.

۶. امام جمعه باید بر سلاح و یا عصا تکیه زده با مردم سخن بگوید و این خود نوعی ابراز وجود و قدرت‌نمایی در برابر دشمنان و بیگانگان است.

حضرت امام خمینی قدس سره بارها در فرمایشات و سخنرانی‌ها از نماز جمعه به عنوان یک نماز عبادی سیاسی یاد کرده‌اند:

- نماز جمعه یک عبادت سرتاپا سیاسی است. ۱

- نماز جمعه عبادت است، لکن عبادتی که مدغم در سیاست است، سیاست در عبادت مدغم است. ۲

- در هر هفته یک اجتماع بزرگ، از همه [مردم، در یک محل تشکیل می‌شود] و نماز جمعه که مشتمل دو خطبه است که در آن خطبتین باید مسائل روز،

(۱). صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۲۷۶

(۲). همان، ج ۳، ص ۱۲۰

ص: ۵۷

احتیاجات کشور، احتیاجات منطقه و جهات سیاسی، جهات اجتماعی، جهات اقتصادی طرح شود و مردم مطلع بشوند بر این مسائل.

۱

منصبی بودن نماز جمعه

بسیاری از فقیهان عالی قدر شیعه با استناد به احادیث و روایات وارده از رسول خدا صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام بر این باورند که یکی از شرایط اقامه نماز جمعه آن است که باید توسط شخص رسول خدا صلی الله علیه و آله و یا امام معصوم علیهم السلام و یا آن کس که از سوی امام معصوم منصوب شده اقامه گردد، وگرنه به جای آن لازم است نماز ظهر خوانده شود.

«عمانی، اسکافی - نخستین کسی که فقه شیعه را تبویب فرموده -، شیخ مفید و شاگردشان مرحوم علم الهدی، سید مرتضی و شاگرد ایشان شیخ الطایفه، مرحوم شیخ طوسی در غالب کتبشان و مرحوم سلار در مراسم و مرحوم حلی در سرائر و ابن زهره در غنیه تا برسد به طبقه اول متأخرین مثل علمامه و محقق همه تصریح به منصبی بودن نماز جمعه فرموده‌اند و ادعای اجماع نسبت به آن کرده‌اند. بلی از طبقه دوم متأخرین مثل شهیدین و بعد از ایشان احتمالات دیگر به چشم می‌خورد و قول به وجوب عینی، تعیینی و قول به حرمت دیده می‌شود، ولی ملاحظه کلمات اساطین قدما بر این فتواست

(۱). صحیفه نور، ج ۸، ص ۲۶۴

ص: ۵۸

که نماز جمعه منصبی، و از شئون ولایت و مخصوص به وجود امام عادل و بسط ید اوست.

نقل شده است که مرحوم وحید بهبهانی، تعداد اجماعات قدما را به چهل نقل رسانده، یعنی چهل نقل اجماع از اساطین قدما را به دست آورده است. بنابراین ادعای قطع به اتفاق قدما به منصبی بودن نماز جمعه مجازفه نیست، بلکه کمتر مسأله‌ای در فقه به این نحو

اتفاق می‌افتد و می‌توان اجماع مصطلح - اتفاق فقها کاشف از قول معصوم علیه السلام را - در این مسأله تمام دانست. ۱

همچنین اگر مروری بر تاریخ برگزاری نماز جمعه از صدر اسلام تاکنون داشته باشیم، به خوبی آشکار است که رسول خدا صلی الله علیه و آله در سیزده سالی که در مکه حضور داشتند نماز جمعه را اقامه نمودند، ولی پس از ورود به مدینه، و آغاز تشکیل حکومت اسلامی از نخستین برنامه‌های رسول خدا صلی الله علیه و آله برقراری نماز جمعه و اقامه آن توسط شخص آن حضرت بود.

پس از رحلت آن حضرت نیز، در دوران چهار سال و اندی که امیرمؤمنان علی علیه السلام حکومت داشتند، نماز جمعه اقامه می‌شد اما از آن زمان تاکنون، در تاریخ اسلام دیده نشده است که یکی از امامان معصوم علیهم السلام نماز جمعه اقامه کرده باشند. دلیلش

این است که آنان مبسوط الید نبوده و چون حکومت را دیگران غاصبانه در

۱. مباحثی پیرامون نماز جمعه، ص ۱۸۷

ص: ۵۹

اختیار گرفته بودند و در نتیجه نماز جمعه وسیله‌ای برای سوءاستفاده دشمنان اسلام و اهل بیت گردید. لذا از اقامه نماز جمعه خودداری می‌کردند. البته از اینکه در طول تاریخ نماز جمعه و اقامه آن، همیشه در اختیار خلفا و حکومت‌ها بوده است نیز می‌توان این نکته را استفاده کرد که نماز جمعه، یک نماز حکومتی و منصبی است.

علاوه بر این، مرحوم شیخ مفید یکی از دلایل عقلی، بر امامت حضرت ولی عصر - ارواحنا فدا - را اقامه نماز جمعه برمی‌شمرد:

وَمِنْ ذَلِكَ مَا يَقْتَضِيهِ الْعَقْلُ بِالْإِسْتِدْلَالِ الصَّحِيحِ مِنْ وُجُودِ إِمَامٍ مَعْصُومٍ كَامِلٍ غَنِيٍّ عَنِ رِعَايَةِ فِي الْأَحْكَامِ وَالْعُلُومِ فِي كُلِّ زَمَانٍ، لِاسْتِحَالَةِ خُلُوقِ الْمُكَلَّفِينَ مِنْ سُلْطَانٍ يَكُونُونَ بِوُجُودِهِ أَقْرَبَ إِلَى الصَّلَاحِ وَدَاعٍ لِلْغَوَاةِ، مُعَلِّمٍ لِلْجُهَّالِ، مُتَّبِعٍ لِلْغَافِلِينَ، مُحَذِّرٍ لِلضَّالِّينَ، مُقِيمٍ لِلخُدُودِ، مُنْفِذٍ لِلأَحْكَامِ، فَاصِلٍ بَيْنَ أَهْلِ الأَخْتِلَافِ، نَاصِبٍ لِلأَمْرَاءِ، سَادِّ لِلتُّغُورِ، حَافِظٍ لِلأَمْوَالِ، حَامٍ عَنِ بَيْضَةِ الأَسَدِ بِالإِمْلَامِ، جَامِعٍ لِلنَّاسِ فِي الْجُمُعَةِ وَالْأَعْيَادِ. ۱

از جمله دلایل، چیزی است که عقل با دلایل صحیح و درست به آن حکم می‌کند که در هر زمان لازم است امام معصوم و کاملی باشد که از مردم در فراگیری

(۱). ارشاد مفید، ص ۳۴۲

ص: ۶۰

احکام و دانش‌ها، بی‌نیاز باشد؛ زیرا ممکن نیست زمانی فرا رسد که تکلیف یافتگان، بدون حاکم و سلطانی باشند که آنان به وسیله او به صلاح و درستی نزدیک‌تر و از فساد و تباهی دور نشوند. باید امام معصومی باشد که آموزنده نادانان، هشیارکننده غافلان و بی‌خبران، بیم‌دهنده گمراهان، اقامه‌کننده حدود، اجراکننده احکام، پایان‌دهنده اختلاف‌ها، گمارنده امیران، مسلط و حافظ مرزها، نگاهبان دارایی‌ها، حمایت‌کننده کیان اسلام و گردآورنده مردم در جمعه‌ها و عیدها باشد.

علی علیه السلام فرمود:

لَا يَصِحُّ الْحُكْمُ وَلَا الْخُدُودُ وَلَا الْجُمُعَةُ إِلَّا بِإِمَامٍ ۱

صحیح نیست قضاوت کردن، اجرای حدود و اقامه نماز جمعه، جز به وسیله امام.

همچنین در حدیثی دیگر آمده است:

إِنَّ الْجُمُعَةَ وَالْحُكُومَةَ لِإِمَامِ الْمُسْلِمِينَ ۲

اقامه نماز جمعه و قضاوت کردن از آن امام مسلمانان است.

این دو روایت نیز دلیل روشنی بر منصبی بودن نماز جمعه است.

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۱۳

(۲). جواهر الکلام، ج ۱۱، ص ۱۵۸

ص: ۶۱

امام سجاد علیه السلام در دعای ۴۸ صحیفه سجادیّه فرمود:

اللَّهُمَّ! إِنَّ هَذَا الْمَقَامَ لِخُلَفَائِكَ وَأَصْفِيَائِكَ وَمَوَاضِعَ أُمْنَانِكَ فِي الدَّرَجَةِ الرَّفِيعَةِ الَّتِي اخْتَصَصْتَهُمْ بِهَا قَدْ ابْتَرُّوْهَا.

بارخدا یا! همانا این مقام - یعنی نماز جمعه و عید قربان - از آن جانشینان و برگزیدگان تو است، و جایگاه امنای بلند پایه تو است که ویژه آنها نمودی، و ایشان را به آن اختصاص و برتری بخشیدی، که به تحقیق غاصبان و ظالمان به حقوق پیشوایان دین - خلفای بنی امیه - این مقام را غصب کرده و به ظلم و ستم در اختیار گرفتند.

سپس امام سجاد علیه السلام ادامه می دهد:

حَتَّىٰ عَادَ صِفَاتُكَ وَخُلَفَاؤُكَ مَغْلُوبِينَ مَقْهُورِينَ مُبْتَرِّينَ، يَرُونَ حُكْمَكَ مُبَدَّلًا وَكِتَابَكَ مُنْبُذًا، وَفَرَائِضَكَ مُحَرَّفَةً عَنِ جِهَاتِ أَشْرَاعِكَ وَسُنَنِ نَبِيِّكَ مَتْرُوكَةً.

تا جایی که برگزیدگان و جانشینان تو مغلوب و مقهور شدند و حق آنها از دستشان رفت، می نگرند که حکم تو تبدیل گشته، و کتاب تو را متروک ساخته، و واجبات تو را از اهداف و مقاصد حقیقی آن دور ساخته و تحریف نموده، و سنت های پیامبر تو را ترک و رها ساخته اند.

علی بن ابی طالب علیه السلام در تعبیری هشدار دهنده فرمود:

ص: ۶۲

ثَلَاثَةٌ إِنْ أَنْتُمْ خَالَفْتُمْ فِيهِنَّ أُنْتَمَتَكُمْ هَلَكْتُمْ:
جُمُعَتُكُمْ، وَجِهَادُ عَدُوِّكُمْ وَمَنَاسِكُكُمْ. ۱

سه چیز است که اگر با پیشوایان در آنها به مخالفت برخیزید خود را هلاک و نابود ساخته‌اید: نماز جمعه؛ جهاد با دشمنان و مناسک حج.

از مجموع روایاتی که در این بخش ذکر شد، به خوبی می‌توان فهمید که نماز جمعه، با حکومت و رهبری جامعه اسلامی ارتباطی مستقیم و تنگاتنگ دارد و علاوه بر ابعاد عبادی و تربیتی، نمازی است سیاسی که در آن، حاکم اسلامی مستقیماً با مردم روبه‌رو شده، مسائل مبتلابه جامعه را با آنان در میان می‌گذارد.

وَجُوبُ نَمَازِ جُمُعَةٍ

زراره بن اعین گوید: امام باقر علیه السلام فرمود:

إِنَّمَا فَرَضَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ مِنَ الْجُمُعَةِ إِلَى الْجُمُعَةِ خَمْسًا وَثَلَاثِينَ صَلَاةً، فِيهَا صَلَاةٌ وَاحِدَةٌ فَرَضَهَا اللَّهُ فِي جَمَاعَةٍ وَهِيَ الْجُمُعَةُ... ۲

همانا خداوند عزوجل از جمعه تا جمعه دیگر، سی و پنج نماز را واجب گردانید که یکی از آنها را خداوند واجب نموده تا به جماعت بخوانند و آن نماز جمعه است...

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۷

(۲). بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۱۵۳

ص: ۶۳

رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید:

إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمْ الْجُمُعَةَ فَرِيضَةً وَاجِبَةً إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. ۱

همانا خداوند نماز جمعه را تا روز قیامت بر شما واجب و مقرر فرمود.

همچنین فرمودند:

الْجُمُعَةُ وَاجِبَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي جَمَاعَةٍ. ۲

نماز جمعه بر هر مسلمانی واجب است و باید به جماعت خوانده شود.

قطب راوندی نقل کرده که روز جمعه پیامبر صلی الله علیه و آله خطبه خواند و فرمود:

تُوبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا، وَبَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ الزَّائِكِيهِ قَبْلَ أَنْ تَسْتَعْلُوا، وَصَلُّوا الَّذِي بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ رَبِّكُمْ بِكَثْرَةٍ ذِكْرِكُمْ إِيَّاهُ، وَالصَّدَقَةَ

فِي السَّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ، وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْكُمْ الْجُمُعَةَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. ۳

پیش از آنکه بمیرید، به سوی پروردگارتان توبه کنید، و قبل از آنکه گرفتار شوید، پیشی بجوید در انجام کارهای شایسته، و میان

خود و پروردگارتان پیوند برقرار کنید با زیاد یاد نمودن خداوند، و دادن صدقه

۱. بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۱۶۵

۲. همان

۳. مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۱۰

ص: ۶۴

پنهانی و آشکارا، و بدانید همانا خداوند نماز جمعه را تا روز قیامت بر شما واجب گردانید.

همچنین رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

الْجُمُعَةُ عَلَيَّ مَنِ سَمِعَ النِّدَاءَ. ۱

نماز جمعه بر هر کس که ندای اذان را بشنود واجب است.

وقت نماز جمعه

سماعه گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

وَقْتُ الظُّهْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ حِينَ تَزُولُ الشَّمْسُ. ۲

وقت نماز ظهر روز جمعه هنگام زوال خورشید است.

عبدالله بن سنان نیز از آن حضرت نقل کرده که فرمود:

وَقْتُ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ عِنْدَ الزَّوَالِ، وَوَقْتُ الْعَصْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَقْتُ صَلَاةِ الظُّهْرِ فِي غَيْرِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ... ۳

وقت نماز جمعه هنگام زوال خورشید است، و وقت نماز عصر در روز جمعه، آن هنگامی است که در روزهای دیگر نماز ظهر می‌خوانند...

زراره گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می‌فرمود:

(۱). کنز العمال، ج ۷، ص ۷۲۳

(۲). تهذیب، ج ۳، ص ۱۲

(۳). همان، ص ۱۳

ص: ۶۵

إِنَّ مِنَ الْأُمُورِ أُمُوراً مُضَيِّقَةً وَأُمُوراً مُوسِّعَةً، وَإِنَّ الْوَقْتَ وَقْتَانِ؛ الصَّلَاةُ مِمَّا فِيهِ السَّعْيُ، فَرُبَّمَا عَجَّلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَرُبَّمَا أَخَّرَ إِلَّا صِلَاةَ الْجُمُعَةِ؛ فَإِنَّ صِلَاةَ الْجُمُعَةِ مِنَ الْأَمْرِ الْمُضَيِّقِ، إِنَّمَا لَهَا وَقْتُ وَاحِدٌ حِينَ تَزُولُ، وَوَقْتُ الْعَصْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَقْتُ الظُّهْرِ فِي سَائِرِ الْأَيَّامِ. ۱

همانا بعضی از کارها، اموری محدود و مضیقند و برخی وسیع. زمان - نمازها - نیز دو گونه است، نماز از کارهایی است که در آن وسعت وقت قرار داده شده، پس چه بسا رسول خدا صلی الله علیه و آله - در خواندن نماز - شتاب نموده در اول وقت آن را اقامه می فرمود و گاهی اوقات نیز آن را به تأخیر می انداخت، مگر نماز جمعه را، چرا که نماز جمعه از واجبات و اموری است که وقت محدود و معین دارد و آن وقت زوال خورشید است، و وقت خواندن نماز عصر در روز جمعه، وقت نماز ظهر در دیگر روزها است.

يَعْلَى بْنُ حَارِثٍ كَفَتْ: از «أَيَّاسُ بْنُ الْأَكْوَعِ» شنیدم که گفت پدرم گفت:

كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْجُمُعَةَ ثُمَّ نَزَجُّ، فَلَانَرَى لِلْحَيَّاطَانِ فَيَنَّا نَسْتَضِلُّ بِهِ. ۲

ما با پیامبر صلی الله علیه و آله نماز جمعه را خوانده، سپس

(۱). تهذیب، ج ۳، ص ۱۳

(۲). سنن ابن ماجه، ص ۳۵۰

ص: ۶۶

برمی گشتیم، پس برای دیوارها سایه‌ای نمی دیدیم تا از آن بهره گرفته، در سایه دیوار قرار گیریم.

امام صادق علیه السلام فرمود:

اِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَأَبْدَأُ بِالْمَكْتُوبَةِ. ۱

هنگامی که در روز جمعه زوال خورشید فرا رسید - یعنی از نصف النهار گذشت - نماز فریضه را آغاز کن.

در روایتی دیگر امام باقر علیه السلام فرمود:

وَقْتُ الْجُمُعَةِ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ وَبَعْدَهُ بِسَاعَةٍ. ۲

وقت نماز جمعه هنگامی است که زوال خورشید تحقق یابد و پس از آن تا یک ساعت.

که در روایت فوق آغاز و پایان آن مشخص شده است.

مرحوم علامه در «قواعد» در رابطه با وقت نماز جمعه فرموده است:

أَوَّلُهُ زَوَالُ الشَّمْسِ، وَآخِرُهُ إِذَا صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ فَيَحِينُ يَجِبُ الظُّهُرُ. ۳

ابتدای وقت نماز جمعه، هنگام زوال خورشید و پایان آن هنگامی است که سایه هر چیزی مانند خود آن باشد پس در این هنگام - و

از این زمان به بعد - به جای نماز جمعه، نماز ظهر واجب می شود.

(۱). کافی، ج ۳، ص ۴۲۰

(۲). بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۱۷۳

(۳). جامع المقاصد، ج ۲، ص ۳۶۵

ص: ۶۷

سپس محقق کرکی در شرح فرموده علامه می نویسد:

كَوْنُ أَوَّلِ وَقْتِ الْجُمُعَةِ هُوَ زَوَالُ الشَّمْسِ، هُوَ مَذْهَبُ أَكْثَرِ عُلَمَائِنَا، بَلْ أَكْثَرُ الْعُلَمَاءِ... وَالنَّصُّ وَالْإِجْمَاعُ حُجَّةٌ عَلَيْهِ.

آغاز وقت نماز جمعه موقع زوال خورشید بودن، مذهب بیشتر علمای ما بلکه علمای شیعه و سنی است... و نص و اجماع نیز دلیل بر آن است.

سپس می فرماید:

وَأَمَّا أَنْ آخِرَهُ (إِذَا صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ) فَهُوَ قَوْلُ الشَّيْخِ وَجَمْعٌ مِنَ الْمُتَأَخِّرِينَ... ۱

و اما این آخر وقت نماز جمعه هنگامی باشد که سایه هر چیز مانند خود آن چیز باشد، قول شیخ است و گروهی از متأخران.

حضرت امام خمینی قدس سره در «تحریر الوسیله» در رابطه با وقت نماز جمعه چنین فرموده‌اند:

وقت نماز جمعه با زوال خورشید - یعنی همان وقت ظهر شرعی - داخل می شود. پس هنگامی که زوال خورشید تحقق یافت،

خواندن نماز جمعه واجب می گردد، و اگر امام و خطیب جمعه در هنگام زوال خورشید، خطبه را به پایان رسانده و نماز جمعه را

بخواند صحیح است. ولی در رابطه با پایان وقت نماز جمعه به گونه‌ای که اگر آن وقت گذشت دیگر

(۱). جامع المقاصد، ج ۲، ص ۳۶۶

ص: ۶۸

نتوانند نماز جمعه اقامه کنند، اختلاف نظر و اشکال وجود دارد. احوط آن است که از اوائل ظهر عرفی آن را به تأخیر نیندازند و اگر از این وقت دیرتر شد، احتیاط آن است که به جای نماز جمعه، نماز ظهر بخوانند؛ گرچه بعید نیست وقت نماز جمعه تا برگشتن سایه خورشید به مقدار دو پا، از پاهای افراد معمولی مردم، امتداد داشته باشد. ۱

این در صورتی است که نماز جمعه را واجب تخییری بدانیم، اما اگر واجب عینی دانستیم، حضرت امام خمینی قدس سره می‌افزایند: طول دادن خطبه‌ها در صورتی که آن را واجب عینی بدانیم، به مقداری که وقت نماز جمعه بگذرد جایز نیست و اگر چنین کند گناه کرده است و نماز ظهر بر او واجب می‌شود. کما اینکه اگر واجب تخییری باشد در چنین فرضی باز نماز جمعه واجب می‌گردد، و نماز جمعه اگر وقتش بگذرد قضا ندارد. ۲

جمعیت نماز جمعه

اگر تعداد نماز گزاران جمعه پنج نفر و بیشتر باشند می‌توان نماز جمعه اقامه کرد و در کمتر از آن لازم است نماز ظهر خوانده شود.

(۱). تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۱۶

(۲). همان

ص: ۶۹

امام صادق علیه السلام فرمود:

يُجْمَعُ الْقَوْمُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِذَا كَانُوا خَمْسَةً فَمَا زَادُوا، فَإِنْ كَانُوا أَقَلَّ مِنْ خَمْسَةٍ فَلَا جُمُعَةَ لَهُمْ، وَالْجُمُعَةُ وَاجِبَةٌ عَلَى كُلِّ أَحَدٍ لَا يُعْذِرُ النَّاسُ فِيهَا إِلَّا خَمْسَةً: الْمَرْأَةُ وَالْمَمْلُوكُ، وَالْمُسَافِرُ، وَالْمَرِيضُ، وَالصَّبِيُّ. ۱

اگر جمعیت قومی پنج نفر یا بیشتر باشند باید نماز جمعه بخوانند، و اگر پنج نفر کمتر باشند نماز جمعه بر آنان - واجب - نیست. نماز جمعه بر همگان واجب است، مگر پنج دسته: زنان، بردگان، مسافران، بیماران و کودکان.

فضل بن عبدالملک نیز گوید: شنیدم امام صادق علیه السلام می فرمود:

إِذَا كَانَ قَوْمٌ فِي قَرْيَةٍ صَلُّوا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، فَإِنْ كَانَ لَهُمْ مَنْ يَخُطُبُ بِهِمْ جَمَعُوا إِذَا كَانُوا خَمْسَةً نَفَرًا، وَإِنَّمَا جُعِلَتْ رَكْعَتَيْنِ لِمَكَانِ الْخُطْبَتَيْنِ. ۲

اگر قومی در روستایی باشند، نماز را چهار رکعت بخوانند - یعنی نماز ظهر اقامه کنند - و اگر امامی دارند تا برای آنان خطبه بخواند اگر پنج نفر باشند نماز جمعه بخوانند. نماز جمعه دو رکعت قرار

(۱). تهذیب، ج ۳، ص ۲۳۹

(۲). همان، ص ۲۳۸

ص: ۷۰

داده شده، برای آنکه دو خطبه جایگزین دو رکعت نماز شده است.

و باز در روایتی دیگر ابن ابی یعفور گوید:

امام صادق علیه السلام فرمود:

لَا تَكُونُ جُمُعَةٌ مَا لَمْ يَكُنِ الْقَوْمُ خَمْسَةً. ۱

اگر نمازگزاران کمتر از پنج نفر باشند، نماز جمعه برقرار نمی‌شود.

امام باقر علیه السلام در روایتی که از آن حضرت نقل شده فرموده‌اند:

لَا تَكُونُ الْخُطْبَةُ وَالْجُمُعَةُ وَصَلَاةُ رَكَعَتَيْنِ عَلَى أَقَلِّ مِنْ خَمْسَةِ رَهْطٍ: الْإِمَامُ وَأَرْبَعَةٌ. ۲

ایراد خطبه و خواندن دو رکعت نماز جمعه، بر کمتر از پنج نفر واجب نمی‌شود، امام جمعه و چهار نفر دیگر.

بیمه نمازگزاران جمعه

امام باقر علیه السلام فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام فرموده است:

ضَمِنْتُ لِسِتَّةٍ عَلَى اللَّهِ الْجَنَّةَ - مِنْهُمْ - رَجُلٌ خَرَجَ إِلَى الْجُمُعَةِ فَمَاتَ فَلَهُ الْجَنَّةُ. ۳

برای شش نفر بهشت را ضمانت می‌کنم - یکی از آنها - مردی است که به طرف نماز جمعه حرکت کند، پس بمیرد؛ برای او بهشت است.

(۱). تهذیب، ج ۳، ص ۲۳۹

(۲). همان، ص ۲۴۰

(۳). وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۰۸

نماز جمعه و بخشش گناهان

سلمان گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

مَا مِنْ رَجُلٍ يَتَطَهَّرُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ كَمَا أُمِرَ، ثُمَّ يَخْرُجُ مِنْ بَيْتِهِ حَتَّى يَأْتِيَ لِجْمَعَةٍ، وَيَنْصِتَ حَتَّى يَفْضِيَ صَلَاتَهُ، إِلَّا كَفَّارَةً لِمَا قَبْلَهُ مِنَ الْجُمُعَةِ.

۱

هیچ مردی نیست که روز جمعه همان گونه که فرمان یافته کسب طهارت کند - وضو بگیرد یا غسل کند - سپس از خانه بیرون آمده تا به [محل] نماز جمعه برود، و [می‌نشیند و به خطیب جمعه گوش فرا داده] سکوت می‌کند تا نمازش را به پایان برد، مگر اینکه [این عمل او] وسیله بخشش گناهان او قبل از نماز جمعه خواهد بود.

ابوالفتح رازی در تفسیر خود از عبدالله بن عباس نقل کرده که گوید:

إِذَا كَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى أَنْ يُنْصَبَ عِنْدَ الْبَيْتِ الْمُعْمُورِ مَبْرُؤٌ وَتَحْتَوِشُهُ الْمَلَائِكَةُ، وَيُؤَذِّنُ جِبْرَائِيلُ، وَيُقَدِّمُ مِيكَائِيلُ، وَيُصَلُّونَ الْمَلَائِكَةُ خَلْفَهُ، فَإِذَا فَرَغُوا يَقُولُ جِبْرَائِيلُ: إِلَهِي وَهَبْتُ ثَوَابَ هَذَا الْأَذَانِ لِأُمَّةٍ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَيَقُولُ مِيكَائِيلُ:

وَهَبْتُ ثَوَابَ هَذِهِ الْإِمَامِيَّةِ لِلْأُمَّةِ مِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَتَقُولُ الْمَلَائِكَةُ: وَهَبْنَا ثَوَابَ هَذِهِ الصَّلَاةِ لِلْمُصَلِّينَ مِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَيَقُولُ اللَّهُ

(۱). كنز العمال، ج ۷، ص ۷۱۳

ص: ۷۲

تَعَالَى: تَجْرِدُونَ عَلَيَّ، وَأَنَا أَوْلَىٰ بِالْجُودِ وَالْكَرَمِ، أَشْهَدُكُمْ أَنِّي عَفَرْتُ ذُنُوبَ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَيَتَفَرَّقُونَ إِلَى الْجُمُعَةِ الْآخِرَىٰ. ۱

هنگامی که روز جمعه فرا رسد، خداوند متعال فرمان دهد تا نزد «بیت المعمور» منبری برپا کنند و فرشتگان اطراف آن گرد آیند، جبرئیل اذان گوید و میکائیل امامت کند و فرشتگان پشت سر او نماز گزارند. پس چون نماز را به پایان برند، جبرئیل گوید: معبود من! پاداش این اذان را به امت محمد صلی الله علیه و آله بخشیدم و میکائیل می گوید: ثواب این امامت را به امامان از امت محمد صلی الله علیه و آله بخشیدم، و فرشتگان می گویند: ثواب این نماز را به نماز گزاران از امت محمد صلی الله علیه و آله بخشیدیم. پس خداوند می فرماید: در بخشش بر من پیشی می گیرید و حال آنکه من به بخشش و کرم سزاوارتر و اولی هستم.

شما را گواه می گیرم که من گناهان امت محمد صلی الله علیه و آله را بخشیدم. پس پراکنده می شوند تا جمعه‌ای دیگر. همچنین رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند:

... وَالْمَشَىٰ إِلَى الْجُمُعَةِ كُلُّ قَدَمٍ مِنْهَا كَعَمَلِ عَشْرِينَ سَنَةً، فَإِذَا فَرَغَ مِنْ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ أُجِيزَ بِعَمَلِ مِائَتِي سَنَةٍ. ۲
... کسی که پیاده به سوی نماز جمعه در حرکت است،

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۶۱؛ تفسیر ابوالفتوح رازی، ج ۵، ص ۳۲۵

(۲). کنز العمال، ج ۷، ص ۷۲۰

ص: ۷۳

هر قدمی که برمی‌دارد، مانند عمل بیست سال است - و پاداش بیست سال دارد - پس هنگامی که نماز جمعه را به پایان برد، پاداش دویست سال به او عنایت گردد.

عقوبت ترک نماز جمعه

ابی بصیر و محمد بن مسلم که هر دو از یاران و اصحاب امام باقر و امام صادق علیهما السلام و از راویان معتبر می‌باشند، گویند که ما هر دو از امام باقر علیه السلام شنیدیم که می‌فرمود:

مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ ثَلَاثًا مُتَوَالِيَةً بَغَيْرِ عِلَّةٍ، طَعِبَ اللَّهُ عَلَى قَلْبِهِ. ۱

کسی که نماز جمعه را سه هفته پی‌درپی، بی‌جهت و بدون عذر شرعی ترک کرده و در آن شرکت نکند، خداوند بر قلب او مهر زند. - یعنی لیاقت پذیرش حق را از او می‌گیرد -.

زراره نیز گوید: امام باقر علیه السلام فرمود:

صَلَاةُ الْجُمُعَةِ فَرِيضَةٌ، وَالْاجْتِمَاعُ إِلَيْهَا فَرِيضَةٌ مَعَ الْإِمَامِ، فَإِنْ تَرَكَ رَجُلٌ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ ثَلَاثَ جُمُعٍ فَقَدْ تَرَكَ ثَلَاثَ فَرَائِضَ، وَلَا يَدْعُ ثَلَاثَ فَرَائِضَ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ إِلَّا مُنَافِقٌ. ۲

(۱). ثواب الاعمال، ج ۲، ص ۵۲۴

(۲). همان

ص: ۷۴

نماز جمعه واجب است و اجتماع برای اقامه آن با امام نیز واجب است. پس اگر مردی بدون دلیل - عذر شرعی - سه هفته پیاپی نماز جمعه را ترک کند، سه واجب از واجبات الهی را ترک کرده، و سه واجب دینی را بدون دلیل کسی ترک نکند، مگر آنکه منافق باشد.

امام صادق علیه السلام فرمود:

إِنَّ اللَّهَ أَكْرَمَ الْمُؤْمِنِينَ بِالْجُمُعَةِ، فَسَيَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِشَارَةً لَهُمْ، وَتَوْبِيخاً لِلْمُنَافِقِينَ، وَلَا يَنْبَغِي تَرْكُهَا مُتَعَمِّدًا؛ فَمَنْ تَرَكَهَا مُتَعَمِّدًا فَلَا صَلَاةَ لَهُ. ۱

همانا خداوند مؤمنان را به سبب جمعه - نماز جمعه - گرامی داشت. سپس رسول خدا صلی الله علیه و آله آن را برای مؤمنان مژده و بشارت و برای منافقان وسیله سرزنش و نکوهش قرار داد، ترک آن از روی اراده و اختیار شایسته نیست. پس اگر کسی آن را عمدتاً ترک کند، نمازی برای او نیست.

در حدیثی دیگر رسول خدا صلی الله علیه و آله تعبیرهای تندتری درباره تارکین نماز جمعه دارند. آن حضرت در خطبه‌ای طولانی

که آن را شیعه و سنی نقل کرده‌اند، فرمود:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْجُمُعَةَ، فَمَنْ

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۵

ص: ۷۵

تَرْكُهَا فِي حَيَاتِي أَوْ بَعْدَ مَوْتِي اسْتِخْفَافًا بِهَا أَوْ جُحُودًا لَهَا فَلَا جَمَعَ اللَّهُ سَمَلَهُ، وَلَا بَارَكَ لَهُ فِي أَمْرِهِ، أَلَا وَلَا صَلَاةَ لَهُ، أَلَا وَلَا زَكَاةَ لَهُ، أَلَا وَلَا حَجَّ لَهُ، أَلَا وَلَا صَوْمَ لَهُ، أَلَا وَلَا بِرًّا لَهُ، حَتَّىٰ يَتُوبَ. ۱

همانا خداوند تبارک و تعالی نماز جمعه را بر شما واجب ساخت، پس اگر کسی در زنده بودن من یا پس از مرگ من به دلیل انکار و یا سبک شمردن، آن را ترک کند، خداوند پریشانی او را برطرف نساخته، کار او را مبارک نگرداند. آگاه باشید نمازی برای او نیست.

آگاه باشید زکاتی برای او نیست. آگاه باشید حجی برای او نیست. آگاه باشید روزه‌ای برای او نیست. آگاه باشید هیچ خوبی و خیری برای او نیست، تا آنکه توبه کند.

و سرانجام برخورد رسول خدا صلی الله علیه و آله با کسانی که در نماز جمعه شرکت نمی‌کنند از گفتار به مرحله عمل رسیده و می‌فرماید:

لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمْرُ فِتْنَانِي أَنْ يَجْمَعُوا حُزْمًا مِنْ حَطَبٍ ثُمَّ أَنْطَلِقَ فَأُحَرِّقَ عَلَىٰ قَوْمِ بَيْوتِهِمْ لَا يَشْهَدُونَ الْجُمُعَةَ. ۲

تصمیم گرفتم جوانان خود را فرمان دهم، تا هیزم جمع نموده، سپس رهسپار خانه کسانی شوم که در نماز جمعه شرکت نمی‌کنند و - خانه‌های آنان را - آتش زنم.

(۱). وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۰۲

(۲). سنن بیهقی، ج ۴، ص ۱۷۰

برخورد شیاطین در روز جمعه

علی علیه السلام به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ غَدَتِ الشَّيَاطِينُ بِرَايَاتِهَا إِلَى الْأَشْوَاقِ، فَيَرْمُونَ النَّاسَ بِالتَّرَابِثِ أَوْ الرِّبَاثِ، وَيَتَّبِعُونَهُمْ عَنِ الْجُمُعَةِ... ۱

هنگامی که روز جمعه فرا رسد، شیطان‌ها از بامدادان پرچم‌هایشان را برداشته به سوی بازارها می‌روند، و مردم را هدف قرار داده، موانعی برای آنان ایجاد می‌کنند و در نتیجه آنان را از رفتن به نماز جمعه باز می‌دارند.

نماز جمعه و منافقان

امام صادق علیه السلام فرمود:

إِنَّ اللَّهَ أَكْرَمَ الْمُؤْمِنِينَ بِالْجُمُعَةِ، فَسَنَّهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِشَارَةٍ لَهُمْ، وَتَوْبِيحًا لِلْمُنَافِقِينَ... ۲

همانا خداوند مؤمنان را به وسیله نماز جمعه گرامی داشت و رسول خدا صلی الله علیه و آله آن را برای مؤمنان بشارت و برای منافقان وسیله سرزنش و نکوهش قرار داد... ۳

علی علیه السلام فرمود:

مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ ثَلَاثًا مُتَّابِعَةً لِغَيْرِ عِلَّةٍ، كُتِبَ مُنَافِقًا... ۳

(۱). کنز العمال، ج ۷، ص ۷۳۶

(۲). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۵

(۳). همان، ص ۹

ص: ۷۷

کسی که سه هفته پی‌درپی، نماز جمعه را بدون دلیل و عذر شرعی ترک کند، در شمار منافقان به حساب آید.

نماز جمعه در سرما و گرما

انس بن مالک گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ؟ مَنْ لَا يَشْغَلُهُ عَنِ الْجُمُعَةِ حَرٌّ شَدِيدٌ، وَلَا بَرْدٌ شَدِيدٌ، وَلَا رَدْعٌ. ۱

آیا شما را از اهل بهشت آگاه نسازم؟ [آنان کسانی هستند که] گرما و سرمای شدید، و گِل و لای [ایجاد شده به خاطر باران] آنان را از حضور در نماز جمعه باز ندارد.

آمادگی برای نماز جمعه

علی بن ابی‌طالب علیه السلام فرمود:

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا تَهَيَّأَ أَحَدُكُمْ لِلْجُمُعَةِ عَشِيَّةَ الْخَمِيسِ، كَمَا تَتَهَيَّأُ الْيَهُودُ عَشِيَّةَ الْجُمُعَةِ لِسَبْتِهِمْ. ۲

(۱). کنز العمال، ج ۷، ص ۷۱۹

(۲). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۳

ص: ۷۸

همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: چگونه خواهید بود هنگامی که یکی از شما پنج‌شنبه شب، خود را برای جمعه آماده کند؟ همچنان که یهودیان خود را از جمعه شب، برای شنبه آماده می‌کردند؟

امام صادق علیه السلام فرمود:

إِنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ نَهَى أَنْ يُشْرَبَ الدَّوَاءُ يَوْمَ الْخَمِيسِ، مَخَافَةَ أَنْ يَضْعَفَ عَنِ الْجُمُعَةِ. ۱.

علی علیه السلام نهی فرمود از اینکه روز پنج‌شنبه دارو خورده شود، از بیم آنکه موجب ناتوانی آنان گردیده و نتوانند در نماز جمعه شرکت کنند.

امام باقر علیه السلام فرمود:

وَاللَّهِ لَقَدْ بَلَغَنِي أَنَّ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانُوا يَتَجَهَّزُونَ لِلْجُمُعَةِ يَوْمَ الْخَمِيسِ لِأَنَّهُ يَوْمٌ مُضَيِّقٌ عَلَى الْمُسْلِمِينَ. ۲.

به خدا سوگند! به من خبر رسیده است که اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله پیوسته از روز پنج‌شنبه برای جمعه - و اعمال روز جمعه - آماده می‌شدند؛ زیرا روز جمعه، روزی محدود و فشرده برای مسلمانان است.

یعنی زمان محدود و اعمال آن فراوان است.

سیاست‌های تشویقی

مرحوم قطب راوندی در کتاب «لبّ اللباب» حدیثی نقل کرده که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۳

(۲). کافی، ج ۳، ص ۴۱۵

ص: ۷۹

اَشْتَرُوا لِصِبْيَانِكُمُ اللَّحْمَ، وَذَكَّرُوهُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. ۱

برای کودکان خود گوشت خریداری کنید، و روز جمعه را به آنان یادآور شوید.

امام علی بن موسی الرضا علیه السلام نیز فرمود:

اَطْرَفُوا اَهْلِيكُمْ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ بِشَيْءٍ مِنَ الْفَاكِهَةِ وَاللَّحْمِ، حَتَّى يَفْرَحُوا بِالْجُمُعَةِ. ۲

در هر جمعه برای خانواده خویش مقداری میوه و گوشت فراهم سازید تا به آمدن جمعه خوشحال گردند.

در زمینه خرید میوه برای خانواده، روایت دیگری را با همین عبارات، امام صادق علیه السلام به نقل از پدران بزرگوارشان، از رسول

خدا صلی الله علیه و آله نقل فرموده‌اند. ۳

روایات فوق بیانگر این نکته مهم است که مسلمانان باید فرزندان خود را از کودکی با اهمیت روز جمعه و اعمال آن که نماز جمعه

نیز یکی از مهم‌ترین آنهاست، آشنا ساخته، به انجام آن کارها تشویق و ترغیب نمایند. طبیعی است که چون در گذشته درآمدها

محدود و زندگی مردم با سختی و مشقت همراه بوده، ایجاد رفاه نسبی و گشایش در زندگی، وسیله‌ای مناسب برای تشویق مردم

برای شرکت در اجتماعات و انجام فرایض دینی بوده است.

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۹۹

(۲). همان؛ فقه الرضا علیه السلام، ص ۳۵۵

(۳). ر. ک: مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۹۸

آداب رفتن به نماز جمعه

هشام بن حکم از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که فرمود:

لِيَتَزَيَّنَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، يَغْتَسِلُ، وَيَتَطَيَّبُ وَيُسْرِحُ لِحَبَّتِهِ، وَيَلْبَسُ أَنْظَفَ ثِيَابِهِ، وَلِيَتَهَيَّأَ لِلْجُمُعَةِ، وَلِيَكُنْ عَلَيْهِ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ السَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ، وَلِيُحْسِنَ عِبَادَةَ رَبِّهِ، وَلِيَفْعَلَ الْخَيْرَ مَا اسْتَطَاعَ، فَإِنَّ اللَّهَ يَطَّلِعُ عَلَى [أَهْلِ] الْأَرْضِ لِيَضَاعِفَ الْحَسَنَاتِ. ۱

باید هر یک از شما در روز جمعه زینت برگیرد، غسل کند، خود را معطر و خوشبو کند، ریش خویش را شانه زند، تمیزترین لباس‌هایش را بپوشد، و برای نماز جمعه آماده شود، و بر اوست که در این روز آرام و متین باشد، خدای را نیکو پرستش کند، و هر چه می‌تواند کار خیر انجام دهد، همانا خداوند بر اهل زمین و اعمال آنان آگاهی داشته، کارهای شایسته مردم را دوچندان پاداش می‌دهد.

امام صادق علیه السلام در روایتی دیگر در تفسیر آیه «خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ» فرمود: «فِي الْعِيدَيْنِ وَالْجُمُعَةِ»؛ یعنی مراد از برگرفتن زینت در هر مسجد، در عید فطر و قربان و جمعه است.

(۱). کافی، ج ۳، ص ۴۱۷

(۲). اعراف: ۳۱

(۳). تهذیب، ج ۳، ص ۲۴۱

ص: ۸۱

از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده که بر منبر می فرمود:

مَنْ جَاءَ مِنْكُمْ [إِلَى] الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ. ۱

هر کدام از شما که در نماز جمعه شرکت می کند، باید غسل کند.

ابوسعید خدری گفت که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَاسْتَاكَ، وَمَسَّ مِنْ طَيْبٍ إِنْ كَانَ عِنْدَهُ، وَلَبَسَ مِنْ أَحْسَنِ ثِيَابِهِ، ثُمَّ خَرَجَ حَتَّى يَأْتِيَ الْمَسْجِدَ، فَلَمْ يَتَخَطَّ رِقَابَ النَّاسِ، حَتَّى رَكَعَ مَا شَاءَ أَنْ يَرْكَعَ، ثُمَّ أَنْصَتَ إِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ، فَلَمْ يَتَكَلَّمْ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ صَلَاتِهِ، كَانَتْ كَفَّارَةً لِمَا بَيْنَهَا وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الَّتِي قَبْلَهَا. ۲

هر کس روز جمعه غسل کرده، مسواک بزند، و از عطر اگر دارد استفاده نماید، و بهترین لباس هایش را بپوشد، سپس از منزل بیرون آمده به مسجد درآید، و از روی گردن مردم عبور نکند، سپس هنگامی که امام جمعه، خطبه آغاز کرد، سکوت کند، و سخن نگوید تا نماز را به پایان برساند، سبب آمرزش گناهان او از آن جمعه، تا جمعه قبل از آن خواهد شد.

عِكرَمَةُ گوید: گروهی از مردم عراق به ابن عباس گفتند: «آیا شما غسل روز جمعه را واجب می دانی؟» ابن عباس گفت: «نه، ولی آن که غسل کند بهتر و پاکیزه تر

(۱). مسند الحمیدی، ج ۲، ص ۲۷۶؛ کنز العمال، ج ۷، ص ۷۵۸

(۲). مسند احمد، ج ۳، ص ۸۱

ص: ۸۲

است، و اگر غسل نکند بر او واجب نیست». سپس گفت:

من به زودی خواهم گفت که غسل از چه زمانی شروع شد، آن روزها مردم در سختی بوده، زیاد تلاش می‌کردند، لباس‌های پشمی می‌پوشیدند و با کشیدن بار بر دوش کار می‌کردند، مسجد آنان به نام عریش نیز تنگ و سقف آن کوتاه بود، یک روز رسول خدا صلی الله علیه و آله در هوای گرم به مسجد آمد، و به دلیل پوشیدن لباس‌های پشمی مردم عرق کرده، بوی آن دیگران را آزار می‌داد. پس وقتی رسول خدا صلی الله علیه و آله آن بو را احساس کرد، فرمود: ای مردم! وقتی چنین روزی - یعنی روز جمعه - فرا می‌رسد غسل کنید، و از بهترین روغن و عطری که به آن دسترسی دارید استفاده کرده، خود را خوشبو کنید.

ابن عباس ادامه داد:

سپس خداوند خیر و خوبی را بر مردم نازل فرمود، و آنان لباس‌های غیر پشمی پوشیدند، کار آنان کمتر شد، مسجدشان توسعه یافت و دیگر مانند گذشته بوی عرق بعضی، دیگران را آزار نمی‌داد. ۱

انس بن مالک از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل می‌کند که فرمود:

مَنْ قَلَّمَ أَظْفِيرَهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَأَخَذَ مِنْ شَارِبِهِ وَاسْتَيْتَاكَ، وَأَفْرَغَ عَلَيَّ رَأْسِهِ مِنَ الْمَاءِ حِينَ يَرُوحَ إِلَى الْجُمُعَةِ، شَيَّعَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلِكٍ كُلُّهُمْ

(۱). سنن ابی داود، ج ۱، ص ۲۵۰

ص: ۸۳

يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ، وَيَشْفَعُونَ لَهُ. ۱

کسی که روز جمعه ناخن خویش را کوتاه کند، و قدری از موی روی لب را بزند، و مسواک کند، و هنگام رفتن به سوی نماز جمعه بر سر خویش قدری آب بریزد - کنایه از آنکه غسل کند - هفتاد هزار فرشته او را تا محل نماز جمعه همراهی کرده، برای وی استغفار نموده، او را شفاعت کنند.

نام‌نویسی فرشتگان

اباذر غفاری از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل می‌کند که فرمود:

هنگامی که روز جمعه فرا رسد، خداوند متعال فرشتگان را در حالی که قلم‌هایی از طلا و کاغذهایی از نقره در دست دارند به زمین می‌فرستد. پس آنان آمده و در مساجد می‌ایستند و نام کسانی را که به مسجد می‌آیند به ترتیب می‌نویسند. اولی، پس از او و... پس آن گاه که نام هفتاد نفر از آنان را نوشتند، فرشتگان گویند: اینها به تعداد هفتاد نفری که موسی از امت خویش آنان را برگزید. سپس در بین صفوف نماز گزاران به حرکت در آمده، به جستجوی کسانی می‌پردازند که در نماز جمعه نیستند. سپس می‌گویند:

فلانی کجاست؟ به آنان گفته می‌شود: او بیمار است.

فرشتگان می‌گویند: بار خدایا! او را شفا ده تا

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۶

ص: ۸۴

نماز جمعه را به پای دارد. می‌گویند: فلانی کجاست؟ گفته می‌شود: به مسافرت رفته است. فرشتگان می‌گویند: بار خدایا! او را سالم بازگردان، به درستی که او یار و همنشین جمعه است. فلانی کجاست؟ می‌گویند: از دار دنیا رفت. فرشتگان می‌گویند: بار خدایا! او را ببخشای، همانا او نماز جمعه اقامه می‌کرد. ۱

مرحوم شهید ثانی در رساله «اکمال الجمعة» خود حدیثی از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل کرده‌اند که آن حضرت فرمود: هنگامی که روز جمعه فرا رسد، فرشتگان بر هر دری از درهای مساجد حضور یافته، اسامی نمازگزاران جمعه را به ترتیب می‌نویسند، اول، پس از او... پس آن هنگام که امام [جمعه بر منبر نشست] دفاتر را بسته، می‌آیند در صفوف نمازگزاران می‌نشینند و ذکر [یعنی خطبه‌ها] را گوش می‌دهند. ۲

اگر سؤال شود که این نام‌نویسی‌ها چه سودی برای نمازگزاران دارد؟ رسول خدا صلی الله علیه و آله در حدیثی دیگر آن را پاسخ داده‌اند:

يَجْلِسُ النَّاسُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى قَدْرِ رَوَاجِهِمْ إِلَى الْجُمُعَاتِ، الْأَوَّلُ وَالثَّانِي وَالثَّالِثُ.

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۳۸؛ تفسیر ابوالفتوح رازی، ج ۵، ص ۳۲۵

(۲). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۳۸

ص: ۸۵ □

قَوْلُهُ مِنَ اللَّهِ: أَي مِّنْ كَرَامَتِهِ وَنَحْوِهَا. ۱

نزدیک بودن مردم به خداوند در روز قیامت، به اندازه دفعاتی است که آنان در نماز جمعه‌ها شرکت داشته‌اند، اول، دوم و سوم. . .
نزدیک بودن به خدا به معنی نزدیک بودن به کرامت حق تعالی و امثال آن است.

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

... إِنَّكُمْ لَتَسَابِقُونَ إِلَى الْجَنَّةِ عَالِي قَدْرٍ سَبَقَكُمْ إِلَى الْجُمُعَةِ. ۲

. . . همانا شما برای ورود به بهشت بر یکدیگر پیشی می‌گیرید به مقداری که برای رفتن به طرف نماز جمعه از دیگران سبقت گرفته بودید.

بنابراین، آن کسانی که پیش از دیگران خود را به محل برگزاری نماز جمعه برسانند، روز قیامت و در بهشت به خدا نزدیک‌تر، و از نعمت‌های الهی بهره‌مندترند.

تعطیلی عمومی

رسول خدا فرمود:

إِذَا أَدَّنَ الْمُؤَدَّنُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ حَرَّمَ الْعَمَلَ. ۳

هنگامی که مؤذن، روز جمعه اذان بگوید - و مردم را به سوی نماز جمعه فراخواند - کار کردن حرام گردد.

(۱) . مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۳۸؛ کنز العمال، ج ۷، ص ۷۱۰

(۲) . بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۲۱۳

(۳) . کنز العمال، ج ۷، ص ۷۲۳

ص: ۸۶

در سوره جمعه خطاب به مؤمنان آمده است:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ * فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (جمعه: ۹ و ۱۰)

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، هنگامی که برای نماز جمعه در روز جمعه ندا داده شد به سوی یاد خدا بشتابید، و خرید و فروش را رها کنید. این برای شما بهتر است اگر شما بدانید. پس هنگامی که نماز به پایان رسد روی زمین پراکنده و متفرق شده، از فضل خدا بهره گیرید شاید شما رستگار گردید.

تعبیر «ذَرُوا الْبَيْعَ» دستور صریح خداوند است که هنگام نماز جمعه، لازم است مردم کسب و کار خود را تعطیل نموده، در نماز جمعه شرکت کنند.

بسیاری از فقیهان معتقدند: پس از آنکه اذان گفته شد و مردم برای نماز جمعه دعوت شدند، خرید و فروش حرام است، و مرحوم علامه بر این مطلب ادعای اجماع کرده‌اند. ۱

همه به سوی نماز جمعه

توصیه روایات به مسلمانان این است که هنگام رفتن به نماز جماعت با آرامش و وقار راه رفته، عجله نکنند و

۱. بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۱۵۱

ص: ۸۷

ندوند؛ چنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ، فَلَا تَأْتُوهَا وَأَنْتُمْ تَشْعَوْنَ، وَأَتُوهَا وَأَنْتُمْ تَمْشُونَ وَعَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا، وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتُوا. ۱

هنگامی که نماز به پا شد، با عجله و شتاب به طرف آن نروید، بلکه آرام و متین حرکت کنید. پس اگر نماز را درک کردید، نماز می‌خوانید، و اگر مقداری از نماز خوانده شد، آن را به پایان برید و مقدار باقیمانده را خود به صورت فرادی می‌خوانید. ولی در رابطه با نماز جمعه، خداوند در قرآن کریم از مردم خواسته است تا پس از شنیدن اذان نماز جمعه، با شتاب و به سرعت به طرف نماز جمعه حرکت کنند تا در نتیجه از آغاز خطبه‌ها، در محل برگزاری نماز جمعه حاضر و از آنجا که خطبه‌ها نیز جزئی از نماز است، تمامی آن را درک نمایند.

□
«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ»

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، هنگامی که برای نماز در روز جمعه ندا داده شد پس بشتابید به سوی یاد خدا. . .

امام باقر علیه السلام نیز در روایتی به این نکته تصریح فرموده‌اند:

(۱). سنن ابن ماجه، ص ۱۹۵

ص: ۸۸

ثَلَاثَةٌ لَا يُسَلِّمُونَ: الْمَاشِي إِلَى الْجُمُعَةِ، وَالْمَاشِي خَلْفَ جَنَازَةٍ، وَفِي بَيْتِ الْحَمَّامِ. ۱

به سه کس سلام داده نشود: آن که به سوی نماز جمعه رود، آن که به دنبال جنازه در حرکت است، و در میان حمام گرم - یعنی کسانی که در این سه حالت قرار دارند به آنان سلام نکنید -.

زیبایی بحث آنجا مشخص می شود که بدانیم در صدر اسلام مسلمانان وقتی با یکدیگر دیدار می کردند، ایستاده و مصافحه و یا معانقه می کردند و یا محل سجده را در پیشانی یکدیگر می بوسیدند و طبیعی است که اگر آن کس که به سوی نماز جمعه در حرکت است، بخواهد هر از چند قدمی ایستاده با برادران ایمانی خود احوال پرسی کند، وقت نماز گذشته و از فضیلت درک خطبه‌ها محروم می ماند. لذا توصیه شده به کسی که به طرف نماز جمعه در حرکت است در این حالت سلام نکنید.

امام مجتبی علیه السلام فرمود:

إِذَا لَقِيَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيَقْبَلْ مَوْضِعَ النُّورِ مِنْ جِبْهَتِهِ. ۲

هنگامی که یکی از شما با برادر دینی خود برخورد کرده، دیدار نماید، پس محل نور از پیشانی او را ببوسد - یعنی محل سجده را -.

(۱). تحف العقول، ص ۲۹۴

(۲). همان، ص ۲۳۶

ص: ۸۹

بنابراین، آن گاه که مؤذن مردم را برای شرکت در نماز جمعه فرا می‌خواند، باید با عجله و به سرعت به سوی میعاد گاه‌های نماز جمعه شتافت تا از برکات ارزشمند این نماز عبادی - سیاسی بهره گرفت.

نماز جمعه بانوان

جابر جعفی گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: «بر زنان اذان و اقامه و نماز جمعه و جماعت واجب نیست» ۱، اما در روایتی دیگر علی بن ابی طالب علیه السلام فرمود:

إِذَا شَهِدَتِ الْمَرْأَةُ وَالْعَبْدُ الْجُمُعَةَ، أُجْرَاتُ عَنْهُمَا مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ. ۲

اگر زن در نماز جمعه حضور یافت، نیاز به خواندن نماز ظهر ندارد، و نماز جمعه به جای نماز ظهر او را کفایت می‌کند. همچنین بانوان در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله در نماز جمعه آن حضرت شرکت جسته، با ایشان نماز می‌گزاردند؛ چنان که آمده است:

□
كُنَّ نِسَاءَ الْمُهَاجِرِينَ، يُصَلِّيْنَ الْجُمُعَةَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ثُمَّ يَحْتَسِبْنَ بِهَا مِنَ الظُّهْرِ. ۳

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۶

(۲). همان، ص ۲۶

(۳). مصنف ابن ابی شیبه، ج ۲، ص ۱۹

ص: ۹۰

زنان مهاجران با رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز جمعه می‌خواندند و به جای نماز ظهر آنان به حساب می‌آمد. در حدیثی دیگر با همین سند آمده است که زنان - نه فقط زنان مهاجر - با رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز جمعه می‌خواندند و به آنان گفته می‌شد: [برای جلوگیری از تحریک مردان] از بوی خوش استفاده نکنند. ۱

روستایان و نماز جمعه

محمد بن مسلم از امام باقر یا امام صادق علیهما السلام می‌پرسد:

مردمی که در روستا زندگی می‌کنند، آیا نماز جمعه را به جماعت بخوانند؟ امام پاسخ فرمودند:

نَعَمْ وَيُصَلُّونَ أَرْبَعًا إِذَا لَمْ يَكُنْ مَنْ يَخُطُّ. ۲

آری، و اگر کسی نباشد که برای آنان خطبه بخواند چهار رکعت نماز ظهر بخوانند.

همین مضمون را فضل بن عبدالملک در روایتی دیگر از امام صادق علیه السلام نقل کرده است. ۳

ابن عمر نیز گفته است:

□
إِنَّ أَهْلَ قُبَا كَانُوا يُجْمَعُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَوْمَ

(۱). مصنف ابن ابی شیبه، ج ۲، ص ۱۹

(۲). تهذیب، ج ۳، ص ۲۳۸

(۳). همان

ص: ۹۱

الْجُمُعَةُ ۱

اهالی دهکده قبا روزهای جمعه با رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز جمعه می خواندند.

أمّ عبدالله دُوسِیّه گفت: از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود:

الْجُمُعَةُ وَاجِبَةٌ عَلَى أَهْلِ كُلِّ قَرْيَةٍ وَإِنْ لَمْ يَكُونُوا إِلَّا ثَلَاثَةً، رَابِعُهُمْ إِمَامُهُمْ. ۲

نماز جمعه بر اهالی هر روستا واجب است، اگرچه بیش از سه نفر نباشند و چهارمین آنان امام ایشان باشد.

امام صادق علیه السلام فرمود:

يَجْتَمِعُ الْقَوْمُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِذَا كَانُوا خَمْسَةً فَصَاعِدًا، وَإِنْ كَانُوا أَقَلَّ مِنْ خَمْسَةٍ (لَمْ يَجْتَمِعُوا). ۳

مردم در روز جمعه اگر پنج نفر و بیشتر بودند نماز جمعه بخوانند، و اگر از پنج نفر کمتر بودند، نماز جمعه نخوانند.

لازم به تذکر است: در رابطه با عدد افرادی که نماز جمعه با آنان منعقد می شود، اختلاف نظر وجود دارد؛ برخی حدّ اقل را چهار نفر،

و بسیاری حدّ اقل افراد را پنج

(۱). سنن ابن ماجه، ص ۲۶۸

(۲). سنن دارقطنی، ج ۲، ص ۷

(۳). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۱۱

ص: ۹۲

نفر ذکر کرده‌اند که چون در این نوشتار به دنبال بیان نظریه فقها نیستیم از ذکر اقوال خودداری می‌شود.

کارگران و نماز جمعه

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

مَنْ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَلَا يَحْبِسُهُ عَنِ الْجُمُعَةِ فَيَأْتِيَهُمْ، وَإِنْ لَمْ يَحْبِسْهُ عَنِ الْجُمُعَةِ اسْتَرَكَ فِي الْأَجْرِ. ۱

کسی که کارگری را برای انجام کاری به کار می‌گیرد، پس نباید او را از رفتن به نماز جمعه باز دارد که اگر چنین کند گناه خواهد کرد. و اگر او را از رفتن به نماز جمعه باز نداشت، در ثواب نماز او شریک می‌گردد.

زندانیان در نماز جمعه

امام صادق علیه السلام به نقل از پدر بزرگوارشان، فرموده‌اند:

إِنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يُخْرِجُ أَهْلَ السُّجُونِ مِنَ الْحَبْسِ فِي دَيْنٍ أَوْ تَهْمَةٍ، إِلَى الْجُمُعَةِ فَيَشْهَدُونَهَا، وَيُضَمُّنُهُمُ الْأَوْلِيَاءَ حَتَّى يَرُدُّوهُمْ. ۲

روش علی بن ابی طالب علیه السلام این بود: زندانیانی را که به دلیل قرض و یا تهمت، زندانی شده بودند، با ضمانت اولیای آنان مبنی بر اینکه آنها را پس از نماز جمعه بازگردانند، از زندان آزاد می‌ساخت، و در نتیجه زندانیان در نماز جمعه شرکت می‌جستند.

در حدیثی دیگر با همین سند نقل شده که علی علیه السلام

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۷

(۲). همان، ص ۲۷

ص: ۹۳

فاسقان و بدکاران زندانی را برای شرکت در نماز جمعه از زندان آزاد ساخته، ولی دستور می‌داد، کاملاً مراقب آنان باشند. ۱

کیفر مخالفت با نماز جمعه

علی علیه السلام فرمود:

ثَلَاثَةٌ إِنْ أَنْتُمْ خَالَفْتُمْ فِيهِنَّ أَمَّتْكُمْ هَلَكْتُمْ:

جُمُعَتُكُمْ، وَجِهَادُ عَدُوِّكُمْ وَمَنَاسِكُكُمْ. ۲

سه چیز است که اگر شما در آنها با پیشوایان خود مخالفت کنید نابود می‌شوید: نماز جمعه؛ جهاد با دشمن و مناسک حج.

رسول خدا صلی الله علیه و آله به قومی که از شرکت در نماز جمعه خودداری می‌کردند، فرمود:

لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَ فِتْيَانِي أَنْ يَجْمَعُوا حُرَمًا مِنْ حَطَبٍ ثُمَّ أَنْطَلِقَ، فَأَحْرِقَ عَلَيَّ قَوْمَ بَيوتِهِمْ، لَا يَشْهَدُونَ الْجُمُعَةَ. ۳

به تحقیق تصمیم گرفتم به جوانان خود امر کنم تا پشته‌هایی از هیزم گرد آورند. سپس کنار خانه کسانی که در نماز جمعه حاضر نمی‌شوند فرو ریخته، آنجا را به آتش بسوزانم.

(۱) . مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۲۷

(۲) . همان، ص ۷

(۳) . سنن بیهقی، ج ۴، ص ۱۷۰

ص: ۹۴

در حدیثی دیگر آمده است: نمازی که تصمیم داشت رسول خدا صلی الله علیه و آله به خاطر ترک آن خانه‌های متخلفان را بسوزاند، نماز جمعه بود. ۱

تذکر این نکته ضروری است: گرچه پیامبر صلی الله علیه و آله چنین اقدامی را انجام نداد، ولی این عکس‌العمل تند، بیانگر اهتمام آن حضرت به برگزاری هرچه بهتر و باشکوه‌تر نماز عبادی - سیاسی جمعه بوده است.

مرحوم شهید ثانی نیز از قول رسول خدا صلی الله علیه و آله این چنین نقل کرده است که حضرت فرمود:

لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتَمَنَّ عَلَيَّ قُلُوبُهُمْ ثُمَّ لَيَكُونَنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ. ۲

باید اقوام و گروه‌های مختلف مردم، از شرکت نکردن در نمازهای جمعه بازداشته شوند، و گرنه خداوند بر دل‌های آنان مهر زده و در شمار غافلان قرار خواهند گرفت.

تقسیم‌بندی نمازگزاران

از امیر مؤمنان علی علیه السلام نقل شده است که فرمود:

النَّاسُ فِي إِثْبَانِ الْجُمُعَةِ ثَلَاثَةٌ رِجَالٍ: رَجُلٌ حَضَرَ الْجُمُعَةَ لِلْعَوِّ وَالْمِرَاءِ، فَذَلِكَ حُظُّهُ مِنْهَا، وَرَجُلٌ

(۱). المصنف، ابن ابی شیبه، ج ۲، ص ۶۲

(۲). وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۰۲

ص: ۹۵

جاءَ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَصَيَّرَ لِي فَإِنْ شَاءَ اللَّهُ أُعْطَاهُ وَإِنْ شَاءَ حَرَمَهُ، وَرَجُلٌ حَضَرَ قَبْلَ خُرُوجِ الْإِمَامِ فَصَلَّى مَا قَضَى لَهُ، ثُمَّ جَلَسَ فِي إِنْصَابٍ وَسِيْ كُونٍ حَتَّى خَرَجَ الْإِمَامُ، إِلَى أَنْ قُضِيَ تَيْتٌ، فَهِيَ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهَا وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الَّتِي تَلِيهَا، وَزِيَادَةٌ ثَلَاثَةٌ أَيَّامٍ وَذَلِكَ، لِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ: «مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا». ۱

مردم در برگزاری نماز جمعه سه گروه‌اند: مردی که برای بیهوده‌گویی و نزاع و ستیز در نماز جمعه حاضر شود. پس بهره او از نماز جمعه همان درگیری و نزاع است؛ مردی که در نماز جمعه حاضر می‌شود هنگامی که امام جمعه مشغول خطبه خواندن است، سپس نماز می‌گذارد، چنین آدمی را خداوند اگر خواست ثوابی عطا کند و اگر خواست او را از ثواب محروم گرداند؛ مردی که قبل از آمدن امام جمعه، در محل نماز جمعه حضور یافته، نمازی که از او قضا شده را بخواند. سپس در کمال آرامی و سکوت بنشیند تا امام جمعه آمده و با او نماز را به پایان برد، این کار وی کفاره گناهان او از این جمعه تا جمعه آینده به اضافه سه روز دیگر - یعنی جمعاً ده روز - خواهد بود، و این بدان جهت است که خداوند می‌فرماید: «هر کس یک حسنه انجام دهد، ده برابر پاداش نصیب او شود».

(۱). بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۲۵۶؛ دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۱۸۲

حضور به موقع در نماز جمعه

ابی ذر غفاری گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

إِذَا كَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، أَرْسَلَ اللَّهُ تَعَالَى مَلَائِكَةً مَعَهُمْ أَقْلَامٌ مِنْ ذَهَبٍ، وَصُحُفٌ مِنْ فَضَّةٍ، فَيَأْتُونَ وَيَقْفُونَ بَابَ الْمَسْجِدِ، وَيَكْتُبُونَ أَسْمَاءَ الَّذِينَ يَأْتُونَ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَوَّلِ فَالْأَوَّلَ، فَإِذَا كَتَبُوا سَبَّعِينَ مِنْهُمْ قَالُوا: هَؤُلَاءِ بَعْدَ السَّبْعِينَ الَّذِينَ اخْتَارَهُمُ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنْ أُمَّتِهِ، ثُمَّ يَتَخَلَّلُونَ فِي الصُّفُوفِ، وَيَتَفَقَّدُونَ الَّذِينَ لَمْ يَحْضُرُوا، فَيَقُولُونَ:

أَيْنَ فُلَانٌ؟ قِيلَ لَهُمْ: هُوَ مَرِيضٌ، فَيَقُولُونَ: اللَّهُمَّ اشْفِهِ حَتَّى يُقِيمَ صَلَاةَ الْجُمُعَةِ، وَيَقُولُونَ أَيْنَ فُلَانٌ؟ قِيلَ لَهُمْ ذَهَبَ إِلَى السَّفَرِ فَتَقُولُ الْمَلَائِكَةُ:

اللَّهُمَّ رُدَّهُ سَالِمًا فَإِنَّهُ صَاحِبُ الْجُمُعَةِ، أَيْنَ فُلَانٌ؟ فَيَقُولُونَ مَاتَ، فَيَقُولُونَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ فَإِنَّهُ كَانَ يُقِيمُ الْجُمُعَةَ. ۱

چون روز جمعه فرا رسد، خداوند فرشتگانی را که قلم‌هایی از طلا و کاغذهایی از نقره همراه خود دارند گسیل داشته، می‌آیند و در ورودی مسجد می‌ایستند و نام مردم را به ترتیب ورود آنان، اول، دوم، ...

می‌نویسند، پس هنگامی که عدد آنان به هفتاد نفر برسد گویند: اینها به تعداد هفتاد نفری هستند که حضرت موسی علیه السلام از اُمت خود برگزید. سپس به میان

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۳۸

ص: ۹۷

صف نماز گزاران رفته و از احوال آنان که در نماز جمعه نیامده‌اند جویا می‌شوند. پس می‌گویند:
فلانی کجاست؟ گفته می‌شود: او بیمار است.

می‌گویند: بار خدایا! شفایش بخش تا نماز جمعه را به پا دارد و اقامه کند. می‌گویند فلانی کجاست؟ پاسخ داده می‌شود: به مسافرت رفته است. فرشتگان می‌گویند:

بار پروردگارا! به سلامت باز گردانش که او یار نماز جمعه است. فلانی کجاست؟ می‌گویند: مُرد.
فرشتگان گویند: پروردگارا! او را ببخشای و از گناهانش بگذر، همانا او پیوسته نماز جمعه را اقامه می‌کرد.

در حدیثی دیگر از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود:

إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، كَانَ عَلَيَّ كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ مَلَائِكَةٌ، يَكْتُبُونَ الْأَوَّلَ فَالْأَوَّلَ، فَإِذَا جَلَسَ الْإِمَامُ طَوَّأُوا الصُّحُفَ وَجَاءُوا
يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ. ۱

هنگامی که روز جمعه فرا رسد، فرشتگانی بر هر دری از درهای مسجد می‌ایستند، و نام افرادی را که به مسجد وارد می‌شوند به ترتیب اول، دوم... .

می‌نویسند. پس آن‌گاه که امام جمعه در جایگاه نماز جمعه قرار گرفت کاغذها را بسته، می‌نشینند و به خطبه‌ها گوش می‌کنند.

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۳۸

ص: ۹۸

ابوهریره نیز از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده که فرمود:

إِنَّ الْمَلَائِكَةَ عَلَىٰ أَبْوَابِ الْمَسَاجِدِ، يَكْتُبُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَنَازِلِهِمْ: جَاءَ فُلَانٌ مِنْ سَاعِيهِ كَذَا وَكَذَا، وَجَاءَ فُلَانٌ مِنْ سَاعِهِ كَذَا وَكَذَا، جَاءَ فُلَانٌ وَالْإِمَامُ يَخُطُّ، جَاءَ فُلَانٌ فَأَذْرَكَ الصَّلَاةَ وَلَمْ يُدْرِكِ الْخُطْبَةَ. ۱

همانا فرشتگان - روز جمعه - بر درهای مساجد می ایستند، و بر اساس زمان ورود نمازگزاران نام آنان را می نویسند، فلانی از ساعت چند و چند آمد، فلانی موقعی آمد که امام جمعه خطبه می خواند، فلانی آمد و نماز جمعه را درک کرد، ولی به خطبه ها نرسید.

اگر پرسند که این نام نویسی چه سودی دارد، این روایت به این پرسش پاسخ می دهد؛ چنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

يَجْلِسُ النَّاسُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ قَدَرِ رَوَاجِهِمْ إِلَى الْجُمُعَاتِ، الْأَوَّلُ وَالثَّانِي وَالثَّلَاثُ. ۲

نزدیکی مردم به - رامت و عنایت - پروردگار در روز قیامت، بر اساس تعداد شرکت آنان در نماز جمعه محاسبه می شود، اول، دوم، سوم...

(۱). کنز العمال، ج ۷، ص ۷۳۸

(۲). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۳۸

کیفیت نماز جمعه

سماعه از یاران امام صادق علیه السلام گوید که آن حضرت فرمود:

يَتَّبِعِي لِلْإِمَامِ الَّذِي يَخْطُبُ النَّاسَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْ يَلْبَسَ عِمَامَةً فِي الشَّتَاءِ وَالصَّيْفِ، وَيَتَرَدَّى بِرِدِّ يَمِينِي أَوْ عِدَنِي وَيَخْطُبُ وَهُوَ قَائِمٌ
يُحَمِّدُ اللَّهَ وَيُثْنِي عَلَيْهِ ثُمَّ يُوصِي بِتَقْوَى اللَّهِ ثُمَّ يَقْرَأُ سُورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ صَغِيرَةً ثُمَّ يَجْلِسُ، ثُمَّ يَقُومُ فَيُحَمِّدُ اللَّهَ وَيُثْنِي عَلَيْهِ وَيُصَلِّيَ عَلَيَّ
مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَعَلَى أئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَيَسْتَغْفِرُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فَإِذَا فَرَغَ مِنْ هَذَا أَقَامَ الْمُؤَذِّنُ فَصَلَّى بِالنَّاسِ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ
فِي الْأُولَى بِسُورَةِ الْجُمُعَةِ، وَفِي الثَّانِيَةِ بِسُورَةِ الْمُنَافِقِينَ. ۱

سزاوار است امامی که روز جمعه برای مردم خطبه می‌خواند، در تابستان و زمستان عمامه بر سر بپسجد، و [عبای] بافته یمنی یا عدنی بر دوش بپندازد و در حال ایستاده خطبه بخواند. آن گاه حمد و ثنای الهی را به جای آورده، سپس مردم را به تقوا سفارش نموده، و پس از آن سوره کوچکی از قرآن بخواند و سپس بنشیند. آن گاه برخواسته حمد و ثنای الهی گوید و بر محمد صلی الله علیه و آله و پیشوایان مسلمانان درود فرستاده، و برای مردان مؤمن و زنان با ایمان آمرزش بجوید و پس از

(۱). کافی، ج ۳، ص ۴۲۱

ص: ۱۰۰

آنکه خطبه را به پایان رساند، مؤذن اقامه گوید و امام جمعه با مردم دو رکعت نماز می‌گزارد و در رکعت اول سوره جمعه و در رکعت دوم سوره منافقون را قرائت کند.

از روایات اهل بیت عصمت و طهارت چنین فهمیده می‌شود که خطیب جمعه تا می‌تواند نباید در رکعت اول خواندن سوره جمعه و در رکعت دوم سوره منافقین را ترک کند، مگر آنکه فرصت کم بوده و به دلیل خاصی ناچار شود زودتر نماز جمعه را به پایان برد. عبدالله بن سنان گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام در مورد نماز جمعه می‌فرمود:

لَا بَأْسَ أَنْ تَقْرَأَ فِيهَا بِغَيْرِ الْجُمُعَةِ وَالْمُنَافِقِينَ إِذَا كُنْتَ مُسْتَعْجَلًا. ۱

مانعی ندارد که در نماز جمعه در حالی که عجله داری سوره دیگری غیر از سوره جمعه و منافقین را تلاوت کنی.

در روایتی دیگر سماعه گوید: از امام صادق علیه السلام در رابطه با قنوت در نماز جمعه سؤال کردم فرمود:

أَمَّا الْإِمَامُ فَعَلَيْهِ الْقُنُوتُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى بَعِيدًا مَا يُفْرَغُ مِنَ الْقِرَاءَةِ قَبْلَ أَنْ يَزْكَعَ، وَفِي الثَّانِيَةِ بَعْدَ مَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَبْلَ السُّجُودِ، وَإِنَّمَا صَلَاةُ الْجُمُعَةِ مَعَ الْإِمَامِ رَكَعَتَانِ؛ فَمَنْ

(۱). تهذیب، ج ۳، ص ۲۴۲

ص: ۱۰۱

صَلَّى مِنْ غَيْرِ إِمَامٍ وَخِدَّةٍ فَهِيَ أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ بِمَنْزِلَةِ الظُّهْرِ، فَمَنْ شَاءَ قَنَتَ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ قَبْلَ أَنْ يَرْكَعُ، وَإِنْ شَاءَ لَمْ يَقْنُتْ وَذَلِكَ إِذَا صَلَّى وَخِدَّةً. ۱

اما بر امام جمعه است که در رکعت اول پس از آنکه خواندن سوره را به پایان رساند و قبل از آنکه به رکوع رود قنوت بخواند و در رکعت دوم پس از آنکه از رکوع سر برداشت و قبل از آنکه به سجده رود قنوت بخواند و همانا خواندن نماز جمعه با امام دو رکعت است. پس کسی که بدون امام و به تنهایی نماز بگذارد، پس او چهار رکعت به عنوان نماز ظهر می‌خواند و اگر خواست در رکعت دوم و قبل از رکوع قنوت می‌خواند و اگر خواست قنوت نمی‌خواند و این وقتی است که به تنهایی نماز می‌خواند.

منظم بودن صفوف نماز جمعه

مسلمانان با نظم در صفوف یک نوع آرایش نظامی را در دید دیگران به نمایش می‌گذارند.

ابوبصیر گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام می‌فرمود:

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ وَامْسَحُوا بِمَنَاكِبِكُمْ لِنَلَّا يَكُونَنَّ فِيكُمْ خَلَلٌ، وَلَا تُخَالَفُوا فَيُخَالَفُ اللَّهُ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ، أَلَا

(۱). تهذیب، ج ۳، ص ۲۴۵

ص: ۱۰۲

وَإِنِّي أَرَاكُمْ مِنْ خَلْفِي. ۱

همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: ای مردم! صفوف خود را منظم و مساوی کنید و دوش به دوش یکدیگر بایستید تا بین شما فاصله و جدایی نیفتد، و نامرتب نباشید که خداوند دل‌های شما را از یکدیگر دور گرداند و بدانید که من شما را از پشت سر می‌بینم. - یعنی متوجه منظم بودن و نامرتب بودن صفوف شما هستم -.

همچنین علی علیه السلام فرمود:

سُئِدُوا فُرَجَ الصُّفُوفِ، مَنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يَتِمَّ الصَّفَّ الْأَوَّلَ أَوْ الَّذِي يَلِيهِ، فَلْيَفْعَلْ ذَلِكَ، فَإِنَّ ذَلِكَ أَحَبُّ إِلَيَّ نَبِيِّكُمْ، وَأَتَمُّوا الصُّفُوفَ، فَإِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الَّذِينَ يَتِمُّونَ الصُّفُوفَ. ۲

فضای خالی بین صف‌ها را پر کنید، کسی که می‌تواند صف اول را کامل کند و یا صف نزدیک به آن را پس‌چین کند، پس همانا خدا و فرشتگان او بر کسانی که صف‌ها را کامل می‌کنند درود می‌فرستند.

و در روایتی دیگر علی علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

صُفُّوا صُفُوفَكُمْ وَحَاذُوا بَيْنَ صَفْحَاتِكُمْ. ۳

صفوف خود را راست و منظم کنید و پهلو به پهلو ی یکدیگر بایستید.

(۱). ثواب الاعمال، ج ۲، ص ۵۲۰

(۲). دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۱۵۵

(۳). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۵۰۳

ص: ۱۰۳

البته این همه تأکید نباید سبب شود تا نمازگزاران از روی دوش دیگران عبور کرده و مردم را به زحمت بیاندازند؛ چنان که امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمود:

لَأَنْ أُجْلِسَ عَنِ الْجُمُعَةِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُقْعَدَ حَتَّىٰ إِذَا جَلَسَ الْإِمَامُ جِئْتُ أَتَخَطَّىٰ رِقَابَ النَّاسِ. ۱

اگر از نمازجمعه باز بمانم، نزد من بهتر از آن است که بنشینم تا هنگامی که امام - بر منبر - نشست، آمده و از روی گردن مردم عبور کنم.

و در روایتی دیگر علی علیه السلام فرمود:

... هنگامی که امام - برای نمازجمعه - خارج گردید، پس هیچ کس نباید از روی گردن مردم گام بردارد و عبور کند، بلکه باید هر کجا ممکن است بنشیند، مگر آنکه در درهای ورودی نشسته و مانع ورود مردم به فضاهاى باز شود که در چنین صورتی مانعی نیست که از روی دوش دیگران عبور کند. ۲

لازمه عمل به چنین دستوری آن است که کسانی که به محل نمازجمعه وارد می‌شوند، از همان ابتدا به ترتیب صفوف را پر کرده، جای خالی باقی نگذارند، تا کسانی که پس از این به محل برگزاری نمازجمعه وارد می‌شوند دچار مشکل نشده و ناچار نشوند از روی دوش دیگران عبور کنند.

(۱). دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۱۸۲

(۲). قرب الاسناد، ص ۱۵۴

ص: ۱۰۴

دو خطبه به جای دو رکعت

امام صادق علیه السلام فرمود:

لَا جُمُعَةَ إِلَّا بِخُطْبَةٍ، وَإِنَّمَا جُعِلَتْ رَكْعَتَيْنِ لِمَكَانِ الْخُطْبَتَيْنِ. ۱

نماز جمعه نمی‌شود، مگر به وسیله خطبه، و همانا نماز جمعه را دو رکعت قرار داده‌اند به دلیل جایگزینی دو خطبه.

و در روایتی دیگر فرمود:

إِنَّمَا جُعِلَتِ الْخُطْبَةُ، عَوْضًا عَنِ الرَّكْعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ أُسْقِطْنَا مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ، فَهِيَ كَالصَّلَاةِ لَا يَجِلُّ فِيهَا إِلَّا مَا يَجِلُّ فِي الصَّلَاةِ. ۲

همانا خداوند برای نماز جمعه دو خطبه قرار داده است، به جای دو رکعتی که از نماز ظهر برداشته شده.

پس خطبه‌ها همانند نماز هستند و روا نیست در آنها، مگر آنچه انجام آن در نماز رواست.

نشستن به سوی خطیب جمعه

امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمود:

يَسْتَقْبِلُ النَّاسُ الْإِمَامَ (عِنْدَ الْخُطْبَةِ) بِوُجُوهِهِمْ، وَيُصْعِقُونَ إِلَيْهِ. ۳

(۱). وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۱۴

(۲). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۱۵

(۳). همان، ص ۲۲

ص: ۱۰۵

به هنگام ایراد خطبه‌ها، مردم به صورت، به طرف امام جمعه می‌نشینند و به او گوش فرا می‌دهند. همچنین آن حضرت فرمود:

لَا كَلَامَ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَلَا التَّفَاتِ. ۱

هنگامی که امام خطبه می‌خواند در روز جمعه نباید سخن گفت، و نه به این طرف و آن طرف توجه نمود.

امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارشان علیهم السلام از علی بن ابی طالب علیه السلام و ایشان از رسول خدا صلی الله علیه و

آله نقل کرده‌اند که آن حضرت فرمود: «كُلُّ وَاِعْظِ قَبْلَهُ» ۲؛ «هر سخنگو و پنددهنده‌ای قبله است» . ۳

یعنی وقتی خطیب برای مردم خطبه می‌خواند، همه باید به سوی او نشسته، وی را قبله خود قرار دهند.

عدی بن ثابت از پدرش نقل کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله هنگامی که بر منبر می‌ایستاد یاران آن حضرت صورت‌هایشان

را به سوی پیامبر صلی الله علیه و آله گردانده، روبروی

(۱) . همان

(۲) . مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۱۰۲

(۳) . در کافی، ج ۳، ص ۴۲۴ پس از عبارت «كُلُّ وَاِعْظِ قَبْلَهُ» ، این عبارت آمده است: «یعنی إذا خَطَبَ الْإِمَامُ النَّاسَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

يَنْبَغِي لِلنَّاسِ أَنْ يَسْتَقْبِلُوهُ» که احتمال دارد این عبارت از خود امام علیه السلام باشد و احتمال هم هست که از برخی راویان مانند

مرحوم کلینی رحمه الله باشد

ص: ۱۰۶

ایشان می‌نشستند [و خطبه‌ها را گوش می‌دادند]. ۱

رعایت سکوت هنگام ایراد خطبه‌ها

محمد بن مسلم از امام صادق علیه السلام نقل کرد که فرمود:

إِذَا خَطَبَ الْإِمَامُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَلَا يُبْغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَتَكَلَّمَ حَتَّىٰ يَفْرُغَ الْإِمَامُ مِنْ خُطْبَتِهِ، فَإِذَا فَرَغَ الْإِمَامُ مِنَ الْخُطْبَتَيْنِ تَكَلَّمَ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَنْ يُقَامَ لِلصَّلَاةِ. ۲

هنگامی که امام روز جمعه خطبه می‌خواند، بر هیچ کس سزاوار نیست سخن بگوید تا آنکه امام جمعه خطبه را به پایان برد، پس از آنکه امام از دو خطبه فراغت یافت و پیش از اقامه نماز جمعه می‌توان سخن گفت.

امام صادق علیه السلام فرمود:

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَنِ الْكَلَامِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخُطُبُ، فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ لَغِيَ، وَمَنْ لَغِيَ فَلَا جُمُعَةَ لَهُ. ۳

رسول خدا صلی الله علیه و آله از سخن گفتن روز جمعه در حالی که امام خطبه می‌خواند نهی فرمود، پس کسی که چنین کند کار بیهوده کرده است، و کسی که کار بیهوده کند نماز جمعه برای او نیست.

(۱). سنن ابن ماجه، ص ۲۷۱

(۲). وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۳۰

(۳). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۲۲

ص: ۱۰۷

امام صادق علیه السلام همچنین فرمود:

إِذَا قَامَ الْإِمَامُ يَخُطُبُ، فَقَدْ وَجَبَ عَلَى النَّاسِ الصَّمْتُ. ۱

هنگامی که امام جمعه ایستاده خطبه بخواند، پس بر مردم سکوت واجب است.

شهید ثانی در رساله جمعه خود به نقل از پیامبر صلی الله علیه و آله آورده است:

مَنْ تَكَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخُطُبُ، فَهُوَ كَالْحِمَارِ يَحْمِلُ أَشْفَارًا. ۲

کسی که روز جمعه و در حالی که امام خطبه می‌خواند سخن گوید، همانند الاغی است که کتاب حمل می‌کند!

حتی اگر کسی در جایی نشسته که صدای خطیب جمعه را خوب نمی‌شنود، باز لازم است سکوت را رعایت کند؛ چنان که رسول

خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

لِلْمُنْصِتِ الَّذِي لَا يَسْمَعُ، كَأَجْرِ الْمُنْصِتِ الَّذِي يَسْمَعُ. ۳

گوش‌دهنده‌ای که نمی‌شنود، مانند گوش‌کننده‌ای است که می‌شنود.

همچنین مأمومین به هنگام ایراد خطبه‌ها نباید مشغول نماز مستحبی شده، و کار دیگری انجام دهند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۲۲

(۲). همان؛ کنز العمال، ج ۷، ص ۷۴۵

(۳). کنز العمال، ج ۷، ص ۷۴۷

ص: ۱۰۸

إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ وَالْإِمَامُ عَلَى الْمِنْبَرِ فَلَا صَلَاةَ وَلَا كَلَامَ حَتَّى يَفْرُغَ الْإِمَامُ. ۱

اگر یکی از شما به مسجد وارد شد در حالی که امام جمعه مشغول خطبه خواندن است، پس نه نماز بخواند و نه سخن بگوید تا آنکه امام خطبه‌ها را به پایان برد.

شیوه نشستن در نماز جمعه

مرحوم شهید ثانی در رساله جمعه خود گوید:

رُويَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ النَّهْيُ عَنِ الْأَحْتِبَاءِ وَقَتِ الْخُطْبَةِ. ۲

از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده که آن حضرت از نشستن به حالت «چمباتمه» هنگام ایراد خطبه نماز جمعه نهی فرموده است.

مرحوم طریحی در مجمع البحرین، «احتباء» را این گونه معنی کرده است:

زانوها را به وسیله لباس و یا دست‌ها به سمت شکم کشیدن، و شاید دلیل نهی آن باشد که این گونه نشستن خواب‌آور است و یا

آنکه چنین نشستن با بزرگداشت و احترام خداوند متعال منافات دارد. ۳

در منابع اهل سنت نیز نهی رسول خدا صلی الله علیه و آله با عبارات

(۱). کنز العمال، ج ۷، ص ۷۴۷

(۲). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۱۱۰

(۳). مجمع البحرین، ج ۱، ص ۴۵۱

ص: ۱۰۹

مختلف آمده است: «أَنَّهُ نَهَى عَنِ الْحَبْوَةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ». ۱.

ابن ماجه در سنن خود این چنین نقل کرده است: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَنِ الْاِحْتِبَاءِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، يَعْنِي وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ»

۲.

و در تعبیری دیگر این گونه آمده است: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنْ يَحْتَبِيَ الرَّجُلُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ». ۳.

ویژگی‌های خطیب جمعه

امام خمینی قدس سره در «تحریر الوسيله» می نویسد:

يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ الْخَطِيبُ بَلِيغًا مُرَاعِيًا لِمُقْتَضَيَاتِ الْأَحْوَالِ بِالْعِبَارَاتِ الْفَصِيحَةِ الْخَالِيَةِ عَنِ التَّعْقِيدِ، عَارِفًا بِمَا جَرَى عَلَى الْمُسْلِمِينَ فِي الْأَقْطَارِ سَيِّمًا قَطْرَهُ، عَالِمًا بِمَصَالِحِ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ، شُجَاعًا لَا يَلُومُهُ فِي اللَّهِ لَوْمَةٌ لَائِمٌ، صَرِيحًا فِي إِظْهَارِ الْحَقِّ وَإِبْطَالِ الْبَاطِلِ حَسَبَ الْمُقْتَضَيَاتِ وَالظُّرُوفِ، مُرَاعِيًا لِمَا يُوجِبُ تَأْثِيرَ كَلَامِهِ فِي النَّفُوسِ مِنْ مُوَاطِئِهِ أَوْقَاتِ الصَّلَاةِ، وَالتَّلَبُّسِ بِزِيِّ الصَّالِحِينَ وَالْأَوْلِيَاءِ، وَأَنْ يَكُونَ أَعْمَالُهُ مُوَافِقًا لِمَوَاعِظِهِ وَتَرْهِيْبِهِ وَتَرْغِيْبِهِ، وَأَنْ يَجْتَنِبَ عَمَّا يُوجِبُ وَهْنَهُ وَوَهْنَ كَلَامِهِ حَتَّى كَثْرَةَ الْكَلَامِ

(۱). مسند احمد حنبل، ج ۳، ص ۴۳۹

(۲). سنن ابن ماجه، ص ۲۷۰

(۳). مصنف عبدالرزاق، ج ۳، ص ۲۵۴

ص: ۱۱۰

وَالْمَزَاحِ وَمَا لَا يَعْنِي، كُلُّ ذَلِكَ إِخْلَاصًا لِلَّهِ تَعَالَى وَإِعْرَاضًا عَنِ حُبِّ الدُّنْيَا وَالرِّئَاسَةِ - فَإِنَّهُ رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ - لِيَكُونَ لِكَلَامِهِ تَأْثِيرٌ فِي النُّفُوسِ...» ۱.

سزاوار است خطیب جمعه فردی سخنور بوده، شرایط و مقتضای حال را رعایت کند، با جملات و کلماتی روان و رسا سخن بگوید و از به کار بردن جملات مشکل و نامأنوس پرهیز کند، به آنچه بر مسلمانان در کشور خود و دیگر کشورهای جهان می‌گذرد شناخت کافی داشته باشد، به مصالح اسلام و مسلمانان آگاه باشد، شجاع بوده و در مسیر خداوند سرزنش هیچ سرزنش کننده‌ای در وی اثر نگذارد، در بیان حق و ابطال باطل با توجه به شرایط زمان و مکان صریح و قاطع باشد، و نسبت به کارهایی که موجب تأثیر بیشتر کلام او در جان و روح مردم می‌شود مواظبت داشته باشد، همچون مراقبت نسبت به نماز اول وقت، ملبَس بودن به لباس صالحان و اولیای خدا، و اینکه کارهایی که انجام می‌دهد با مواعظ و نصیحت‌های وی در خطبه‌های نماز جمعه مطابقت داشته باشد. و از آن کارهایی که باعث سستی و وهن او و سخن او در مردم می‌شود، مانند زیاده‌گویی و شوخی و اظهار سخنان بی‌معنی، پرهیز نماید و تمامی

(۱). تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۱۳

ص: ۱۱۱

این کارها را نیز فقط برای خداوند و به دور از علاقمندی به دنیا و ریاست‌طلبی انجام دهد - که همانا دوستی دنیا اساس و ریشه گناهان و خطاها است - تا سخن و کلام او در جان و روح مردم اثر بگذارد.

عدالت امام جمعه

امام صادق علیه السلام فرمود: «لَا جُمُعَةَ إِلَّا مَعَ إِمَامٍ عَدْلٍ تَقِيٍّ»^۱؛ «نماز جمعه اقامه نگردد جز با امام باتقوای عادل». از امام سجاد علیه السلام نقل شده که:

أَنَّهُ كَانَ يَشْهَدُ الْجُمُعَةَ مَعَ أَيْمَةِ الْجَوْرِ تَقِيَّةً وَلَا يَعْتَدُّ بِهَا، وَيُصَلِّي الظُّهْرَ لِنَفْسِهِ. ۲

آن حضرت در نماز جمعه پیشوایان ستمگر زمان خویش از روی تقیه شرکت جست، لیکن به آن اعتنا نفرموده، نماز ظهر را نیز برای خود می‌خواندند.

گاهی نیز شیوه‌های دیگری در زمان ائمه به کار گرفته می‌شد؛ چنان‌که ابی‌بکر حضرمی گفت:

قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَيْفَ تَصْنَعُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ؟ قَالَ: كَيْفَ تَصْنَعُ أَنْتَ؟ قُلْتُ: أُصَلِّي فِي مَنْزِلِي ثُمَّ أَخْرُجُ فَأُصَلِّي مَعَهُمْ، قَالَ: كَذَلِكَ أَصْنَعُ أَنَا. ۳

به امام باقر علیه السلام گفتم: شما روز جمعه چه می‌کنید؟ آن

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۰

(۲). همان

(۳). وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۵۰

ص: ۱۱۲

حضرت فرمود: تو چه می‌کنی؟ گفتم: نماز را در منزل خودم می‌خوانم، سپس بیرون آمده با آنها نماز می‌گذارم. امام فرمود: من نیز چنین کنم.

پوشش امام جمعه

امام صادق علیه السلام فرمود:

يَتَّبِعِي لِلْإِمَامِ الَّذِي يَخُطُبُ النَّاسَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْ يَلْبَسَ عِمَامَةً فِي الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ وَيَتَرَدَّى بِبُرْدٍ يَمَنِيٍّ أَوْ عَدَنِيٍّ وَيَخُطُبَ وَهُوَ قَائِمٌ. . . . ۱

سزاوار است امام و پیشوایی که روز جمعه برای مردم خطبه می‌خواند، در تابستان و زمستان عمامه بر سر گیرد و عبا و ردائی از برد یمنی یا عدنی بر دوش افکند و در حالی که ایستاده است خطبه بخواند. . . .

امام صادق علیه السلام همچنین فرمود:

وَيَتَّبِعِي لِلْإِمَامِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْ يَتَطَيَّبَ، وَيَلْبَسَ أَحْسَنَ ثِيَابِهِ وَيَتَعَمَّمُ. ۲

سزاوار است امام و خطیب در روز جمعه، بوی خوش استعمال نموده خود را معطر کند، و بهترین لباس‌ها را بپوشد و عمامه بر سر گذارد.

جابر بن عبد الله انصاری گفت:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يَلْبَسُ بُرْدَهُ الْأَحْمَرَ فِي

(۱). کافی، ج ۳، ص ۴۲۱

(۲). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۲۷

ص: ۱۱۳

الْعِيدِ وَالْجُمُعَةِ. ۱

همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله پیوسته در روز عید و جمعه بُرد سرخ‌رنگ خود را می‌پوشید.

همچنین امام صادق علیه السلام فرمود:

... فَلْيُصَلُّوا فِي جَمَاعَةٍ، وَلْيَلْبَسِ الْبُرْدَ وَالْعِمَامَةَ وَيَتَوَكَّأَ عَلَيَّ قَوْسٍ أَوْ عَصَى... ۲

باید امام جمعه، نماز جمعه را به جماعت بخواند، برد و عمامه بپوشد و به شمشیر یا عصا تکیه دهد... .

عمامه خطیب جمعه

در روایاتی که از پوشش خطیب در نماز جمعه یاد شده و تعدادی از آنان نیز ذکر شد، پیشوایان دینی یادآور شده‌اند که امام جمعه

باید عمامه بر سر گذارد و نماز جمعه را اقامه نماید. رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز خود چنین می‌کرد.

چنان‌که جعفر بن عمرو بن حریث به نقل از پدرش گفت:

رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَخْطُبُ عَلَى الْمِثْبَرِ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ. ۳

پیامبر صلی الله علیه و آله را دیدم که بر منبر خطبه می‌خواند و عمامه‌ای سیاه بر سر داشت.

در سنن بیهقی چنین می‌افزاید: «قَدْ أَرَخِي طَرَفَهَا يَمِينًا

(۱). سنن بیهقی، ج ۴، ص ۵۲۶

(۲). تهذیب، ج ۳، ص ۲۴۵

(۳). سنن ابن ماجه، ص ۲۶۵

ص: ۱۱۴

كَتَفِيهِ» ۱؛ «سر عمامه را بین دو شانه انداخته بود» .

ابی در داء از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده که فرمود:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَيَّ أَصْحَابِ الْعِمَائِمِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. ۲

خدای متعال و فرشتگان او در روز جمعه بر دارندگان عمامه درود می‌فرستند.

سلام به نمازگزاران

امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمود:

مِنَ السُّنَّةِ إِذَا صَعِدَ الْإِمَامُ الْمِنْبَرَ أَنْ يُسَلَّمَ إِذَا اسْتَقْبَلَ النَّاسَ. ۳

از سنت است هنگامی که امام جمعه بالای منبر رفته و روبروی مردم قرار می‌گیرد، به نمازگزاران سلام دهد.

همچنین آن حضرت فرمود:

أَنَّهُ كَانَ إِذَا صَعِدَ الْمِنْبَرَ سَلَّمَ عَلَيَّ النَّاسِ. ۴

همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله این چنین بود، هنگامی که بر فراز منبر می‌آمد به مردم سلام می‌کرد.

امام باقر علیه السلام فرمود:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا خَرَجَ إِلَى الْجُمُعَةِ قَعَدَ عَلَيَّ

(۱). سنن بیهقی، ج ۴، ص ۵۲۵

(۲). کنز العمال، ج ۷، ص ۷۳۵

(۳). وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۴۹

(۴). بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۲۵۷

ص: ۱۱۵

الْمُتَّبِرِ حَتَّىٰ يَفْرَغَ الْمُؤَدُّ نُونَ. ۱

روش رسول خدا صلی الله علیه و آله این چنین بود که وقتی برای اقامه نماز جمعه از منزل بیرون می‌آمد، روی منبر می‌نشست تا اذان گویان، اذان را به پایان برند.

محتوای خطبه‌ها

امام صادق علیه السلام فرمود:

يَخْطُبُ - يَعْنِي إِمَامَ الْجُمُعَةِ - وَهُوَ قَائِمٌ، يَحْمَدُ اللَّهَ وَيُثْنِي عَلَيْهِ، ثُمَّ يُوصِي بِتَقْوَى اللَّهِ، ثُمَّ يَقْرَأُ سُورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ صَغِيرَةً، ثُمَّ يَجْلِسُ، ثُمَّ يَقُومُ فَيَحْمَدُ اللَّهَ وَيُثْنِي عَلَيْهِ وَيُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَعَلَى أئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ، وَيَسْتَغْفِرُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ، فَإِذَا فَرَغَ مِنْ هَذَا أَقَامَ الْمُؤَدِّنُ، فَصَلَّى بِالنَّاسِ رَكَعَتَيْنِ، يَقْرَأُ فِي الْأُولَى بِسُورَةِ الْجُمُعَةِ وَفِي الثَّانِيَةِ بِسُورَةِ الْمُنَافِقِينَ. ۲

امام جمعه خطبه می‌خواند در حالی که ایستاده است، حمد خدا گوید، و بر او درود فرستد، سپس مردم را به تقوا سفارش می‌کند، پس از آن سوره کوچکی از قرآن را تلاوت نموده، سپس می‌نشیند باز برخاسته، حمد و ثنای الهی گوید و بر محمد صلی الله علیه و آله و پیشوایان مسلمانان درود می‌فرستد، و برای مردان و زنان با

(۱). وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۴۹

(۲). همان، ص ۳۴۲

ص: ۱۱۶

ایمان از خداوند طلب استغفار می‌کند و آن‌گاه که از خطبه‌ها فراغت یافت مؤذن برخاسته و اذان می‌گوید، پس با مردم دو رکعت نماز گزارد. در رکعت اول سوره جمعه و در رکعت دوم سوره منافقان را خواند.

امام رضا علیه السلام فرمود:

إِنَّمَا جُعِلَتِ الْخُطْبَةُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ لِأَنَّ الْجُمُعَةَ مَشْهُدٌ عَامٌّ، فَأَرَادَ أَنْ يَكُونَ لِلْأَمِيرِ سَبَبٌ إِلَى مَوْعِظَتِهِمْ وَتَرْغِيبِهِمْ فِي الطَّاعِيَةِ وَتَرْهِيْبِهِمْ مِنَ الْمَعْصِيَةِ، وَتَوْقِيفِهِمْ عَلَى مَا أَرَادَ مِنْ مَضْلِحِهِ دِينِهِمْ وَدُنْيَاهُمْ وَيُخْبِرُهُمْ بِمَا وَرَدَ عَلَيْهِمْ [مِنَ الْأَفَاقِ مِنَ] الْأَهْوَالِ الَّتِي لَهُمْ فِيهَا الْمَضْرَّةُ وَالْمَنْفَعَةُ، وَلَا يَكُونُ الصَّابِرُ فِي الصَّلَاةِ مُنْفَصِلًا. □
وَإِنَّمَا جُعِلَتْ خُطْبَتَيْنِ لِيَكُونَ وَاحِدَةً لِلثَّنَاءِ عَلَى اللَّهِ وَالتَّمْجِيدِ وَالتَّقْدِيسِ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَالتَّأْخِرَى لِلْحَوَائِجِ وَالْإِعْذَارِ وَالْإِنْدَارِ وَالدُّعَاءِ، وَلِإِذَا يُرِيدُ أَنْ يُعَلِّمَهُمْ مِنْ أَمْرِهِ وَنَهْيِهِ مَا فِيهِ الصَّلَاحُ وَالْفَسَادُ. ۱

خطبه در روز جمعه برای این مقرر شده است که: چون جمعه، روز اجتماع عمومی است، خداوند خواسته است تا خطبه خود وسیله‌ای باشد تا امام مردم را موعظه کند و به اطاعت خداوند تشویق و ترغیب نماید و آنان را از گناه و نافرمانی بترساند و برحذر بدارد، و آنها را نسبت به مصلحت دین و دنیایشان

(۱). وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۳۴۴

ص: ۱۱۷

آگاه کند و رویدادهای جهانی (و توطئه‌هایی که علیه آنان صورت می‌پذیرد) را به مردم خبر دهد و حوادث نگران‌کننده‌ای که سود و زیان مسلمانان در آن است را به آنها گوشزد نماید. و اما اینکه دو خطبه مقرر شده، برای آن است که یک خطبه مخصوص حمد و ثنای الهی و تقدیس و تمجید خدای عزوجل باشد و دیگری برای نیازها، عذرها و نارسایی‌ها، بیم‌دادن‌ها، و دعا به درگاه خداوند، و نیز برای آنکه خداوند اراده کرده است تا امام، بایدها و نبایدها که صلاح و فساد مردم در آنهاست را به مردم بیاموزد.

مرحوم مجلسی رحمه الله پس از آنکه عدالتی را که در امام جماعت معتبر است برای امام جمعه کافی دانسته می‌افزاید:

نَعْمَ يَظْهَرُ مِنَ الْأَخْبَارِ زَائِدًا عَلَى إِمَامِ الْجَمَاعَةِ الْقُدْرَةَ عَلَى إِيْرَادِ الْخُطْبَةِ الْبَلِيغَةِ الْمُنَاسِبَةِ لِلْمَقَامِ، بِحَسَبِ أَحْوَالِ النَّاسِ، وَالْأَمْكَنَةُ وَالْأَزْمَنَةُ وَالْأَعْوَامِ وَالشُّهُورِ وَالْأَيَّامِ، وَالْعِلْمَ بِأَدْبَابِهَا وَشَرَائِطِهَا. ۱

بلی از روایات چنین برمی‌آید که علاوه بر شرایط امام جماعت، امام جمعه باید توان ایراد خطبه‌ای رسا، مناسب با مقام، بر اساس چگونگی حالات مردم و شرایط زمانی و مکانی، و سال‌ها و ماه‌ها و

(۱). بحارالانوار، ج ۸۶، ص ۱۴۷

ص: ۱۱۸

روزها را داشته باشد و به آداب و شرایط نماز جمعه نیز آگاه باشد.

رعایت ادب در خطبه‌ها

عدی بن حاتم گوید:

أَنَّ خَطِيْبًا خَطَبَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ. فَقَالَ: مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ وَمَنْ يَعْصِيهِمَا فَقَالَ: قُمْ أَوْ إِذْهَبْ، بِئْسَ الْخَطِيْبُ [أَنْتَ] . ۱

همانا خطیبی نزد پیامبر صلی الله علیه و آله خطبه خواند و گفت: کسی که اطاعت خدا و رسول او کند، هدایت یافته و کسی که آن دو را معصیت و نافرمانی نماید. . . پس آن حضرت فرمود: برخیز یا [آنکه فرمود] برو، تو بد خطیبی هستی. دلیل برخورد رسول خدا صلی الله علیه و آله آن بود که «يَعْصِيَهُمَا» گفت و نافرمانی خدا و رسول خدا را با یک ضمیر ذکر کرد. از این برخورد به خوبی می‌توان دریافت که در خطبه‌ها باید دقیق و با ادب سخن گفت.

خطبه‌ها کوتاه

سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در اقامه نماز جمعه بر این پایه استوار بوده که نماز جمعه و دو خطبه آن را به صورتی (۱). سنن ابی داود، ج ۱، ص ۶۶۰

ص: ۱۱۹

میانه و معتدل - نه طولانی و نه کوتاه - اقامه می‌فرمودند.

جابر بن سمره گفت:

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَخُطُّ قَائِمًا، ثُمَّ يَجْلِسُ، ثُمَّ يَقُومُ فَيَقْرَأُ آيَاتِ وَيَذْكُرُ اللَّهَ وَكَانَتْ خُطْبَتُهُ قَصْدًا، وَصَلَاتُهُ قَصْدًا. ۱

پیامبر صلی الله علیه و آله پیوسته - در نماز جمعه - ایستاده خطبه می‌خواند سپس می‌نشست، آن‌گاه برمی‌خاست آیاتی از قرآن می‌خواند و یاد خدا می‌کرد و خطبه و نماز آن حضرت میانه بود - نه طولانی و نه کوتاه - .

همچنین عمار یاسر گفت: «أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِإِقْصَارِ الْخُطْبِ»؛ ۲ «رسول خدا صلی الله علیه و آله ما را فرمان داد تا خطبه‌ها را کوتاه بخوانیم» .

جابر بن سمره سوائی نیز گفت:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لَا يُطِيلُ الْمَوْعِظَةَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا مَا هُنَّ كَلِمَاتٌ يَسِيرَاتٌ. ۳

شیوه رسول خدا صلی الله علیه و آله در روزهای جمعه این چنین بود که موعظه را طولانی نمی‌ساخت، بلکه موعظ آن حضرت سخنانی اندک بود.

در برخی روایات نیز دستور داده شده تا خطبای جمعه نماز جمعه را طولانی، ولی خطبه‌ها را مختصر و کوتاه

(۱). سنن ابن ماجه، ص ۲۶۵

(۲). سنن ابی داود، ج ۱، ص ۶۶۲

(۳). همان

ص: ۱۲۰

ایراد نمایند.

ابو وائل گفت: «روزی عمّار برای ما کوتاه و رسا خطبه خواند. سپس از منبر فرود آمد، من به او گفتم: ای ابایقظان! بسیار کوتاه و بلیغ خطبه خواندی، ای کاش کمی طولانی‌تر سخن می‌راندی».

عمار گفت: «از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می‌فرمود:

همانا طولانی بودن نماز مرد، و کوتاه بودن خطبه او نشان خوب فهمی و درک صحیح دینی اوست. پس نماز را طولانی بخوانید و خطبه را کوتاه کنید و همانا برخی سخن‌ها جادو است إِنَّ مِنَ الْبَيِّنَاتِ لَسِحْرًا». ۱

شوکانی در «نیل الاوطار» گوید:

«قَصْدًا» الْقَصْدُ فِي الشَّيْءِ، هُوَ الْاِقْتِصَادُ فِيهِ وَتَرْكُ التَّطْوِيلِ وَإِنَّمَا كَانَتْ صَلَاتُهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَخُطْبَتُهُ كَذَلِكَ لِئَلَّا يَمَلَّ النَّاسُ. ۲

قصد در هر چیز، میانه‌روی و طولانی نکردن است، و اینکه نماز و خطبه رسول خدا صلی الله علیه و آله این چنین بوده، برای این است که مردم خسته و آزرده خاطر نشوند.

دعا پس از خطبه‌ها

از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود:

السَّاعَةُ الَّتِي يُسْتَجَابُ فِيهَا الدُّعَاءُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ،

(۱). مسند احمد، ج ۱، ص ۲۶۹

(۲). نیل الاوطار، ج ۳، ص ۳۳۲

ص: ۱۲۱

مَا بَيْنَ فَرَاغِ الْإِمَامِ مِنَ الْخُطْبَةِ إِلَى أَنْ يَشْتَوِيَ النَّاسُ فِي الصُّفُوفِ... وَرَوَى حِينَ يَنْزِلُ الْإِمَامُ مِنَ الْمِنْبَرِ، إِلَى أَنْ يَقُومَ فِي مَقَامِهِ... ۱

ساعتی که در روز جمعه دعا در آن مستجاب است، از زمانی است که امام جمعه خطبه‌ها را به پایان رسانده، تا وقتی که مردم در صفوف منظم ایستاده و آماده برگزاری نماز جمعه می‌باشند... در برخی روایات نیز گفته شده، مراد از زمانی است که امام از منبر پایین آمده، تا آن‌گاه که در جای خود برای اقامه نماز جمعه قرار می‌گیرد... ۱

دعا پس از نماز جمعه

اسماء دختر ابی بکر گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

مَنْ قَرَأَ بَعْدَ الْجُمُعَةِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ، حَفِظَ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْآخِرَى. ۲

کسی که پس از نماز جمعه، سوره‌های حمد، قل هو الله احد، قل اعوذ برب الفلق و قل اعوذ برب الناس را بخواند، از جمعه‌ای که در آن قرار دارد تا جمعه بعد محفوظ ماند.

(۱). مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۱

(۲). کنز العمال، ج ۷، ص ۷۶۸

دعا پس از نماز عصر در روز جمعه

امام باقر علیه السلام فرمود:

إِذَا صَلَّيْتَ الْعَصِيرَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقُلْ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ الْأَوْصِيَاءِ الْمَرْضِيِّينَ بِأَفْضَلِ صَلَوَاتِكَ، وَبَارِكْ عَلَيْهِمْ بِأَفْضَلِ بَرَكَاتِكَ وَالسَّلَامُ عَلَيْهِمْ وَعَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ وَأَجْسَادِهِمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. فَإِنَّ مَنْ قَالَهَا فِي دُبْرِ الْعَصِيرِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِائَةَ أَلْفِ حَسَنَةٍ، وَمِائَةَ أَلْفِ سَيِّئَةٍ، وَقَضَىٰ لَهُ بِهَا مِائَةَ أَلْفِ حَاجَةٍ وَرَفَعَ لَهُ بِهَا مِائَةَ أَلْفِ دَرَجَةٍ. ۱

هنگامی که روز جمعه، نماز عصر را خواندی، پس بگو: بار خدایا! درود فرست بر محمد و آل محمد و جانشینان آن حضرت، که از آنان راضی و خشنود هستی، به بهترین درودهایت، و بهترین برکت خود را بر آنان نازل فرما، و درود بر ایشان و ارواح آنان و پیکرهای پاکشان، و رحمت و برکات خداوند بر آنان.

پس همانا هر کس این دعا و صلوات را، پس از نماز عصر روز جمعه بخواند، خداوند یکصد هزار حسنه برای او می‌نویسد، یکصد هزار گناه را از نامه عمل او پاک می‌کند، یکصد هزار حاجت او را بر می‌آورد و یکصد هزار درجه بر مقام او می‌افزاید.

در روایت دیگری حلبی از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند

(۱). ثواب الاعمال، ج ۱، ص ۸۹

ص: ۱۲۳

که آن حضرت فرمود:

مَنْ قَرَأَ بَعْدَ الْجُمُعَةِ حِينَ يَنْصَرِفُ، الْحَمْدَ مَرَّةً، وَقُلَّ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ سَبْعًا، وَقُلَّ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ سَبْعًا، وَقُلَّ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ سَبْعًا وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ وَآيَةَ السُّخْرَةِ، وَآخِرَ بَرَاءَةٍ «لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ...» إِلَى آخِرِ الْآيَةِ، كَانَتْ لَهُ كِفَارَةٌ مَا بَيْنَ الْجُمُعَةِ إِلَى الْجُمُعَةِ. ۱

کسی که به هنگام بازگشت از نماز جمعه سوره حمد را یک مرتبه، و سوره‌های توحید، فلق، و ناس را هفت مرتبه، و آیه‌الکرسی و آیه‌السخره، و آیه آخر سوره براءت «لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ...» تا آخر آیه را بخواند، خداوند آن را کفاره گناهان او از جمعه تا جمعه دیگر قرار دهد.

ثواب نماز جمعه برای مسافر

امام صادق به نقل از پدر بزرگوارشان امام باقر علیهما السلام فرمود:

أَيُّمَا مُسَافِرٍ صَلَّى الْجُمُعَةَ رَغْبَةً فِيهَا وَحُبًّا لَهَا أَعْطَاهُ اللَّهُ أَجْرَ مَائَةِ جُمُعَةٍ لِلْمُقِيمِ. ۲

هر مسافری که از روی علاقه و محبت نماز جمعه را اقامه نماید، خداوند پاداش یکصد نماز جمعه که غیر مسافر آن را بخواند به او عطا خواهد کرد.

(۱). ثواب الاعمال، ج ۱، ص ۸۹

(۲). همان، ص ۸۷

رهنمودهای حضرت امام خمینی قدس سره در رابطه با نماز جمعه

نماز جمعه در تاریخ

یکی از برکات این نهضت و انقلاب، همین اقامه نماز جمعه‌هاست. در صدر اسلام هم نماز جمعه و مساجد چنین وضعی داشتند که اجتماعات وسیله‌ای بودند برای رفع گرفتاری‌های مسلمین و تصمیم‌گیری در مقابله با دشمنان اسلام. و شما اگر خطبه‌های آن زمان را مطالعه کنید، می‌بینید که چقدر آنها پرمحتوا بودند، که متأسفانه دست‌های خائنین به تدریج به کار افتاد و طایفه‌ای از مسلمانان اصلاً اقامه [نماز] جمعه را کنار گذاشتند و طوایف دیگری هم که اقامه می‌کردند بسیار محدود و بی‌محتوا و تقریباً مسائل آنان به چند جمله نصیحت ختم می‌شد. ۱

(۱). صحیفه نور، ج ۱۷، ص ۵۳

نماز جمعه، از برکات اسلام

برپایی نماز جمعه یکی از برکات بسیار عظیم اسلام بود که مع‌الاسف قبل از پیروزی انقلاب در بین علمای شیعه بسیار کم‌جلوه، و برادران اهل سنت هم که اقامه می‌کردند، خطبه‌هایشان محدود به حدودی خاص بود، اما امروز از برکت نماز جمعه است که ملت از خانه‌هایشان بیرون ریخته و در مراکز نماز جمعه اجتماع و با یکدیگر تفاهم می‌کنند و به مسائل سیاسی و دینی گوش می‌دهند، که این مسأله بسیار ارزشمند است. ۱

امیدوارم که نماز جمعه‌ها آن محتوای اصیل خود را بازیابد و قهراً سایر مسلمین هم زمانی که دیدند مدت‌ها از این نعمت بزرگ الهی غافل بوده‌اند، به فکر برگزاری صحیح آن می‌افتند، اگرچه دولت‌ها مخالف آن باشند. در صدر اسلام، هر وقت مسلمین می‌خواستند به جنگ عزیمت کنند، از مساجد تجهیز می‌شدند و هر وقت که کار مهمی داشتند، در مساجد آن را مطرح ساخته و درباره‌ی مسائل سیاسی به بحث و گفت‌وگو می‌نشستند و ما باید این محتوای عظیم را بازگردانیم و اهتمام به امور مسلمین داشته باشیم. . . و شما در منابر و خطبه‌ها مسائل انقلاب را

(۱). صحیفه نور، ج ۱۷، ص ۸۲

ص: ۱۲۶

به مردم گوشزد کنید. ۱

خطبه‌های پرمحتوا

ائمه جمعه باید توجه داشته باشند که یکی از مؤثرترین قشرهای جامعه به حساب می‌آیند و باید توجه داشته باشند که مردم گوششان به اینهاست و در اجتماع ائمه جمعه سعی می‌کنند ببینند امام جمعه چه می‌گوید. از این رو باید سعی شود خطبه‌ها پرمحتوا باشد. در خطبه‌ها هم باید امر به تقوا و این گونه مسائل رعایت شود و هم مردم را به وحدت و حضور در صحنه دعوت نمایند. . . شما ائمه جمعه موظفید برای جلوگیری از شیطنتهایی که اینها می‌کنند و می‌گویند مردم اعراض کرده‌اند و در انتخابات شرکت نمی‌کنند مردم را به شرکت در انتخابات دعوت کنید. ۲

اجتماع باشکوه

اجتماع کنید، نمازهای جمعه را باشکوه به‌جا بیاورید و نمازهای غیر جمعه را هم، که شیطان‌ها از نماز می‌ترسند، از مسجد می‌ترسند. ۳

نمایش قدرت اسلام

۱. همان، ص ۵۴
۲. صحیفه نور، ج ۱۷، ص ۸۳
۳. همان، ج ۱۲، ص ۱۴۹

ص: ۱۲۷

نماز جمعه که نمایی از قدرت سیاسی و اجتماعی اسلام است، باید هر چه شکوهمندتر و پرمحتواتر اقامه شود. ملت ما گمان نکنند که نماز جمعه یک نماز عادی است. نماز جمعه با شکوهمندی که دارد، برای نهضت کوتاه عمر ما یک پشتوانه محکم و در پیشبرد انقلاب اسلامی ما عامل مؤثر و بزرگی است.

ملت عظیم و عزیز با شرکت خود باید این سنگر اسلامی را هر چه عظیم تر و بلند پایه تر حفظ نماید تا به برکت آن، توطئه‌های خائنانه و دسیسه‌های مفسدان خنثی شود. ۱

ترویج سنت سیاسی - الهی

شما آقایان به این نماز جمعه اهمیت دهید. این هم از برکات جمهوری اسلامی است که این سنت سیاسی - الهی ترویج شود، به طوری که تمام خارجی‌ها متوجه آن شده‌اند، که امیدواریم ان شاء الله باقی بماند. ۲

دعوت به حضور در صحنه

مسأله دیگر خطبه‌های نماز جمعه است، باید مردم را امر به تقوا کنید. امر به تقوا در خطبه اول واجب است و در خطبه دوم بنا بر احتیاط واجب است. مسائل اخلاقی را به مردم بگویید و آنها را به داشتن اخلاق اسلامی ترغیب

(۱). صحیفه نور، ج ۹، ص ۹۷

(۲). همان، ج ۱۶، ص ۲۴۸

ص: ۱۲۸

کنید. مطالب روز را برای مردم بگویید، آنچه در طول یک هفته در کشور اتفاق می‌افتد، آنها را برای مردم بگویید، مردم را در صحنه حاضر نگه دارید، که آنچه انقلاب و ایران را حفظ کرده، حضور مردم در صحنه است. ۱

تکلیف ائمه جمعه

... ائمه جمعه و جماعات مردم را ارشاد کنند و حضور آنها را در صحنه گوشزد کنند و بحمدالله خود مردم حاضرند. ۲

غناي خطبه‌ها

سعی کنید مطالعه کنید که در خطبه‌هایتان چه می‌خواهید بگویید. ۳

رسالت جهانی ائمه جمعه

در صدر اسلام، مسائل سیاسی در مسجد به وسیله آنهايي که امام جمعه بودند حل و فصل می‌شد و نقشه‌های جنگ در آنجا کشیده می‌شد، و مع‌الاسف ما را رساندند به آنجا که در خطبه‌های جمعه جز چند کلمه موعظه و تحذیر از اینکه مبادا در امور دخالت

(۱). صحیفه نور، ج ۱۷، ص ۲۶۲

(۲). همان، ج ۱۵، ص ۲۵۱

(۳). همان، ج ۱۶، ص ۱۵۶

ص: ۱۲۹

کنید، چیزی نبوده است. یا نماز جمعه نبود یا اگر بود محتوا نداشت. . . ۱

ای ائمه جمعه بلاد اسلام!

. . . ائمه جمعه کوشش کنند مردم را به تقوا دعوت کنند، مردم را متقی کنند، مردم را از دنیا و از آمال دنیایی پرهیز بدهند. . . ۲

(۱) . صحیفه نور، ج ۱۷، ص ۱۳۹

(۲) . همان، ص ۱۴۲

بیانات مقام معظم رهبری

نماز جمعه یک واجب سمبولیک هست، یک سمبل است، رمز است، نشان‌دهنده ابعاد گوناگون است، اولاً نماز است، یعنی ذکر خداست، یاد خداست، جهت‌دهنده به زندگی اجتماع و فرد است. در نماز جمعه آنچه از همه چیز مهم‌تر است، اجتماع مردم در جهت تقواست. یعنی تقوا هم، زهد هم، عبادت هم، ارتباط به خدا هم، در خلوت و تنهایی اثر مطلوب خود را نمی‌بخشد، این جامعه است که باید در این جهت حرکت کند، این نماز است، این ذکر خدا و کپسول یاد خداست که در اجتماعی با این عظمت و تا آنجا که گسترش پیدا می‌کند، در سطحی عظیم‌تر باید به سوی خدا حرکت کند و مردم با هم اعتصام به خدا بکنند. اولاً نماز است و ذکر خداست، ثانیاً سلاح است، حالت جنگیدن با دشمن خدا و با شیطان‌هاست.

امام جمعه که رمز نماز جمعه است، باید به سلاحی تکیه کند، باید عصای خود را سلاحی قرار بدهد و در

ص: ۱۳۱

مقابل مردم بایستد و اساسی‌ترین و لازم‌ترین و اصلی‌ترین مسائل را در اجتماعی بزرگ، از زبانی امین و مورد اطمینان با مردم در میان بگذارد. باید بر سلاح تکیه کند یعنی جامعه اسلامی و جامعه قرآنی در مقابل دشمنان خدا به سلاح تکیه می‌کند، به قدرت خود تکیه می‌کند، به اجتماع عظیمی که می‌تواند همه توطئه‌های دشمنان را خنثی بکند تکیه می‌کند. پس (از یک سو) نماز است و ذکر خدا و از یک سو سلاح هست و اقتدار است و اظهار قدرتمندی است و در میان غمرات و موج‌ها و گرداب‌ها خود را درافکندن است. یعنی یک ملت با یاد خدا مبارزه می‌کند، با یاد خدا به گوشه‌ای نمی‌خزد، با یاد خدا در محراب می‌ایستد؛ یعنی محل حرب، یعنی محل جنگیدن، با کی؟ با دشمنان راه الله، با دشمنان مکاتب الهی و توحید، با دشمنان انسانیت و با دشمنان انسان. نماز جمعه ما مردمی که در این شهر، در تهران گرد آمده‌ایم، دارای بعد افزون‌تری از همه نماز جمعه‌های دیگر است. همه نماز جمعه‌ها به طور طبیعی در مسجد تشکیل می‌شود و نماز جمعه ما در دانشگاه تشکیل می‌شود، یعنی دانشگاه، محل دانش، خانه دانشجویان و دانش پژوهان، خانه عبادت خداست، مرکز توجه به خداست. آفرین بر این هوشمندی و هوشیاری. سه عنصر، تشکیل دهنده یک جامعه آباد است، اولاً یاد خدا و ثانیاً تکیه بر قدرت‌های عظیم انسانی و ثالثاً تکیه بر

ص: ۱۳۲

دانش، تا نگویند دشمنانی که انقلاب ما را با هر تدبیری و با هر شیوه‌ای خواستند لکه‌دار بکنند، که این یک انقلاب کور است، یک انقلاب بی‌جهت است. نه، قشرهای گوناگون مردم ما، زن و مرد ما، درس‌خوانده و درس‌ناخوانده ما از همه گروه‌ها و قشرهای اجتماعی، نمازی را که سمبل معنویت و نیز سمبل اقتدار ملی است، در خانه دانش برگزار می‌کند.

این نماز جمعه ماست، «الَّذِينَ إِن مَكَّانَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ»^۱ اما به این وعده الهی پاسخ مثبت گفتیم، ما نشان دادیم که آن روزی که طواغیت ستمگر این مرز و بوم از میان بروند، ما دچار ره‌گم کردن‌های از راه خدا نمی‌شویم. ما رو به نماز آوردیم و خدا می‌گوید: بندگان شایسته خدا آن کسانی هستند که چون خدا به آنها تمکن و قدرت بدهد، نماز را اقامه می‌کنند. ما باید نماز را اقامه کنیم.

ارکان نماز جمعه

نماز جمعه دو رکن دارد: رکن اول محتوای نماز جمعه است، مضمون نماز جمعه است که در خطبه‌ها باید متجلی شود و در دو رکعت نماز. این محتوا چیست؟

اول یاد خدا، امر به تقوا، امر به پارسایی، امر به اخلاق اسلامی، امر به وحدت.

(۱). حج: ۴۱

ص: ۱۳۳

رکن دوم، شکوه و اجتماع نمازجمعه است. محتوا و شکوه. قالب: یعنی این اجتماع عظیم. و معنا: یعنی آنچه در خطبه گفته خواهد شد و در نماز تلاوت می‌شود، این دو رکن نمازجمعه است. رکن اول روی دوش امام جمعه‌هاست، رکن دوم روی دوش مردم. امام جمعه‌ها باید در هر هفته آن چیزی را که احساس می‌کنند مردم به آن احتیاج دارند و باید بدانند، آن را باید به مردم بگویند، از اوضاع و احوال جاری مملکت، از اوضاع و جریانات سیاسی عالم، از تحریص مردم و تشویش مردم به حرکت در جاده عبودیت الله، از تشویش مردم به برادری، به وحدت، به عمل، از بصیرت دادن به مردم نسبت به دشمن‌ها و دشمنی‌ها. این وظیفه امام جمعه است اگر نگویید خطا کرده است. و رکن دوم یعنی قالب، روی دوش مردم است. باید بیایند، باید استماع کنند، باید نمازجمعه را مثل عالی‌ترین فریضه مردمی مورد اعتنا قرار بدهند، زیرا اگر این اجتماع فشرده ما در اینجا نباشد میدان جنگ ما هم خاموش خواهد شد، حرکت جامعه ما هم در مقابل قدرت‌های ستمگر، ظالم و متجاوز کُند خواهد شد. این پایه آن حرکت است، این اجتماع است که مشت محکم درست می‌کند.

ص: ۱۳۵

کتابنامه

کتابنامه

* قرآن کریم.

۱. الارشاد، شیخ مفید، قم، کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳هـ.ق.

۲. بحار الانوار، علامه محمدباقر مجلسی، چاپ دوم، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳هـ.ق.

۳. البرهان فی تفسیر القرآن، سیدهاشم بحرانی، چاپ اول، تهران، بنیاد بعثت، ۱۴۱۶هـ.ق.

۴. تحریر الوسیله، امام خمینی قدس سره، چاپ اول، قم، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین، ۱۴۰۴هـ.ق.

۵. تحف العقول عن آل الرسول، ابو محمد حسن بن علی بن حسین شعبه بحرانی، تصحیح: علی اکبر غفاری، چاپ دوم، قم، انتشارات

اسلامی وابسته به جامعه مدرسین، ۱۴۰۴هـ.ق.

□

۶. تفسیر روح الجنان و روح الجنان، ابو الفتوح رازی، قم، انتشارات کتابخانه آیه الله العظمی مرعشی نجفی، ۱۴۰۴هـ.ق.

ص: ۱۳۶

۷. تفسیر منهج الصادقین فی الزام المخالفین، ملا فتح الله کاشانی، تهران، کتاب فروشی و چاپخانه محمدحسن علمی، ۱۳۳۳ ه. ش.
۸. تهذیب الاحکام، ابی جعفر محمد بن حسن طوسی، تحقیق و تعلیق: سیدحسن موسوی الخراسان، چاپ دوم، بیروت، دارصعب، دارالتعارف، ۱۴۰۱ ه. ق.
۹. ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، شیخ صدوق، چاپ هفتم، چاپ رستم خانی، ۱۳۶۳ ه. ش.
۱۰. جامع الأخبار، تاج الدین شعیری، قم، انتشارات رضی، ۱۳۶۳ ه. ق.
۱۱. جامع المقاصد فی شرح القواعد، علی بن حسین کرکی، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، ۱۴۰۸ ه. ق.
۱۲. جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، شیخ محمدحسن نجفی، تحقیق: شیخ عباس قوچانی، چاپ هفتم، بیروت، داراحیاء التراث العربی، بی تا.
۱۳. دعائم الاسلام و ذکر الحلال و الحرام، قاضی ابی حنیفه نعمان بن محمد تمیمی مغربی، تحقیق: آصف بن علی اصغر فیضی، قاهره، دارالمعارف، ۱۳۸۳ ه. ق.
۱۴. سنن ابن ماجه، حافظ ابی عبدالله محمد بن یزید قزوینی، بیروت، دارالفکر، ۱۴۲۸ ه. ق.
۱۵. سنن ابی داود، حافظ ابی داود سلیمان بن اشعث سجستانی ازدی، چاپ اول، بیروت، دارالحديث، ۱۳۸۸ ه. ق.
۱۶. سنن الدارقطنی، علی بن عمر دارقطنی، بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۸ ه. ق.

ص: ۱۳۷

۱۷. السنن الكبرى (سنن بیهقی)، ابی بکر احمد بن حسین بن علی بیهقی، بیروت، دارالفکر، ۱۴۲۵ه ق.
۱۸. السیره الحلبیه، علی بن برهان الدین حلبی شافعی، بیروت، داراحیاء التراث العربی، المكتبة الاسلامیه، بی تا.
۱۹. صحیفه نور، مجموعه رهنمودهای امام خمینی قدس سره، مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، انتشارات شرکت سهامی چاپخانه وزارت ارشاد، ۱۳۶۵ ه ش.
۲۰. عیون اخبار الرضا علیه السلام، شیخ صدوق، انتشارات جهان، ۱۳۷۸ه ش.
۲۱. فقه الرضا علیه السلام، علی بن موسی الرضا علیهما السلام، مشهد، کنگره امام رضا علیه السلام، ۱۴۰۶ه ق.
۲۲. قرب الاسناد، ابوالعباس عبدالله بن جعفر حمیری، تحقیق: مؤسسه آل البيت، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت، ۱۴۱۳ه ق.
۲۳. کافی، ابی جعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی، تصحیح: علی اکبر غفاری، چاپ سوم، بیروت، دارصعب، دارالتعارف، ۱۴۰۱ه ق.
۲۴. کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، علی المتقی الهندی، چاپ پنجم، بیروت، مؤسسه الرساله، ۱۴۰۵ه ق.
۲۵. مباحثی پیرامون نماز جمعه، واحد فرهنگی دبیرخانه مرکزی ائمه جمعه، چاپ اول، تهران، دبیرخانه مرکزی ائمه جمعه، ۱۳۷۱ه ش.
۲۶. مجمع البحرين، فخرالدین طریحی، تحقیق: سید احمد حسینی، چاپ دوم، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۸ه ق.

ص: ۱۳۸

۲۷. مجمع البیان فی تفسیر القرآن، فضل بن حسن طبرسی عاملی، چاپ دوم، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۰۸هـ. ق.
۲۸. مروج الذهب، ابوالحسن علی بن حسین مسعودی، تحقیق: محمد محیی‌الدین عبدالحمید، بیروت، دارالفکر، ۱۴۰۹هـ. ق.
۲۹. مستدرک الوسائل، میرزا حسین نوری، چاپ اول، بیروت، مؤسسه آل‌البیت، ۱۴۰۷هـ. ق.
۳۰. مسند احمد بن حنبل، احمد بن حنبل، بیروت، دارصادر، بی تا.
۳۱. مسند حمیدی، عبدالله بن زبیر ابوبکر حمیدی، بیروت، دارالکتب العلمیه، بی تا.
۳۲. مصنف عبدالرزاق، ابوبکر عبدالرزاق بن همام صنعانی، تحقیق: حبیب الرحمان الاعظمی، چاپ دوم، بیروت، المکتب الاسلامی، ۱۴۰۳هـ. ق.
-
۳۳. المصنّف فی الاحادیث و الآثار، عبدالله بن محمد بن ابی شیبّه کوفی، بیروت، دارالفکر، ۱۴۲۸هـ. ق.
۳۴. من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، تصحیح: علی اکبر غفاری، چاپ دوم، قم، جامعه مدرسین، بی تا.
۳۵. نیل الأوطار شرح منتقى الأخبار من احادیث سید الأخیار، محمد بن علی بن محمد الشوکانی، بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۰هـ. ق.
۳۶. وسائل الشیعه، محمد بن حسن حرّ عاملی، چاپ اول، بیروت، مؤسسه آل‌البیت، ۱۴۱۰هـ. ق.

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیفزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیت های گسترده مرکز :

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی

دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

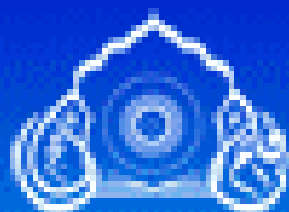
و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند

مسجد جمکران و ...

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

